

CIMELIA

Qu

4850

Albertus Magnus

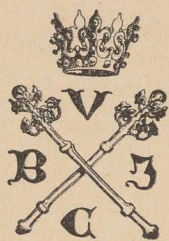
Philosophiae

naturalis

isagoge

Cracoviae

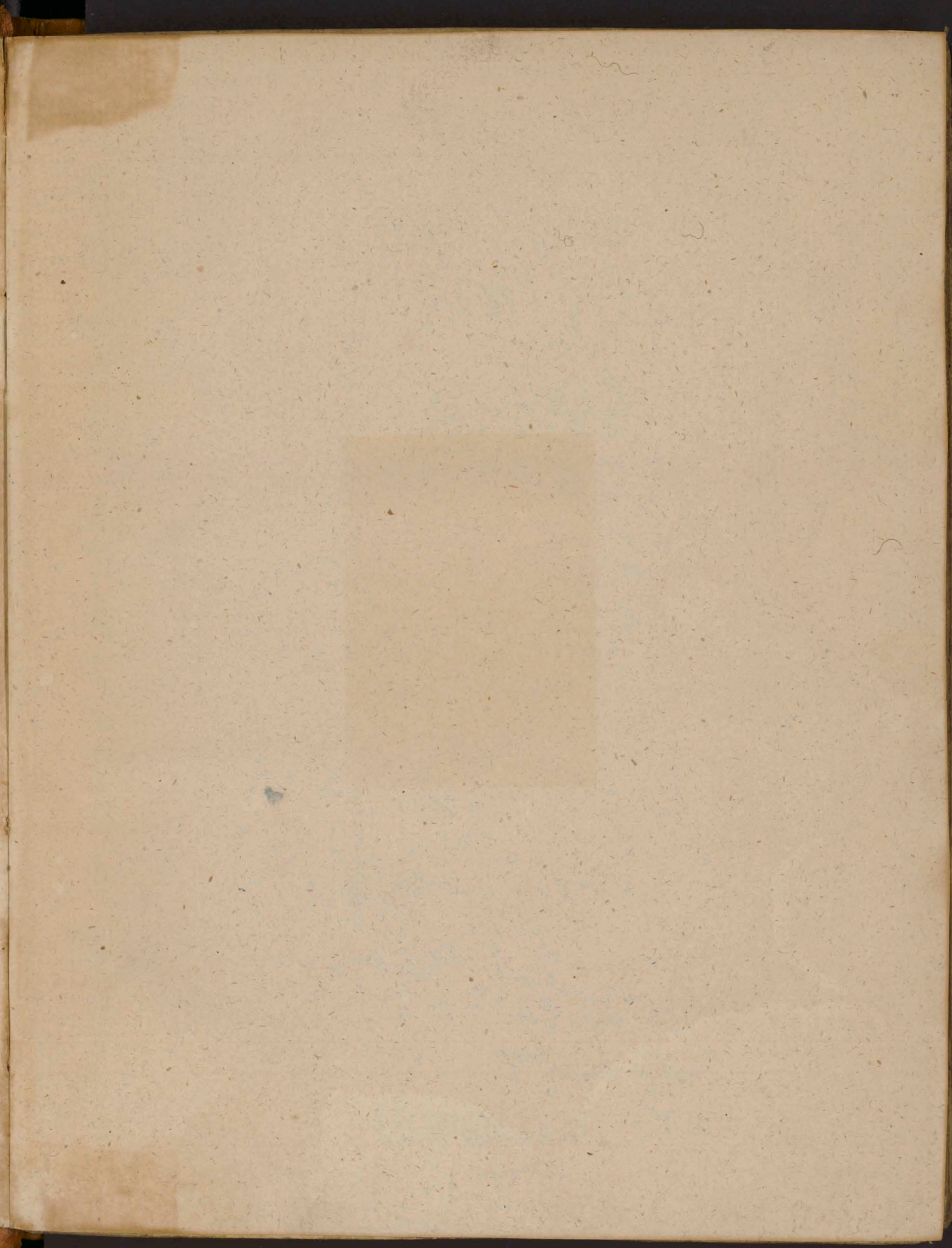
1516

4850

CIMELIA

S. w. 405

Cim. Gu. 4850

sub ingra paulo
comitatus
Paiz
Hilberti magni
philosophie naturalis yfago
ge. siue introductiões. emendate nuper
et impresses summa diligentia.

Philicorum.
De celo et mdo.
In libris. *De generatiõe. Aristote*
De theozonũ. lis.
De anima.

Parb. m. p. q. n. h. l. i. n. g. a. l. i.
Et cu annotacũculis marginalib⁹.

Benigno Paulo ar. m. p. q. n. h. l. i. n. g. a. l. i.
Signo. Edita

Albes lector studiose alber

ti magni philosophi estimatissimi/ In natura
le philosophia in reductorum: castigatissimi usque
summaque vigilantia impressum: in quo quid ad
ditum: aut immutatum fuerit: quo alij hactenus li
bri viciose editi fuerunt: legendo alijsque pferendo
dinosces. Preterea/ quo loco Aristotelis queque ut extracta sunt:
diffusius legi possint textum in margine semp signatura est: cum
alijs distinctionum: acceptionum et diffinitionum annotacunculis quibus
visis studiosus statim quod querit inueniet: et legendo plus proficiet
et quod in reliquis hactenus divulgatis videri potuerit. Probabis igitur
hanc exactiore utilissimi opusculi limam: quisquis Albertum principem
philosophum prosequeris.

IOACHIMI VADIANI POETE LAV.

in Autoris laudem Carmen.

Donauit Magni cognomine grata vetustas

Maxima quos claros gesta tulere viros.

Hoc Asia victor Pompei decoratus ab vrbe es:

Quum nitidum premeres axe sublimis ebur.

Hoc & Pelleo inueni post illa remansit

Bella quibus toto victor in orbe fuit.

Ast horum cecidit seclis variata potestas:

Et nullum est quo se laus tueatur opus.

Alberti: meritis Magni cognomen adeptum

Durat: & e rebus faustius omen habet,

Quandoquidem libris rerum monumenta reliquit:

Et fragiles tempus pacis amator opes.

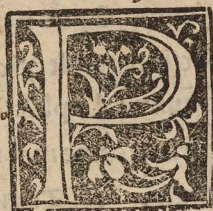
Astra per & coelos: mundi que elementa vagatus

Victricem instituit pulchra per arma viam.

Stare quibus: furue pulsa caligine mentis

Quam doctrina parit vita beata potest.

Prohemium huius summe Ma So.ii.
turalis Philosophie.

Philosophia dividit in tres pres: videlicet lo-
gica: ethica: et phisica. Sine irrationale: mora-
lem: et naturalē. Alijs duab' obmissis ad pns
de sola phisica siue naturali intendimus.

¶ Prenotantes q natura multis modis dr. I

¶ Dicit em natura naturalis intelligentia fm q dr Aristoteles in
primo phisic. universalia sunt magis nota in natura q' p'icularia
id est naturali intelligentia. Itē relatiua sunt simul natura vt dr in
predicamētis. 2. ¶ Dicit etiā natura materia. 3. ¶ Dicit etiā

natura forma. et mag' pprie dr natura forma q' materia q' saluat
res naturales inesse. 4. ¶ Dicit etiā natura principiu motus et ge-

tis. 5. ¶ Et dicit etiā natura via in natura sicut generatio. Diffi-
nit sic. Natura est principiu motus et geris eius in quo est p se et nō
fm accides. ¶ Vñ Aucenna duplicē distinguit naturā scz vni-
uersalē et p'iculārē. Vniuersalē appellat vñ tute diffusam in substantia

rias celozū. ¶ Particularē vero illā appellat que est in rebus singula-
ribus et in individuis vt illā que est in hac planta: vt in hoc grano
fm q dr. 2. Natura est vis in se rebus et similibus sita pcreans

Et hos quatuor vltimos modos ponit Aristoteles scdō phisico

¶ Naturale etiā dr multis modis. 1. ¶ Primo quicui inest
a sua creatōe fm q dr scire et adiscere naturale est hoī: q' vtrūqz
inest ei a sua creatōe. 2. ¶ Dicit etiā naturale q' fit fm cursum na-

turę: fm q dr. Naturale est q' ex boie fiat hō: et ex equo fiat equus

¶ Vnde fm hec tria distinguūt opa et tria agentia: scz opus na-
a ij.

phie diuiso.

Acceptes na-
ture. 5. ¶
Jo problemo.

Natura vlti-
Natura p'icu-
laris.

Cap. i. et primi
tractatus.
Naturale tripli-
citer accipitur

Opus triplicia
sunt.

Naturalium Alberti. Fo. iij.

forma: et hoc quod dico sit in potentia tango puatione: verbi gratia.

et hoies no musico sit musicus: et seminine no hoiesit homo. Est

igit materia vnu pncipiū in numero cu puatione et est vt duo ratios

Pruiatio em accidit materie: no em est idē esse hoies et musicū esse

Quare vt de Aristote. pmo pbi. duo sunt pncipia qd est dicere

in numero: no en duo penitus ppter illud qd est alterū esse eis: s

sunt tria ratios. Et aut materia et forma sunt pncipia cuiuslibz

corpis naturalis paret p resolutione. Abstractis em formis omi

bus accidentibus tandē deuenit ad forma substantiale qna ad buc

abstracta p intellectū remanet quoddā valde occultū qd est mate

ria pma. Et aut materia pma sit aliqd pz p hoc qd elemēta

pmulent adinuicē et no fm pcrarias qualitates siue formas: scdm

illas em repugnāt ergo fm aliqd qd omibus est cōe: et hoc est ma

teria pma: ergo materia pma est aliqd. Et si obijcūt omē esse est

a forma. igit si bec materia est aliqd habet forma: et sic no est mate

ria pma. Dicēdū qd esse actuale est a forma. Sed no potentiale: ta

le esse habet materia pma. Vel pōdici qd apitudo recipiēdi oēm

forma est ei pforma.

Particula prima huius primica

pituli: de his que ad materie rationē pinent.

Itē Aristoteles pmo pbi. tunc em arbitramur

vnu quodqz cognoscere dū causas eius cognoscis

mus: et pncipia pma vqz ad elementa. De his er

go pncipijs ē dicēdū sigillatim: et pmo de materia

Materia vt de Aristote. pmo pbi. in fine est pmi subiectum

aiij.

1. pbi. cōx. ter. Com. 60.

Materia et for
ma cuiuslibet
corpis sunt pri
cipia.

Materia habe
re ratios entis
pbat.

Obiectio.

Solutio. Ci.

In proemio.

Diffinitio ma
terie In rex. cō
82.

Tractatus primus.

Declaratio diffinitionis.

huius cuiusq; ex quo aliqd fit cu insit p se 7 nō fm accidēs. Et insit

dī: qā in omī eo q fit fm naturā necesse est esse materiā. Per se 7 nō fm accidēs dī: ppter pyationē que nō inest p se sed fm accidēs 7

hec est diffinitio materie pme de qua dī Aristo. it idē. Qd sit i gñe, rabil 7 incorruptibil. Si em generaret. esset genita a nō generaret. Et

si sit si esset corruptibil 7 esset corrupta a nō corrupteret. vii. b. Dio. c. iiii. ili. de diui. no. dī. Sed neq; corrupti aliqd erāt fm q ē sba

7 natura. S; ex defectu ordinatiois q ē fm naturā aī monie 7 p mē

suratiois infirmat rō materie. Et nota q materia dī inquantū apta nata est recipe formā. Substantia vero siue subiectū inquantū

substat forme. Dicit aut yle in quātū nō habet aliquā pparationē ad formā. Sed est nuda ab omī forma. Dico vero dī fm q est pncipiū omī rerū naturalū.

Materia aut sic diuidit quoniā quedā est spūalis: quedā corpālis. Spūalis est illa q est in creaturis que nō habet sitū: vt angeli aīe in quibus simul creā materia cum

ipīs. Corpālis est illa q est in rebus que habēt sitū. Et illarū quedā dī naturalis quedā artificialis. Artificialis est illa que est in rebus artificialis: siue quarū pncipiū est voluntas creata. Naturalis est illa que est in rebus naturalibus siue quarū pncipiū est natu

ra. Et illarū quedā est vniuersalis siue pma: quedā particularis siue scda. Vniuersalis est illa q nō habet aliquē respectū ad aīquā for

mā specialem: sed ad omne formā indifferentē se habet. Est em quedā inclinatio siue appetitus naturalis in materia ad omne formam: 7

hoc ppter omimodā sui pfectionē a forma: vnusq; em in quo magis deficit: illud magis appetit. Vñ Aristo. i. pbi. q mate

Ter. com. 8. i. qd magis deficit: illud magis appetit. Vñ Aristo. i. pbi. q mate

Ter. com. 8. i. qd magis deficit: illud magis appetit. Vñ Aristo. i. pbi. q mate

Ter. com. 8. i. qd magis deficit: illud magis appetit. Vñ Aristo. i. pbi. q mate

Ter. com. 8. i. qd magis deficit: illud magis appetit. Vñ Aristo. i. pbi. q mate

Ter. com. 8. i. qd magis deficit: illud magis appetit. Vñ Aristo. i. pbi. q mate

Naturalium Gilberti. Fo. iij.

ria appetit formā: sicut femina virū: et turpe bonū. ¶ Particularis est illa q̄ facta est hoc aliquid et coartata a forma substantiali: etiā a formis accidentalibus. ¶ Et nota q̄ in materia artificiali est tantū p̄na passiva: sicut in ere respectu statue. In materia vero p̄ticulari naturali nō solū est p̄na passiva, sed etiā activa, ut patet i gra-
no milij. et talis p̄na vocat̄ a theologis ratio seminalis: que etiā est aliquid forme: q̄a est formativa forme. ¶ Particulariū quedā est in generabilis et incorruptibilis: sicut est in celo: et in corpibus sup-
ioribus: in quibus est virtus activa tū respectu inferiorū. ¶ Que dā vero ḡnerabilis et corruptibilis v̄t in elementis et elementatis in quib⁹ est virtus activa et passiva. ¶ Et his quedicta sunt potest p̄cludi q̄ q̄ntuplex est materie divisio puta: spūalis et corp̄alis: na-
turalis et artificialis: vniuersalis et p̄ticularis: corruptibilis et incor-
ruptibilis: generabilis et ingenerabilis. ¶ Nec aut̄ sic se habēt ad in-
uicē: q̄a sicut naturalis simplicior ē artificiali: ita ingenerabilis sim-
plicior est generabili: sicut v̄tis simplicior est p̄ticulari: ita spūalis simplicior est corp̄ali (ymo vt verius dicat̄) in infinitū plus distanc-
q̄a ad ip̄am nullā habēt p̄portionē. Quomā om̄e q̄ est p̄portiona-
bile alicui ip̄m aliquoties sumptū reddit ip̄m totū. Sed materia corp̄alis infinities sumpta nō reddit spirituale neq̄ ecduerso.
¶ Particula sc̄da de sc̄do rerū naturali

um principio videlicet priuatiōe.

Acto de materia: dicēdū ē de priuatiōe q̄ sic potest notificari. ¶ Priuatio est absentia forme cū ap̄ritu. ¶ Priuatio dine materie ad illā cū ap̄ritudine materie dico/

Materia p̄ticularis

Differētia iter materiā rei na- turalis et artifi- cialis.

4. diuisio. 25.

2. diuisio. 25. 2. diuisio. 25.

Cōparatio.

Nota.

Tractatus primus.

Lex. com. 32.

propter corpora ingenerabilia et incorruptibilia in quorum materia non est privatio. Quoniam ad nullam aliam formam sunt in potentia. Et tunc re enim ab esse nihil differunt in appetitibus ut de Aristotele. iii. phisicorum. Et nota cum privatio sit accidens materie sicut ergo distinguit duplex materia. scilicet naturalis et artificialis: sic potest distingui duplex privatio. scilicet naturalis et artificialis.

Particula tertia. de tercio principio rerum naturalium scilicet forma.

Nota triplicem esse formam.

Equit de forma de qua prior adu est: quod quedam est forma abstracta a materia omnino: et a privationibus materie: sicut est intelligentia et hanc considerat metaphysicus. Est autem quedam forma abstracta a materia sensibili: sed non a privationibus materie ut recitudo curvitas linea et hanc considerat mathematicus. Est et alia forma materie pincta et a privationibus materie: et hanc considerat physicus qui est unum principium naturalis philosophie.

Lex. com. 81.

Quid sit forma esse quoddam divinum optimum ac appetibile.

Et sic de Aristotele. i. phisicorum. in fine. forma est quoddam divinum optimum et appetibile. Divinum de qua forma dat esse rei: in quo omne quod est assimilatur ipsi deo: optimum de qua nullum trium principium forma melius est. Appetibile de qua ipsa a materia appetitur. scilicet forma non appetit materiam: nec privationem ut de Aristotele. ibidem. Et nota quod forma de multiplici dicitur enim forma perfectio rei et in hoc substantia potest dici forma: sicut anima est corporis perfectio organici phisici cuius est anima. Dicitur etiam forma informans siue inherens: et talis forma diffinit in libro sex principiorum sic. forma est dispositio ptingens simpliciter et invariabili essentia persistens. Simpliciter de qua omnis forma declaratio dicitur

forma multipliciter dicitur.

forma scilicet Aristotele sex principiorum.

declaratio dicitur

inferens alioquin potest dici quod dat esse formam quod

Naturalium Alberti.

So. v.

ma in se simplex est et indivisibilis et invariabilis essentiter: quia si esset variabilis posset recipere aliam formam supra se: et sic esset subiectum et non forma: vel de simplex ad duas oppositi. Invariabilis ad duas materias.

¶ Dicitur etiam forma quasi foris manens: et secundum hoc forma dicitur paradigma siue exemplar. **¶** Forma recipitur divisione quoad modum materiae. In spirituale et corpale. Spiritus est ista quae facit spiritum siue

que est in respatiali siue incorruptibilis ita quod tota sit in toto. et tota in qualibet eius parte. Corpalis est ista quae facit corpus siue quod est in re corpali. Ita tamen quod sit in maiori parte corporis maioris in minore parte minoris.

¶ Et illam quaedam est naturalis: quaedam artificialis. Artificialis est illa que est in rebus artificialibus siue cuius principium est ars. Naturalis est illa que est in rebus naturalibus: siue cuius principium est natura.

¶ Et illam quaedam est universalis quaedam particularis. Universalis est illa que in suo esse est totaliter: ita quod non est impressa alicui materiei: ut albedo in colore. Particularis est illa que sigillata est vel signata in hoc subiecto: ut hec albedo. **¶** Item particularis: quaedam autem est incorruptibilis: ut forma celi. Quaedam corruptibilis: ut forma elementorum.

¶ Item formarum quaedam est ibialis: alia accidentalis. Substantialis est illa que ex adiunctione sui ad materiam facit quod id est esse essentiale: ut igneitas. Accidentalis est quae ex adiunctione sui ad materiam facit quale et non quod: ut albedo. **¶** Item formarum alia est posita in materia immediate. Alia mediate: immediate in materia posita est: ut forma substantialis. **¶** Formarum vero mediate positarum in materia quaedam est posita mediante superficie: secundum extensionem superficie extenditur: et habet situm secundum unam partem hanc: secundum aliam ibi ut color. **¶** Omnis prima subiectum coloris

Didiciones fori me:

forma spualis

forma corpalis

forma artificialis

forma naturalis

forma vltis

forma particularis

forma ibialis

forma accidentalis

forma mediate

forma mediana

dupliciter

Primo.

Secundo.

Tercio.

Quarto.

Quinto.

Sexto.

Septimo.

Octavo.

Nonavo.

Decimo.

Undecimo.

Dodecimo.

Tridecimo.

Quodecimo.

Tractatus primus.

lois est superficies et corpus superficiei et corporis materia prima ulterius non resoluit. Queda vero non mediante superficie est posita in materia

ut que non habet situm ut paternitas filiatio et huiusmodi. Et nota sicut de Averrois multiplex fuit opinio philosophorum de formis naturalibus. Quidam opinati sunt eas esse ab extrinseco, scilicet a datore formarum et

ante dationem formarum extra materiam esse separatas et positas in stellis ut platonici dixerunt. Unde dicebant quoniam homo nasceretur sub aliqua stella

secundum caliditatem et frigiditatem illi imprimeretur forma talis stelle. Alii dixerunt formas in materia esse actu et latere et esse insensibiles nobis.

ut Anaxagoras vnde dicebat omnia in vno misceri. Tercia opinio est Aristotelem qui ponit formas esse in materia potentia et non in actu. Sed ab extrinseco agente educuntur de potentia in actu. Unde de Aristotelem.

Text. com. 55. ij. de generatione et corruptione. Allatio solis in obliquo circulo facit generationem in istis inferioribus: generatio vero formarum ergo allatio solis facit formam per generationem. Et in ij. philosophi. dicitur quod homo generat hominem et sol et materia.

Text. com. 26. Iterum diversa nomina ponit forme attributa. Et nota quod forma dicitur forma et species: ratio et endelechia: siue actus: forma dicitur inquantum dat esse materie siue in

proportione ad materiam. Species vero inquantum est principium cognitionis vel putatur considerari in se. Ratio vero inquantum est finis materie siue inquantum est proportionabilis materie. Endelechia siue actus

dicitur inquantum opponitur privationi. Et nota sicut de Aristotelem. ij. de generatione et corruptione. Materie est pati et moveri. Movere autem et facere aliterius potentie est. scilicet forme. Unde quod omnino caret materia: omnino caret passioe siue ut principium in alijs aut secundum diversitatem materie

diversificatur per partes et passiones: et hec de principijs naturalis philosophie

Text. com. 55. Proprietas materie forme.

Text. com. 55. Iterum diversa nomina ponit forme attributa.

dicta sufficient.

Capitulum Secundum de Physicorum

Aristotelis correspondens: cuius sunt due peticule: prima est de causis p se.

N

unc considerandum est de causis que et quot numero

sint. ^{Primo modo} differetia inter principium et causam

Principium est causa intrinseca, et essentialis rei. ^{Principium}

Causa vero extendit ad causam extrinsecam et intrinsecam

ut postea patebit. ^{Secundo modo} **¶** Omnis Aristoteles in physicis. Causa est ex qua fit ali

quod cum insit ut est statue. Cum insit dicitur ad diuina puationis. et hec est cau

sa materialis. [¶] Morandum quod quedam est materia ex qua: ut est sta

tue. Quedam vero est materia in qua: ut subiectum accidentium. Alia vero

est materia circa qua: ut obiectum potentie. ut visus circa colorem.

[¶] Alio modo: causa forma/ipsa/exemplar/paradigma/actus/et

pfectio et ratio ipsius respectu quod quid erat esse. ut igneitas ignis et

hec est formalis. [¶] Et nota quod in entibus simplicibus: sicut in an

gelo et aia idem est forma que est actus materie: et que est actus ppo

sitionis. In ppositis vero non est idem forma ut in hoi. [¶] Tria enim sunt actus

materie humanitas vero actus ppositionis. [¶] Tercio modo dicitur cau

sa vbi est principium mutationis seu motus et quod ut deliberas ppo

siti/pater filij. et omnefaciens est causa facti. et hec est causa efficiens

[¶] Et nota quod duplex est causa efficiens circa materia. scilicet. intrinseca

et extrinseca. Intrinseca est virtus actiua seminis in materia que a

theologis vocatur ratio seminalis: extrinseca est virtus celi sicut dicitur

Aristoteles. quod alatio solis facit generationem in obliquo circulo: [¶] Et

nota quod media que sunt ad finem reducunt ad causam efficientes sicut

et sic est causa
in ppetuo est p se
primo

Principium
Causa.

Ter. com. 28.

Causa materialis

Materialia ex q.

Materialia in q.

Materialia circa

quam.

Causa formalis

Aliter forma

et in simplici

bus et compositis

2. phi. ter. com

26.

Causa efficiens.

Causa efficiens

intrinsecus.

Causa efficiens

extrinsecus.

2. phi. re. co. 29

Tractatus primus.

ad sanitatē/macies/ purgatio mor² z organa omīa em̄ hec gratia

Causa finalis.

Ubi supra

Ordo causarū.

finis finit. **Quarto** de causa gratia cuius aliqd fit: vt cultellus gratia incidendi: z hec est causa finalis de qua d^r Aristo. q^d est causa potissima z finis aliarū. **Circa causas nota** q^d finis mouet efficiētē/efficientis mouet materiā/ materia nota introducit forma si cut patet in artifice: ppter hoc causa finalis est potissima aliarū

Idē cause sibi innicē esse cati se. 2. p^{hi}. Tex. com. 30.

Aliquē eadē cā ex p^{trario} esse cū. 2. p^{hi}.

Itē nota quedā cause sibi inuicē sunt cause. Sed nō eodē modo vt laborans est causa efficiens sanitatis: sed sanitas est causa finalis laborandi.

Itē idē pringit esse causas oppositorū: vt nauis cui⁹ pntia est causa salutis: absentia vero eius est causa periculi.

Hoc causarum modos repres. 2. p^{hi}. Tex. cō. 32. z infrap^{nu} integrū Cap. Que de causis dicta sunt. ea z effectus sūt ap^licanda.

Nota q^d causa d^r tripliciter aliqd em̄ d^r: causa alicuius p^r prius z aliud p^r posterius: vt medicus est causa sanificatis efficiens p^r prius: artifex vero p^r posterius.

Itē aliqd est causa p^r se alicuius: alterius vero p^r accidens: vt facies statuā est causa p^r se statue. Policletus verop accidēs accidit em̄ statuā faciente policletū esse.

Itē aliqd ē causa in actu: aliud in potencia: vt edificās z edificator dom⁹. **Nota** sicut est in causis ita est etiā in causatis: z dicta de causis essentia libys sufficiūt.

Particula Scda huius capituli

de causis p^r accidens. Fortuna scz z casu.

Est hec dicendū est d^r fortuna z casu qd sunt z que earū difference sint: Multa em̄ a casu z fortuna fiunt z cōtingunt. Quid em̄ sit casus z fortuna sūm Aristo. inuestigari pot^r: eorū que fiūt quedā fiunt ppter hoc idest q^d intentia sunt. Quedā vero non ppter hoc idest

2. p^{hi}. c. 2. tr. 4

Aliqd sit ppter hoc

Naturaliū Alberti. Fo. vii.

q̄ intentia nō sunt: vt aliq̄ inuenire thesaurū cū fodit sepulchrū.
 Nō em̄ fodit ppter hoc vt thesaurū inueniat. ¶ Itē eorū q̄ sunt
 ppter hoc: quedā sūt a pposito. i. ab vsu liber arbitrij: quedā a
 natura: illa sūt a natura vt dē Aristo. ij. phis. q̄cunq; in se ipis a
 quodā pncipio p̄tinuo mota accedūt ad aliq̄ finē sicut patet i se
 bricirante vbi natura opat. ¶ Itē eorū que a natura sūt: quedā
 semp sūt vt oriri solē in obliquo circulo: qdā vt frequēter: nō sp
 vt pluuiā gnerari ex vapore. quedā vt raro: vt arbores in tpe hye
 mali pullulare. ¶ Eorū itaq; que sūt a pposito causa p se est ppo
 sitū. z eorū que sūt a natura ppter hoc causa p se est natura. Sed
 eorū que nō sūt ppter hoc causa p accidēs est casus z fortuna. cau
 sa p accidēs dico qd fortuna z casus accidūt causis p se: qd sic pa
 tet: vt si q̄s iret ad forū vt emeret carnes: cū venit ad forū inuenit
 thesaurū ex casu: q casus accidit causē p se: sicut eunti ad forū. ¶ Op
 tet autē qd fortuita z casualia raro fiant. Si em̄ frequēter sūt nō di
 cūt casualia z fortuita. vt si euntē ad forū pringat frequēter bellare.
 ¶ Differt autē fortuna a casu: qm̄ fortuna est tantū in agentibus
 fm̄ ppositū. ¶ Itē neq; inanimatū: neq; infans: neq; brutū agunt
 aliqd a fortuna quoniā nō habet ppositū: neq; eufortunium neq;
 diffortunū est in his: nisi fm̄ similitudinē sicut dē Aristarcus: eu
 fortunatos esse lapides in quibus sūt altaria cū honorent. Diffor
 tunatos autē illos q̄ ponūt in paup̄mēto quoniā pedibus calcant.
 ¶ Sed casus est in nō habentibus ppositū vt in brutis z in inani
 matis. vt equus casu venit ad domū z saluatus est a lupis: nō em̄
 ppter salutē venit ad domū: sed vt cibū sumat: z tripes cecidit et

Aliquid sit nō
 ppter hoc.

Aliqua sūt ab
 electioe.

Aliqua sūt a
 natura. 2. phi.
 tex. com 1.

Aliq̄ sūt semp

Aliq̄ sūt frequēter.

Aliq̄ sūt raro.

Applicatio.

Casus z fortuna
 na in his sunt

que raro sūt.

Casus z fortuna

na qm̄ inter se

habent diuersi

tarē. 2. phi. tex.
 com. 57. z infra.

In nō habentibus

electionē ppe

casus est.

Tractatus primus.

sedes facta est. **N**ō em̄ cecidit ppter hoc vt sedes fieret: sed vt in medio quiesceret: sicut om̄e pōderosum tendit ad cētrū. Sic ergo pater q̄ om̄is fortuna est casus, sed nō puerit. Et nota q̄ in his q̄ sūt ppter hoc: siue fiant a pposito siue a natura ptingit sepe fieri errore vel in faciendo plus vel minus vel indebite. Ab errore q̄ con- tingit in his q̄ sūt a pposito causat peccatū ppositi: vt si grāma- ticus errat in scribendo peccat in orthographia, sicut si medicus er- rat in potu dando peccat in administrando et medicinis. Ab er- rore vero q̄ fit in his q̄ sūt a natura causat peccatū nature sicut sūt monstra. **C**ū dicit Aristot. ij. phi. **M**onstra sunt peccata i natu- ra illius qd̄ ppter aliqd̄ fit: sicut ppter errorem nature ptingit i aia- libus fieri bouigenas: vel viperigenas: et i plantis virigenas: oli- uigenas. **S**ic igit ad p̄ns determinatū ē: de causis q̄ et quot sint Quatuor em̄ sunt numero. scz. materialis/formalis/efficientis et fi- nalis de quibus d̄t Aristot. ij. phi. q̄ pueniant tres multo ciens in vnā: sicut qd̄ qd̄ erat esse: et cuius gratia fit aliqd̄. et q̄ est pncipium motus et quietis: et nō tū idē est sensus et intellectus quasi diceret.

Et vna causa sepe triū suscipit appellationē: nā forma est finis res- spectu materię et efficiēs causa respectu eorū q̄ sūt a natura. Et est causa formalis ip̄o ppositi: q̄a hō gnat hōies et sol. et hec de cau- sis dicta sufficiūt.

Capitulū terciū cuius tres

sunt p̄cile. **P**rima est de his que p̄tinet ad qddi- catē motus.

Donā vt d̄t Aristot. ij. phi. **N**atura est pncipium

Tex. com. 70. motus et quietis seu status et mutatiōis. **D**ico breuiter de p̄nci-

Tex. com. 22.

Epilogus.

Tex. com. 70.

Una causa sepe triū suscipit ap- pellationē.

Naturalium Alberti.

So. viij.

prius causis naturalis philosophie conveniens est ut dicamus de
motu et quiete, loco et tempore. **P**rimo igitur nota de motu in-
ter philosophos diverse fuerunt opiniones. Quidam enim pone-
bant motum esse quidam vero non. et eorum qui ponebant motum
non esse: quidam propterea quod esset impossibile duo corpora esse
in eodem loco sicut. **P**armentides et **P**ellissus. Dicebant enim p-
bando aut aliquid moveatur vel nihil: si nihil: habeo propositum
Si aliquid vel ergo p vacuū vel plenum. Si p vacuū ergo qua ratione
esset alicubi vacuū. eadem ratio ubique ergo totū esset vacuū quod est
possibile ergo totū universus esset nihil. Si p plenum ergo iā unum
corpus esset in alio: ergo duo corpora essent in uno et eodem loco: quod est
impossibile. **U**n dicebant quod tantū unū esset ens primum et sine mo-
tu et immobile. **A**risto. autem dicitur tales non sunt philosophi: quia philosophi suppo-
nunt motum esse. **A**lii autem dicebant motum non esse. propter infinitatem
spacii sicut zenon et eius sequaces. Dicebat enim sicut possibile est mo-
tum esse: ponat in esse naturali motus: antequam autem corpus moveatur de lo-
co ad locum oportet ut pertransiat per spacium prius antequam totū spacium per-
transcat: iterum per spacium. et sic in infinitum: quia infinite sunt presspa-
cia: sed infinitum non pertingit pertransire: ergo non est motus. **S**ed **A**risto.
soluit hoc in vi. phi. et dicit quod dupliciter potest considerari spacium. Uno mo-
do quo ad actum. alio modo quo ad potentiam. **A**d actum vero sive quo ad
extremitates sic spacium non est infinitum. **A**d potentiam vero sive divi-
sione sic est infinitum: propter infinitatem partium proportionabilium spacii.
Eorum ergo qui ponebant motum esse: quidam p vacuū quidam p plenum. per
vacuū motum fieri dicebant **D**emocritus et **Z**enippus et sequaces.

Opiniones de
motu. duplex
est opinio eor-
um qui motum negant

Abotum huius
opinionis.

Hic recitat ari-
stotelem. i. phi. et ibi
de reprobatur
Secunda opinio.
Abotum opinio-
nis.

Solutio.
In tex. co. 19.

Duplex est opi-
nio concedentium
motum. Prima

un m a

q2 posuit
150. 151.

non est tempus medium: et tali nunc mensuratur motus angelus: sed Aristoteles.
de motu esse per plenum in actu et per vacuum in potentia. Sicut videtur quod
aliquid mouetur in aere vel per aquam.

De diffinitionibus motus.

Motus ergo dicendum est: quod sit motus et de eius diffinitione. Diffinitur enim sic ab Aristotele, in philosophia, in primo libro. Motus est encephala entis existens in potentia secundum quod habet motum: ut alterabilis quod inquantum est alterabile/alteratio est. Item in eodem libro. Motus est actus imperfectus. Vnde actus perfectus est quod forma perfecte acquisita est in aliquo subiecto. Sed imperfectus est per oppositum. Avicenna diffinit sic motum. Motus est actus in potentia ad actum primum et non subito. Item diffinitur in motu. Est prima perfectio eius quod est in potentia, quae diffinitiones ut note sunt. Scilicet, endum quod rerum quod sunt in potentia: ut ex eis eliciatur actus subito: et talium non est motus. Quaedam autem sunt in potentia, ut ex eis eliciatur actus non subito et talium est motus. Hoc autem quod sic est in potentia dupliciter habet potentiam: unam respectu motus: aliam respectu eius quod acquiritur per motum: et sic patet qualiter motus sit prima perfectio respectu sequentis. Est enim motus actus quo existente adhuc aliquid eius remanet. forma enim quod acquiritur per motum est perfectior: quia existente nihil remanet ipsius. Et nota quod motus per se non mensuratur nisi tempore: tanquam propria passio. Vnde cum tempus est primum et motus primus sit. Continuum autem est cuius partes copulantur ad eorum terminum: ergo motus habet partes et medium. Et ex hoc quod quod mouet prius mouebat et mouebitur. Est enim primum in termino a quo: et primum in termino ad quem: et primum in termino ad quem. Et id diffuse. 6 philosophi. ostenditur ex eo quod in motu

Diffini. motus
Lex. com. 6.

Ad motum
motus

2
3

4
5
Res in pna e
dupliciter.

2

Adobile est in
pna ad duos. s.
ad motum et ad
terminum motus.

Lox.

Ad motum mentis
rat tpi. Lox.
Continuum

Et id diffuse. 6
phi. ostenditur ex
eo quod in motu

Tractatus primus.

nō dat p̄mū sim
pli. iter nec vl
timam.

Lōtinua. s. phi
in tex. com. 26.
Contigua.

Lōsequēter se
habentia.
s. phi. i. tex. cō.
25.

Ad unitatē nu
merale motus
tria requirūt.

s. phi. te. cō. 34

Aliqd mouet p
se.

Aliqd nō paaci
dens duplici.

in medio: Talis em̄ motus nō est nisi corpm̄ quē ptes ⁊ ptē habēt.

⁊ mediū. ¶ Itē nota dīas inter p̄tinua, p̄igua ⁊ p̄nter se habentia

¶ Lōtinua sunt q̄ copulant ad vñū terminū cōes: sicut linea ad pū
ctū ⁊ ptes sup̄ficiē ad lineā: ⁊ ptes corp̄is ad sup̄ficiē. ¶ Contigua
sunt quorū ptes ⁊ termini sunt simul ⁊ nō distant: vt penna ⁊ p̄ga

menū, qm̄ horū termini idē sunt. ¶ Lōsequēter se habentia sunt q̄

nō habent mediū inter se sui ḡnis aliud aut̄ nihil p̄hibet esse medi
um: ⁊ sumat̄ ḡns large. vt duo, scs. alim̄ sunt eiūsdē ḡnis: ⁊ due do

mus ⁊ hisilia. ¶ Itē nota q̄ ad vñū motū numero vt dī Aristo.

v. p̄bist. tria exīgūt. scs. vt illud qd̄ mouet sit vñū numero: ⁊ forma
q̄ acq̄rit p̄ motū sit vñū numero. ⁊ t̄pus mensurās motū sit vñum

numero. ⁊ p̄tinuū ira q̄ nō intercīdat quies. ¶ Vt dī Aristo. Multi
sunt motus ⁊ nō vnus motus quorū q̄es est mediū. Quare si mot⁹

aliq̄s a statu occuparet nō esset vnus motus nec p̄tinuus. ¶ Vt si sa
gitta fuerit missa in altū: ⁊ ibi aliquāliter q̄scat: ille motus in sur

sum est diuersus a motu deorsum p̄ q̄etē interpositaz. ¶ Et hoc
valet ad cognoscendū qm̄ vñū sit p̄ctū ⁊ qm̄ plura. ¶ Itē notādus

aliqd̄ mouet p̄ se: aliqd̄ p̄ accidēs: p̄ se mouet s̄ctū. ¶ Per accidēs
vero mouet aliqd̄ duplici. Vno mō sicut forma in subiecto. vt al

bedo mouet motu subiecti. s̄m q̄ dī motis nobis mouet oīa q̄ in
nobis sunt. Alio mō sicut ptes in toto: vt clauus motu nauis.

Particula scda. de motus

(diuisiōe.

Prima diuisiō
motus.

Vñc dicendū est de diuisiōe motus. ¶ Motus
em̄ vno mō diuiditur sic. Motuū alijs naturalis

Naturalium Alberti.

So.r.

alius aialis: alius violentus: **M**aturalis est ille cuius principium intra se est natura. **A**ialis est cuius principium intra se est anima. **V**iolentus cuius principium est extra, non per se vim patto. et hec divisio sumitur ex eo quod dicitur Aristoteles vij. phisicorum. **O**mne quod movetur vel movetur a seipso vel ab altero. **E**t nota quod motus naturalis in principio est remissus, et in fine intensus. **A**ialis est in principio et fine remissus, in medio vero intensus. **V**iolentus vero est in principio intensus, et in fine remissus. **M**otus violentus, Aristoteles vij. phisicorum, dividit in quatuor species, scilicet. in pulsione, tractione, vectione, et origine. **P**ulsiois due sunt species, scilicet impulsio et repulsio. **I**mpulsio est quando movetur ab eo quod movetur non deficit. **R**epulsio autem quando ab eo quod movetur repellens deficit. **T**ractio cum ad ipsum vel alterum velocius est motus trahentis non separatus ab eo quod trahitur: et ad hunc motum reducitur inspiratio et respiratio. **S**peculatio radiatio sunt enim siles tractio. **V**ectio est quando aliquid non secundum se sed secundum accidens movetur: et hoc contingit tribus modis, scilicet. in pulsione, tractatione, et vertigine. **V**ertigo est motus proprius ex tractatione et impulsione. **A**lio modo Aristoteles in posthica, dividit motus in sex species, scilicet. in generationem, corruptionem, augmentationem, diminutionem, alterationem, et loci mutationem. **C**uius sex sunt drie, scilicet. ante et retro, sursum deorsum, deorsum et sursum, et sinistro sursum, et ipse corrigat semper phisicis: dicens generatio et corruptio non sunt motus: sed mutationes vii. phisicorum, hec quidem sunt mutationes: motus autem non sunt. **M**otus autem de subiecto in subiectum id est de ente ad ens. **G**eneratio vero est de non ente ad ens. **C**orruptio vero est de ente ad non ens. **I**tem motus non est nisi in re existente actu et in refugio: et in tempore: et non in instanti: ut ge

Adotus natura

lis.

Animalis.

Violentus.

In ter. co. 10.

Horabile.

Ubi supra.

Divisio motus

Violenti.

Impulsio.

Repulsio.

Tractio.

Vectio.

Vertigo.

Secunda divisio

motus.

Sext sunt drie

positionum.

Ter. com. 8.

Generatio et cor

ruptio non sunt

motus.

Tractatus primus.

neratio et corruptio non sunt motus sed mutationes. Omnis enim motus est mutatio sed non uertit. De his speciebus plenius dicendum erit in tractatu de elementis. Et nota quod aliquid mouetur per locum et tempus ut corpora. Quedam per locum sed non per tempus sicut quosdam ut lux

Aliquid moueri capit dupliciter.

1 ab oriente in occidentem in instanti. Alii dicunt quod ille motus est in tempore imperceptibili. Quedam per tempus sed non per locum ut angelus. Aliquid vero nec mouetur per tempus nec per locum. ut deus qui stabilis manens dat cuncta moueri.

posita.

Particula tertia de quiete motui opposita.

Quies

Quies est quiescencia

Facto de motu dicendum est de quiete opposita enim inter se posita magis elucescunt. Quies autem sic diffinitur. Quies est id quod inest rei de cuius apertitudine est quod moueat non tamen est motus. Et quiescencia sic diffinitur. Quies est quiescencia motus in illo de cuius apertitudine est quod moueat non tamen est motus. Ex hoc patet quod sicut motus fit in tempore et quies est in tempore. Non autem hic dicere intendimus de quiete. sed quod autem in deo est et in angelis. Et sicut motus diuiditur in naturale/animale et violentum ita quies diuiditur. Quies naturalis est quando corpus est in proprio suo loco determinato sibi a natura sicut terra in centro et ignis in alto. Quies animalis est quando animal cessat a motu suo in quo fuit siue contingat appetibili siue non. Quies violenta est quando corpus est in loco sibi accidentali. Sicut si terra esset in alto et ignis in centro.

Capitulum quartum. quarto phisi.

correspondens. Quatuor habet particulas. Prima est de loco.

Naturalium Alberti.

So. xi.

Equit de loco: vñ locus sic diffinit a Damasceno. Locus est corporalis finis eius qd pñet fm qd continet: vt puta aer pñet corpus. Corpus aut ab aere pñet. Ab Aristo. diffinit. est vltima superficies corporis pñentis immobilis pñu. Est aut duplex locus. scz. intelligibilis et sensibilis. intelligibilis est locus spiritualium creaturarum: vt angelorum et animarum de corporibus et utarum. Que licet sint in loco corporali: nō tñ corporaliter. Sed intelligibiliter: vt dicit Damascenus. Est aut intelligibilis locus vbi intelligitur aliquid esse. et est intelligibilis et intelligibilis: vt alicuius in corpore nature: qd qdā nimirū ibi ē vbi opat. Locus sensibilis vel corporalis est locus corporis fm qd diffinitus est superius. Et nota qd aliquid tripliciter dicitur esse in loco circumscriptive diffinitive et repletive. Circumscriptive aliquid dicitur esse in loco cui potest assignari principium et medium et finis in loco. vel cuius presens mensurantur partibus loci et sic corpus est in loco. Diffinitive aliquid dicitur esse in loco qd sic est hic et nō alibi et sic sunt angeli in loco: angelus est ibi: vbi opat vt dicit Damascenus. et sic erute a corpore. Dico erute: qd aia vnica corpi est in eodē loco cū corpore nō p se: sed p accidens. Repletive dicitur aliquid esse in loco: qd replet omnē locum: et sic deus dicitur esse in loco. qd oēm locū replet. Tercia quedā sunt in loco p se vt subiectū: qdā per accidens: vt ea que sunt in subiecto: vt albedo nigredo: vel presens integrales: vt digitus in manu. Duplex est locus: qdā est cōis: et qdā ppius. Locus cōis est sicut celum de quo dicit Damascenus: celū est pñentia visibilium et invisibilium creaturarum: et domus locus cōis est oīm qd in domo sunt. Locus ppius

Locus scz. Damascenus.

Locus pñet fm qd continet: vt puta aer pñet corpus.

4. phi. in textu. com. 39.

Locus intelligibilis. Locus sensibilis.

Locus corporalis.

In loco esse tripliciter.

Circumscriptive.

Diffinitive.

Repletive.

Triplex locus.

Locus cōis.

Locus ppius.

Locus sensibilis.

Locus intelligibilis.

Locus circumscriptive.

Locus diffinitive.

Locus repletive.

Locus tripliciter.

Tractatus primus.

est circūscriptio corpis cū vnā rē includens. nec maior nec minor corpe qđ includit. & fm hoc locus est quantitas.

Particula scđa est de tpe et his

que pertinent ad ipm.

Propōit dicēda.

Epis diffini.

Ed. 101. 7. 108

Ex cōpatioe tēporis ad motū locale. & motus localis ad pacem diffi. tps i telligende sūt.

Equit de tēpore de quo pmo dicendū est qđ sit tēpus Scđo qđ sit in esse tpe. Tercio de differentiis tpm: Quarto de eius distinctioe. Tēpus aut sic diffinit ab Aristo. iiii. phisi. Tēpus est numerus motus fm prius & posterius. Itē tēpus est mensura motus rerū mutabiliū fm prius & posterius.

Que diffiniciones intelligunt manifeste ex pparatioe tēporis ad motū locale: cui ppa & per se passio est tēpus. Motus igit localis est supra magnitudine q̄ habet partē post. & ille pres dicit respectu alianus medie partis. Nobis le aut qđ mouet super ipā magnitudine est qđ diuisibile. & est i potēcia ad renouationē ybi loci & situs. & cū ipā potēcia sit diuisibilis & omis diuisibilis sit mensura aliqua ergo illius potencie erit ad actū erit mensura aliqua. ipm aut qđ fert vel mouetur in motu suo vnu & idē est ens habens cū pparatioe ad diuersas partes magnitudinis respectu termini a quo & termini ad quē est motus p̄tinue respectu medij. Cū igit motus sit mediū inter magnitudines et mensurā ipsius motus. Ideo mensura potencie exēntis in actū cōtinue habebit tria causata in motu vel ab ipā potēcia cōtinue & cedente in actū. scz. prius & posterius causata a p̄ori & posteriori in motu. & mediū p̄tinuans qđ correspondet ei qđ fert vel mouet cōtinue a termino a quo in terminū ad quē. Et sic patet qđ motus ē prius a p̄tinuitate magnitudinis siue spaciū super quo mouetur.

Lōx.

Naturalium Alberti.

So. rñ.

Et sic in motu est prius et posterius ac medium. Sed illud medium
 non est idem manens: sicut etiam in magnitudine vel ibi vel in situ non est
 semper idem medium iter quacunque parte accepta ante et accepta post in tota
 magnitudine. Sicut autem idem est quod fert vel mouet principii tota ma-
 gnitudine secundum se habet: non habet idem esse hic vel ibi id est ante vel post ita
 est idem nunc secundum se habet quod adiacet ei quod mouet vel fert: tamen non habet
 idem esse sic nec quod fert vel fluit a parte priori in posteriores magnitudi-
 nis cum tamen maneat in se habet idem motu principii: sic patet quod nunc est se habet
 tempore: quia tempus nihil aliud est nisi nunc fluens fluxu suo suscipiens
 esse principium. Nihil enim est accipere de tempore nisi nunc. Quod enim pre-
 teritum est non est: quod futurum est non est. **¶** His habitis. Scien-
 dum quod duplex est numerus. scilicet numerus numerans et numerus nu-
 meratus. Numerus numerans est numerus permanens quo multa
 possunt numerari: ut denarius vigenarius et huiusmodi quo numerantur decem
 asini vel filia. Numerus autem numeratus est res numerata ut canes
 asini vel oues et filia. **¶** Numerus autem numeratus dicitur dupliciter secundum
 potentiam. scilicet et secundum actum. Secundum potentiam dicitur per numerabile ut are-
 na. Secundum actum vero: ut res numerata secundum actum. **¶** Itaque numerus nu-
 meratus duobus modis numeratur. scilicet a causa numeri hoc est a cau-
 sa que facit numerum esse. et sic tempus numeratur a motu. quia prius et poste-
 rius in tempore causantur a priori et posteriori in motu. Aliter numera-
 tur numerus numeratus a partibus suis et a substantia sua secundum quod ha-
 bet eam. Et secundum hoc dupliciter numeratur tempus. scilicet a priori et posteriori
 tempore. ut a partibus: et a nunc iterato secundum esse eodem tamen manente secundum
 se habet et sic numeratur tempus tanquam a substantia sua. **¶** Itaque alio modo
 est.

In motu assignat prius poste-
 rius et medium
 quod tamen minime
 idem manet.

Immobile in toto
 motu sed sub
 stantia iterum
 manet.

Locum nunc mo-
 bile.

Locum.

¶ Nunc fluens de
 substantia temporis est

¶ Numeri prioris

¶ Numerus nunc

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

¶ Numerus non

meratus.

Tractatus primus.

Declarat quo
modo et
quomodo
sic
numerus.

4. phi. in textu:
com. 108.

Lōz. 1.

Lōz. 2.

Lōz. 3.

Lōz. 4.

In motu non
dat idē iteratū
pmanēs sicut i
tpe.

Lōz. 5.

Duplex ē nūc.
scz. fluens et sig
natū.

Punctū suo flo
xu more mat
hematicolineā
faciēs cū nunc
qđ est sbā tps
stendinē habz

considerat numerus qui est in tpe ut scz est mensura reddens quantita
tate motus: et sic tpus est numerus mensurās motū. Certificatur
em pmo quāritas tps ex numero suarum prim et ex sbā suar: hec
certificata certificat quantitate motus: et hoc est qđ dicitur Aristot. qđ tps
pus est numerus minimus. Minimus aut numerus est duo: dico
minimus numerus numeri numerati. Minimus em numerus nu
meri numeratis est binarius. Quā tpus mensurat motū vel nume
rat. eo mō quo duo multoties accepta explicant diuersas ptes nu
meri. Quā tpus nō multiplicat numerū ultra duo. scz. prius et pos
teriorius: sed illa multoties accipiūt fm ptes illius motus in tota quā
titate motus. et sic patet qualiter tpus ē numerus motus siue men
sura fm prius et posteriorius. ex hoc etiā patet qđ motus non pōt esse
numerus tps p se sed per accidens: licet sit causa tps: qđ nō ē cau
sa intrinseca: sed efficiēs extrinseca. Præterea in motu nō est idē
manens iteratū in sbā: nec manēs inesse eodē. qđ illud qđ est accipe
de motu nō est idē pmanēs in sbā. sed nūc qđ est accipe de tpe ē p
manēs idē in substātia: et est loco vnitatis iterate in numero. Et
sic patet qđ sit tpus qđ est ppa passio motus. et quō mensurat mo
tū. Sed nota qđ nūc duobus mōis accipit: ut dicitur Avicenna: scz.
p nūc qđ est substācia tps de quo nūc iā dictū est. et p nūc signa
to et illa acceptio ppe dicitur ad similitudinē puncti in linea existentis.
Donat em p impossibile qđ sit punctus fluens p lineā. Punctus
ille fluxu suo ptnuo facit lineā successiuā qđ pmanentiā nō habet in
partibus qđ in quā linea substācia nō habet aliquā nisi substantiā
puncti. sed tñ habet esse alterū scz qđ punctus est hic vel ibi scz lōz

Tractatus primus.

tudine. Sed quandocumq; utitur puncto utitur eo in nunc: sed

bis utitur eo ergo utitur puncto bis in duobus nunc. Sed inter que

libet duo nunc est tempus mediū ergo inter nunc quo utitur eodē puncto

ut principio et fine erit tempus mediū: et in illo erit quies. Et hoc ē q

ut Aristoteles quarto phisicorū. q quando mobile utitur vno pun

cto: ut duobus quiescere accidit. Est ergo dissimilitudo quia pun

ctus ptinuans qui est in linea bene accipit bis: ut ē pncipiū et finis

ita q nihil est mediū: sed nunc nunq̄ potest accipi ut finis et ut prin

Substancia dicitur dupliciter. Et nota q substantia dicitur dupliciter.

Uno q qd erat ē: et sic nunc nō ē sba diuisibilis tps qd iduisibile nō

ē sba diuisibilis. Alio dicitur: sba illud quo res est: et sic bene aliquod in

diuisibile potest esse substantia diuisibilis Sed tñ ē diuisibile erit

ab aliquo alio: et sic nunc est substantia tps: cuius tñ esse erit a fluxu

ipsius pteriti in futurū. Restat nunc dicere quid sit esse in tpe et ad

hoc sciendū: quatuor mōis dicitur aliquid esse in tpe. Primo sicut in sub

iecto: et sic passiones tps sunt in tpe sicut longū/breue/paucū/mul

tū. Secundo modo aliquid est in tpe sicut id quod est substantia tps

sic nunc est in tpe. Tercio modo aliquid dicitur esse in tpe sicut termi

nans in terminator: et sic nunc signatu est in tpe. Quarto aliquid est

in tpe simpliciter sicut in numero: et hoc est quod toto tpe vel par

te temporis mensurat: et hoc attingit duobus mōis. scz. absolute et

p pparationē. Absolute adhuc duobus. scz. p prius et posterius.

p prius aliquid est in tpe: ut motus et mobile sū q est in motu: p

posterius: ut quies vel quiescens sū q refertur ad motus. Ceter

p prius esse in tempore ad huc dicitur duobus modis, scilicet in tot

Naturaliū Gilberti.

So. xiiij.

to tempore mensurari et parte temporis mensurari. Toto tempore mensurari sicut motus celi: parte temporis sicut alij motus parti-

culares. ¶ Per operationē vero aliquid dicitur esse in tempore tribus modis

Aut enim id quod parat est immobile sicut esse posse et agere. Sed co-

parat ad rem mutabilem et mobilem sicut aliquā durationem excellen-

tem scilicet in ante et post cōcomitative et sic dicitur deus est: deus fuit.

deus erit. Sensus enim est ut dicit beatus Hieronymus deus est.

id est deus sempiternus est deus fuit id est deus nūquā defuit. deus erit id est

nūquā deerit. Aut enim quod comparatur sicut esse est immobile. Sed

sicut esse est motui coniunctum et est mobile sicut vicissitudines et sic an-

gelus est mobilis sicut omnes differentias temporis quia potentia an-

geli vicissitudinat per actus intelligendo diversa et volendo et hoc

quantum ad cognitionem vespertinā et sicut hoc dicit beatus Augustinus.

Quod deus creaturā spirituale mouet per tempus. creaturā vero

corporale per tempus et locum. Aut tercio modo ita est quod esse rei to-

tū simul est habere potestas ad motum primum. et hoc dicitur ad duas motus

angelice et hoc patet duobus modis sicut duplicem motum ponere. Est enim

motus potencie ad ubi tantum et ad formam et primo modo celum est in

tempore. Secundo modo generabilia et corruptibilia sunt in tempore.

¶ Tempus dividitur per differentias tres. scilicet. presens/præteritum/et

futurum. Præteritum est quod fuit et iam non est. futurum est quod iam

non est sed erit. Presens est finis præteriti et initium futuri primum ad

instans. ¶ Jam vero est pars temporis quod est prope presens nunc

ut iam faciat et est pars præteriti prope presens nunc ut iam fecit. Modus

est pro præteriti prope presens nunc ut modo p[ro]medi. Olim autem est quod

Esse in tpe p[ro]paratiōem tri-
pliciter cōfigit

1

2

3

¶ Habere p[ro]p[ri]am
ad cōtinuū mo-
tū sit dupliciter.

1

2

¶ Tempus divi-
ditur in tria.

¶ Præteritum.

¶ Futurum.

¶ Presens.

Aristo. 4. phis-
ca. 6. tract. 3.

Jam. Alldodo

Olim.

Tractatus primus

Repente.

Subito.

Declarat tpus
triplici muta-
tioni esse attri-
butū.

Id est adiacet
mutatiōi natu-
rali.

pcul est a pñci nūc. ut olim feci. Repente vero est. qd est in tpe in-
sensibili propter paruitatē sui. Subito aut. ut dicit Dionysius in
mística theologia est quod preter spem est et ex re nō apparente de-
ductum est ad manifestū. **Ultimo nota qd tempus multiplici-
ter quando adiacet indivisibili mutationi siue illa sit naturalis: si-
ue supra naturā. et siue sit in formis spiritualibus siue corporalib.**

Tempus em quod adiacet motui est pprietas motus cui accide-
re ideo tota natura et principia dependēt a principis motus. Ad-
iacet aut est pprietas mobilis fm qd mobile: ideo pñcipia princi-
plant ab ipso. Unde cū motus in natura sit divisibilis et sit partim
in termino a quo et partim in termino ad quem fm hoc quod ha-
bet medium p quod mouetur habet rationem principij et finis: et

ideo motus ipsius est actus imperfectus. et hoc qd sit actus perfectus
habet a termino ad quem. Qd aut sit actus imperfectus habet a ter-
mino a quo: et similiter tempus qd adiacet ei est cū priori et posteri-
ori quorū vnū habet a termino a quo. scz. prius: et alterū a termino
ad quē. scz. posterius. et quod de tpe est accipere est nunc fluens co-
functū priori et posteriori: et illud est tps in quo duo nūc se nō prini-
gnt nec psequēt se habēt adiūcēt: et hoc tpe mēsurat mor^o pmi mo-
balis et p cōsequēs oēs alij mor^o q sunt sub motu celi. Dis em mor^o
natural sicut dicit Aristotle. mēsurat p motū celi tāq p simplicissimū.
sui generis. et sicut mēsurat p numerū mor^o celi tāq p extrinsecū ad
laccō ei. qd nō ē i eodē gñe sic dicit philosophus q i eodē nūero nūerate pñt
esse plura nūerata/plures em res referri pñt ad vnū nūerū.

Est aut aliud tempus quod adiacet mutationi supra naturam sicut est creatio: quicquid non dicat mutationem in creatore tamen de quanda mutatione in creatura, que mutatio creature nihil aliud est quam existentia creature post nihil: et in hac mutatione non est accipere substantiam vel materiam supra quam fit mutatio: Neque enim est accipere puationem vel terminum a quo nisi secundum rationem non secundum esse. Cum enim dicitur hoc fit ex nihilo per hoc non ponit materia: sed tamen ordo denotat secundum rationem entis: ad pure non ens. secundum rem non est ordo entis ad non ens, et illud tempus est diuisibile sicut et ipsa mutatio. Non enim est in ipsa accipere rationem perfecti et imperfecti, nisi secundum quod sicut in alio motu. **E**t est tertio motus tempus quod adiacet motui anime. Quis motus est? de Averrois accipitur perfectus: et hoc maxime est quando anima mouetur de peccato ad gratiam in quo motu nihil est de interceptione medij a quo causaret fluxus temporis. Alia enim semper est sub gratia vel peccato. Sicut est de alteratione albi in nigrum ubi est interceptione medij coloris: et similiter hoc tempus quod adiacet motui anime: adiacet motui angeli secundum quod dicimus angeli moueri in tempore et intelligunt tempore secundum cursum angelice intelligentie super res intelligibiles in cognitione vespertina. **E**t dico autem secundum cognitionem vespertinam: quia secundum cognitionem matutinam attingunt eternitatem. et istum motum tam ale quam angeli mensurat nunc vicissitudinatum. **S**cilicet quod anima vel angelus mouetur de vno intellectu in alium: et de vna voluntate in aliam et quilibet actus eius est perfectus. et hoc est quod dicit beatus Augustinus, deus anime creaturam corporalem mouet per tempus et locum. **C**reatura vero spiritalis per tempus tamen. In hoc tempore non est inconueniens quod nunc sit prius ad nunc tunc medio tempore. **E**t nota quod tempus est prius corruptionis quam generationis

Secundo motus
ni supernaturali
De creatioe.

Tercio tempus ali
quid motui anime
adiectum est.

De cognitione
angelorum et vesp
tina ac matutina
videat Bonan
li. 2. di. 4. et 3.
lij docto. ibidem

Lex. com. 128.

Tractatus primus.

ut de phis. iij. phis. ppter mutationē quā mēsurat quē facit dīa
stare a pncipio: qd em antiquat & senescit ppe interitū est. & hec de
tempore sufficient.

Particula tertia de his que ad

fationē eternitatis pner.

Substācie agē
res triplices
sunt.

Ci

Quā dictū est de tpe qd sit p alia mēsurā. Dicens
dū nūc ē de eternitate: qē mēsurā eternorū: & de
quo qd est mēsurā euiternorū. Quedā em sunt.

ut dī in libro de causis. quorū substācie & actio sūt
in tpe sicut natura infima cuius esse est p gnerationē. Quē

dā vero sunt quorū substācia & actio sunt supra tpus: ut natura su
prema. ut deus pater filius spiritus sanctus. Quedā em sunt quorū

substācia est extra tpus: sed actio in tpe sicut natura media: cuius
esse est p creationē. Quartū vero membrū stare nō pōt: sic em esset

actio alicuius rei prius q̄ substācia qd est impossibile. Item ille
tres mēsure capiunt in ppatōe ad duratiōē. Est em quedam

duratio habens pncipiū & finē sicut tpus & motus. & est quedā dur
ratio nō habēs pncipiū neq; finē sicut eternitas: & est qdā duratio

habens pncipiū: sed nō finē ut eū. Quartū mēbrū iterū stare non
pōt. scz. q̄ aliqd esset habēs finē & nō pncipiū. Omē em qd habet

finē. habet pncipiū: & nō e conuerso. Eternitas a Boetio in li
bro de solatiōe phisic diffinit. Est interminabilis vite tota sit.

id est nō distans & pfecta possessio. Que diffinitio sic declarari pōt:
possessio est nomē cōe omī mēsure: omis em mēsurā possidetur

ab eo cuius est p se tanq̄ ppa passio eius. per hoc q̄ dī interminā
bilis

Eternitas. li. 6
5. prola. 6.

Declaratio dif

bilis
pnc
sibi
illis
cun
ppa
fere
futu
non
nec
dū
atu
inu
tion
solu
tura
geli
inte
nim
tar
bili
inf
cū
uar
bili

fo. xvi.

bilitas em de bene esse; sed hec p̄ditio q̄ est simplicitas simpliciter

Tractatus primus.

in nulla creata repit. ¶ Itē etnitas de excellēte mēsurā quātū ad v-
trūq; terminū. scz. cā pncipij q̄ finis: z sic qdā creaturē quo ad du-
rationem sunt generabilia z corruptibilia z excludunt ab eternica-
tate: s; nō sunt etna neq; eternitate. Quedā vō etna sunt z eterni-
tate ppe dicta sunt. sicut dō: Quedā ipsope z illorū qdā sunt etna z
eternitate per participationes: vt angeli z aie beate. Quedā sunt et-
na per participationes: sed non sunt in eternitate: sicut pene infero-
nales. Quedā nec eterna: nec in eternitate sunt, Sed excludunt ab
eternitate vt generabilia z corruptibilia. quartū membrū stare nō
potest qd aliqua sunt in eternitate per participationes: sed non et-
na. Omne em̄ inuariabilie caret fine: sed non puerit. ¶ Sequit de

**Nūc eternita-
tis.**

nunc eternitate de quo de Beotius in libro de eternitate. ¶ Nunc
est stans z non mouens se semp facit eternitatem. ¶ melius intel-
ligit facta pparatiōe ad nūc tps imaginē itaq; linea. a. c. z sit. b.
punctus z ipm. b. moueat in ista linea ab. a in c. distinguens pua
a. a posteriori c. Primā partes. scz. a dicimus pertransicā poste-
rior: z vero pertranscundā. Siliū intellige per. a. c. totū tpus per b
ipm nunc temporis qd ptinve mouet ab a. in c. z qd pertransicū
est dicimus preteritū. Quod vero pertranscundū dicimus futurum

Demōstratio.

z sicut in linea. a. c. ipm. b. mouens semper subtrahit a posteriori
z addit pōit: sic ipm nūc semper subtrahit futuro z addit pterico.
z similiter si. b. punctus staret in linea z non moueret: tūc non esset
prius z posterior in linea. Sic etiā si nunc temporis a pncipio ste-
tisset temporis: tūc neq; preteritū neq; futurū esset. Et aut nunc
tps imaginat q̄ steterit ab ete: no iam omī no in ista eternitate ne

Naturalium Alberti.

For. xvij.

¶ esset preteritū futurū. sed totū esset simul & pñs: & ita est in eterni-
tate sed nō in tpe. Tota em̄ eternitas est idē qđ nunc indivisibile.

¶ Sed iā videt sume mirabile. qđ ipm̄ nūc eternitatis cū sit quod
dā indivisibile extēdit se ad totū tps totū capies & infinitū tps. Itē to-
tū tps capit & tñ in quolibet stat in statū tps. Et m̄ aut̄ huius ē vt
aia est in toto corpe & tñ tota in qualibet parte. Itē aia & si simplex
sit pte & ptem nō habens sicut corpe / tñ p corpe totū se extēdit.

¶ Sed adhuc est quoddā mirabile in nūc eternitatis. Qđ est indi-
uisibile. & pñet tps qđ est divisibile in infinitum / & qđ habet par-
tes pōres & posteriores. Et m̄ ad hoc intelligendū est tale dē em̄ be-
atus Augusti. In eodē instanti est radius solis in oriente & occi-
dente. Subito totū nostrū illuminans. Memisperij. Hoc igitur
pringit repire qđ in vnico nūc tps est pñs & posterior in infinitum
Quomō naturaliter / & si nō em̄ tps: pñs aut̄ illuminat ps pñs
quior / vel ppinquissima aeris: qđ illa qđ est remotior: & pñs illa re-
motior qđ remotissima & si pringit in infinitū pres inuenire. Et pre-
dictis patet qđ sic dicere deus est / deus fuit / de⁹ erit. Est em̄ sensus
deus est / id est deus est in nūc eternitatis: cui coexistit pñs pñs &
futurū tps. ¶ Patet etiā solutio cuiusdā questiois qua pbat. Quic-
qđ deus scit nūc sciet eius pcontradictorie oppositū: in eodē em̄ nūc
tps est i possibile aliqū scire duo pcontradictoria opposita sicut so-
tē sedere: fortē nō sedere. Sed nūc eternitatis in infinitū est simpli-
cius qđ nūc tps: ergo cū dō sciat i nūc ēnitatē qđ qđ sciet. nūc qđ sciet
duo opposita pcontradictoria qđ est falsū: scit em̄ me esse dū sus: & scit
me nō esse dū nō sus: & sic pñs rñio quoniam nūc est cū qñlibet pte tps

Declarat quā-
dā sit: et dīne
quō nūc eterni-
tatis indivisibi-
le posset se ad
tps infinitū
extendere.

Declarat quō
nūc indivisibe-
litas eternitatis
tineat tps di-
uisibile.

Loz. 10

Loz. 20

D

Tractatus secundus.
Particula quarta et vltima

de euo circa hoc duas mouens opiniones.

Enim.

Opinio. 1.

Equit de euo qd pōt sic diffiniri. Cui est mensura
habētū pncipiū sed nō fine. Et nota q qdā dicūt
q sicut tpus est in vno subiecto: vt in motu pmi
mobilis. Quo motu mensurāt omēs motus inferi
ores tanq sui generis minimo et simplicissimo: et p sequeū mēsurā

Opinio. 2.

rant mensura motus pmi mobilis: sic eū est in vno euiterno sum
plicissimo quo omia alia euiterna mensurant. Alij dicunt q nō qdā
quodlibet euiternū habet suū eū. Nullū em euiternū est causa ali
orū: sicut motus pmi mobilis est causa olīm aliorū motuū. Et pre
dictis colligi pōt. Angelus quantū ad substantiā est tēto: quā
tū aut ad agere: sicut ē cognoscere cognitiōe vesprina ē in tpe: quā
tū aut ad bene agere: sicut ad ptemplari et frui est in eternitate. Et
hec de pma pre huius cōpilatiōis Magni Alberti sufficiūt dicta.

Lōz.

Tractatus scdus sume philoso

phie naturalis Alberti Magni libris de celo et mūdo cor
respondens. Cuius septe sunt capitula. Prīmū est de
mundi vnitare.

Qia dictū est de corpe mobili fin se dicendum
est psequenter de corpe mobili ptracto ad vbi.

Cōtinuatio.

In tex. Lō. 5.

Et primo de ingenerabili et incorruptibili:
qd est celū. Vñ de Aristo. i. phis. Et vniuersa
ut us ad singularia optet puenire. Vñ pueri pmo appellat omēs
viros patres: et omēs feminas matres: post erius aut determinat
bonū vñ quodq. Et primo igit ostendendū est q vnus est mūd

proponit dis
cendā.

Naturalium Alberti. Fo. xviii.

corpalis et non plures. Secundo quod celum sit finitum. Tercio quod omnia corpora sunt in celis et extra celum nullum. Quarto quod celum nec est elementum nec elementatum. Quinto de nobilitate celi respectu inferiorum corporum. Sexto de motu celi. Septimo de numero celorum. **¶** Quod autem unus mundus sit corporalis et non plures. Aristo. sic probat: ponamus quod duo sunt mundi: aut ille alius mundus similis erit nature huic mundo in rebus tamen aut in nomine tantum. Si in rebus aut ista terra similis erit illi terre et e converso: et illa aqua similis erit illi aquae: et ceteris. Sed que sunt eiusdem nature tendunt ad eundem locum: ergo illa terra et illa aqua habebunt eundem locum: et illa aqua cum ista aqua. et cetera. Sed quaecumque res tendunt ad eundem locum sunt res eiusdem mundi: ergo tantum unus mundus est corporalis et non alius. **¶** Si dicatur quod iste mundus est huic similis nomine tantum sed non rebus ergo cum non sint alie res quam res huius mundi non erit ille mundus realis et corporalis: sed tamen spiritualis siue intellectualis siue archetypus: propter quod non est dubium quin sit.

Capitulum Secundum. celum finitum

tamen et terminatum esse ostendens.

Atque probemus quod celum sit finitum. Primo nota quod sicut de Aristo. iii. phi. Infinitum multis modis dicitur. Uno modo dicitur infinitum quod sit impossibile pertransiri: ex eo quod non est aptum naturam pertransiri: ut est vox infinitibilis: et sic dicitur infinitum negative quasi non finitum siue non terminatum: et sic deus dicitur esse infinitus. Secundo modo dicitur esse infinitum habens transitum imperfectum quod quis sit aptus naturam habere transitum perfectum cum non habet sicut si quis pertransit spatium non tamen ppleuit ad finem: et sic dicitur infinitum dñ

Plures esse modos corporales est possibile. i. celi. tract. 3.

Acceptus in finitum. 3. phi. re com. 34. **¶**

quod non apta natura est pertransiri
tunc est infinitum

Tractatus secundus

3. nitiū pūatiue, et his duobus modis aliquid est infinitum actu. Tercio
aliquid dicitur esse infinitum secundum appositionem sicut in quantitate discreta.

4. Quarto dicitur aliquid esse infinitum secundum diuisionem sicut in quantitate continua. Quinto aliquid dicitur infinitum utroque modo sicut tempus: et his
tribus ultimis modis nihil dicitur esse infinitum actu sed tamen in potencia

Diffi. infiniti. 2. secundum hoc: hoc infinitum sic diffinitur in eodem iij. philosophis. Infinitum est cuius
3. phi. tex. com. 62. pars vel quantitas accipietibus semper est aliquid sumere ex

extra. ¶ Restat nunc probare quod celum non sit infinitum actu. Primo philosophus
generaliter quod nullum corpus sit infinitum actu sic. Omne corpus habet
superficiem et omnis superficies est terminus: ergo omne corpus est
terminatum: et omne terminatum est finitum: ergo omne corpus est finitum.
¶ Unde potest sic inferri. Celum est corpus: ergo celum est finitum.

¶ Specialiter probemus celum esse finitum. Supponamus ergo quod
tius probat quod omne corpus est in celo: et nullum extra celum. Unde argu-
itur inter omnia corpora mobilis corpus est celum. Est enim in genera-
bile et corruptibile virtute habens actiua respectu inferiorum. Omne
autem agens nobilius est patiente secundum Aristotem. Sed corpori nobilio-
ri nobilior debet forma: ergo celo debet nobilior forma: sed forma
sperica semper est nobilior omnibus aliis formis siue figuris corpo-
ralibus propter sui capacitatem iterminabilitatem. Non habet enim prin-
cipium neque finem vna superficie contenta. Est enim sperica figura plana vna
superficie contenta ergo forma siue sperica figura debet celo: ergo
celum est spericum siue rotundum: ergo nos videmus quod quando luna est semi-
plena quod est arcualis. Illa autem figura non est nisi a circulo. Circulus
enim solis est in corpore rotundo ergo luna est rotunda. eadem ratione

Naturalium Alberti.

For.

Sol et omnia alia corpora super celestia sunt rotunda ergo celum est rotundum. Unde procedit ulterius sic quod corpus rotundum siue sphericum est in cuius medio intelligitur punctus a quo omnes linee ducte ad circumferentiam sunt equales: ergo celum habet medium et omne medium habet extrema sed quod habet extrema est terminatum siue finitum ergo celum est terminatum seu finitum. Et ita celum probatur esse finitum in oppositione ad motum et ad mensuram ipsius motus qui est tempus. Quia quod movetur in certo tempore totaliter hoc finitum est sed celum movetur totaliter in certo tempore et finito quia in uno die naturali: ergo celum est finitum. Quod autem motus infinitus non potest mensurari tempore finito sic declarat ut illud tempus a. b. cedat et dividitur in quatuor partes una per tempus mensurabitur una parte et alia a. liam. et. Motus autem cum sit infinitus nondum totaliter mensuratus est a tempore finito ergo motus infinitus non mensurat tempore finito. Et modo demonstratur quod motus finitus non mensurat tempore infinito: dividendo motum in quatuor partes proportionales. Debet enim esse proportionabilia motus et tempus: sicut subiectum et propria passio ipsius: ita quod neutrum excedit reliquum: et sic patet si tempus mensuras motum est finitum: et motus erit finitus. et si motus est finitus et corpus quod movetur erit finitum: constat ergo celum esse finitum.

Capitulum Tercium de eo

quod omnia corpora celo contineantur.

Modo probare debemus quod omnia corpora sunt in celo et nullum extra. Et primo probabimus quod nullum corpus sit extra celum naturaliter. Secundo quod non accidentaliter nec violenter. Quod nullum corpus sit extra celum natura

Alia ratio probans celi finitatem

Motus infinitus non mensurat tempore finito.

Motus finitus non mensurat tempore infinito

Nullum corpus est extra celum naturali. er.

Tractatus secundus:

Celū nō ē extra
celū.
Extra celū non
est elementū.
4. phi. te. cō. 45

Nullū elemē-
tū ē extra celū.

Nullū corpus
est extra celū
violenter pbat.

Celū nō est ele-
mentū.

liter: pbat sic. Tria sunt genera corpū. scz. celū/elementū/et elemē-
tū. Qd celū nō sit extra celū: pbat qd nihil est extra seipm: ergo
celū nō est extra celū. Sicut qd elementū nō est extra celū patet. quia
inter omnia elementa inferius est terra supra quā aqua. sup quā aer
supraque ignis/ergo eadē pportioe ignis est sup aerē. Lū ergo oia
elemēta sunt sub igne: ignis sub celo: stat qd nullū elemēti extra
celū est naturalit. Itē graua naturalit tēdūt deorsuz ad cētrū: leuia
sursum ad cētrū: et ita qd ē celū: nō vltima: ergo nullū elemēti ē extra
celū naturaliter. Sicut pbat qd nullū elementatū naturalit est extra
celū: omne elementatū pstat ex elementis: sed nullū elementū est ex-
tra celū. vt pbatū est. ergo nullū elementatū est extra celū natura-
liter: et sic patet qd nullū corpus est extra celū naturaliter. Sēdo pa-
tet qd nullū corpus sit extra celū accidentaliter siue violēter. In quo
cūq; em loco aliquod corpus est naturaliter in eodē est possibile esse
accidentaliter siue violēte: vt terra naturaliter est deorsuz: ignis acci-
dentaliter vel violenter. Sicut elementū ignis naturaliter est sur-
sum: et terra violenter. et vbi nō est possibile esse aliqd corpus natura-
liter: impossibile est ibi esse aliud corpus violenter. sed extra celū nul-
lū corpus est naturaliter: vt pbatū est: ergo ibi nō est violēter sic pbat
qd nullū corpus sit extra celū: hoc est qd dicit Damascenus. Celū est cō-
tinentia visibilū et inuisibilū creaturā.

Capitulum quartū. celum

nō esse de natura elemētōrū neq; ex elemētis cōposi-
tū manifestans.

Sim debemus ostendere qd celū nec sit elementum
nec elementatū: Qd celū nō sit elementū patet qd de pperare omnia

Naturalium Alberti.

Forr.

elementi est habere straricatem in se et agere in suis strariis si iungit
ei corumpendo ipsum si vincit et generando in materia sua spem. Si er
go celum esset elementum cum omnia elementa haberent se ad celum sicut punctus
ad totam terram omnia iam dudum corrumperet et omnia essent celum quod non
videmus. **E**odem modo probatur quod celum non sit elementatum. Omne enim ele
mentatum minus est elementis ex quibus ponitur sed celum est maius
omnibus elementis ergo non est elementatum. **E**t sic sicut patet quod
celum neque est elementum neque elementatum: omne enim elementum vel elementa
tum habet motum rectum. hoc est deorsum ad medium vel sursum a medio
sed celum non habet motum rectum sed circulare: ergo nec est elementum
neque elementatum. **S**i dicatur quod motus rectus est ei naturalis circu
laris vero accidentalis. Sed contra motus accidentalis intenditur et re
mittitur: si ergo motus circularis esset ei accidentalis intenderetur et re
mitteretur: hoc autem non videmus esse ergo motus celi non est accidenta
lis: motus autem celi semper est uniformis: **E**t sic predictis patet quod ce
lum non est generatum. Omne enim quod generatur a principio strario vel a prin
cipio strariis generatur: ut dicitur Aristotele de celo et mundo. Plato tamen dicit
in thymeo quod celum sit generatum sed intelligit id est habere principium
et causam sui esse. **E**t sic predictis patet quod celum non calefacit neque frige
scit: quia non est elementum nec elementatum: quia iste perperat est elemeto
rum scilicet humidum calidum frigidum et siccum: et cum non accipiat celum humoi
rum preffusos possit quod iam non est magis verum quod fuit a principio sue creatiois.
Et etiam patet quod vis ex aggregatio elumina quod a sole pervenit ad nos se
riam calorem cum corpora super celestia non sunt calida: sed dicuntur calida ut
soli frigida ut saturnus, humida ut luna, per effectum suum. Agunt

Celum non est ele
mentatum. probat

Obiectiois so
lutio.

Lxx. 1.
2. celi. tract. 26

Lxx. 2.

Quod dicitur
in libro primo
de generatione
et corruptione
quod dicitur
quod dicitur
quod dicitur

Tractatus secundus

est corpora superiora in inferiora et non e converso quod patet: videmus enim quod luna habet plenitudinem sui luminis tunc mare crescit et de incremento lune mare de crescit. Non patet quod luna est causa et mater humiditatis. Propterea de Aristotele in libro de proprietatibus elementorum quod quod omnes planete fuerunt coadunati in signo piscium factus est diluvium. Luz autem coadunati fuerunt in signo geminorum facta est magna mortalitas. Et patet ex predictis quod celus non est coloratum quia color causatur ex qualitatibus elementorum.

Capitulum quintum de celi et superiorum corporum nobilitate.

Nobilitas celi et corporum superiorum celestium respectu inferiorum patet ex elevatione sua super omnia corpora inferiora. Quanto enim corpus est nobilius tanto altius.

debet ei locus. Et patet ex nobilitate corporum superiorum patet ex figura siue forma ipsorum que est rotunditas. Rotunditas enim nobilior est omnibus alijs figuris: sicut de Aristotele de celo et mundo patet ex eo quod omnes alie figure habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circularem et circulus non habet principium neque finem sed in se est terminatus. Et autem omnia corpora superiora sunt rotunda ostensus est supra. Ex hoc patet quod celus sit rotundus et omnia corpora inferiora sunt rotunda et ob hoc sunt finita. Omne enim rotundum habet medium et omne medium habet extremum et quod habet extremum est finitum. Quot autem omnia corpora inferiora sunt rotunda manifestum est. Ignis enim cum pertineat a celo quod est rotundum habet figuram rotundam: ut dicitur in secundo de celo et mundo et ob hoc finitum est.

Lxx. 4.

Nobilitas celi
ratione sitis
figure et impassi-
bilitatis dino-
scitur.

ca. 7. huius tra. 2
Lxx.

Et cū aer princeps ab igne rotundus est rotundus et ob hoc finitus.

Siliv de alus. Nota q terra est discoopta aquis qā deus voluit co

habitare hoīes in ea. Itē notabilitas corpū supiorū patet ex im

passibilitate eorū: sunt em̄ in generabilia et in corruptibilia et ipassi

bilia: virtutē tantū actiūā respectu inferiorū habentia.

Capitulum Sextū De Celi motu.

qā celū est nobilius corpibū inferioribus om̄i

bus ppter hoc debet ei motus nobilior. scz. circū

laris et fm naturā ppetuus ab omī pena et fatigari

one alienus. Quot aut motus celi sit ppetuus pr

ex eo qā pncipiū mouēs ipm nō potest separari ab eo. Illud em̄ pnc

icipiū vel est intra vel extra. Si extra tūc motus celi esset accidenta

lis siue violentus: sed om̄e accidentales siue violentū transit velocitē

ut dī Aristo. libro de celo et mdo. Si ergo motus celi esset accidē

alis siue violentus iam dūdū ptransisset. Restat ergo q illud pnc

icipiū est intra. Om̄e aut qd ē intra aliud nō pōt remoueri ab eo nisi

si p passionē vel p aliquā pccarieratē. Sed celū est impassibile non

habens pccarieratē aliquā ergo illud pncipiū nō remouebit ab eo.

ergo motus celi dī ppetuus. Tres q motus celi sit ppetuus siue

circularis fm naturā patet ex eo q nō habet aliquā intensionē nec

remissionē aliquā sed semp est vniformis nec magis nec minus in

tendit ad acquirendū illud vbi vel illud. Preterea motus celi nō

tendit ad aliquā formā vel finē acquirendū quo acquisito quiescat

ergo est ppetuus fm naturā. Et pdictis aut patet q motus celi

nō est naturalis nec violentus prz ex eo qā om̄is talis motus ē mo

ad orū celi esse

ppetuum

et nō

accidentalis

siue violentus

quia

transit velocitē

ut dī Aristo

libro de celo

et mdo

Si ergo

motus celi

esset accidē

alis siue

violentus

iam dūdū

ptransisset

Restat ergo

q illud pnc

icipiū est

intra

Om̄e aut

qd ē intra

aliud nō

pōt remoueri

ab eo nisi

si p passionē

vel p aliquā

pccarieratē

Sed celū

est impassibile

non habens

pccarieratē

aliquā ergo

illud pncipiū

nō remouebit

ab eo ergo

motus celi

dī ppetuus

Tres q motus

celi sit ppetuus

siue circularis

fm naturā

patet ex eo

q nō habet

aliquā intensionē

nec remissionē

aliquā sed

semp est

vniformis

nec magis

nec minus

in tendit

ad acquirendū

illud vbi

vel illud

Preterea

motus celi

nō tendit

ad aliquā

formā vel

finē acquirendū

quo acquisito

quiescat ergo

est ppetuus

fm naturā

Et pdictis

aut patet

q motus celi

nō est

naturalis

nec violentus

prz ex eo

qā om̄is talis

motus ē

mo

Tractatus secundus.

tus rectus. Ponamus ergo q^d corpus naturaliter siue violēter moueat per aliquam lineam siue spacium finitum. Omne em spacium est finitum. Illud autem corpus quando peransit id spaciu cū sit finiti aut ergo stabit aut nō. Si stabit ergo q^desit in puncto ergo motus ille nō est pperuus. Si vero nō stabit ergo redibit q^da ulterius nō est pcedere: aut igit redibit in eodē tpe aut in alio. Si in eodē tpe ergo simul in eodē tpe ibit et redibit: ergo duo opposita essent simul in eodē q^d est impossibile. Si in alio ergo quies est in medio illorū tpm. Igit cessabit ille motus ergo nō est pperuus. Sed probatū est q^d motus celi est pperuus sⁱm naturā igit nō erit naturalis nec violentus. Itē talis motus intendit et remittit: sed motus celi nō intendit nec remittit: ergo motus celi nō est naturalis. Itē Aui cenna pbat q^d motus celi nō est naturalis: q^da talis motus naturalis est ab aliquo in aliqd et semp intendit aliqd acquirere quo acquiescit illud mobile. Motus aut celinō acquirit aliqd in quo quiescit ergo nō est naturalis. ¶ Itē alia ratio pbat q^d motus celi nō sit naturalis: q^da ea q^d mouent naturaliter sunt eiusdē speciei et eiusdē nature/mouēt versus eandē ptē vt omnia grauiā tendūt ad cēstrū et omnia leuiā ad supiora ascendūt ergo cū celū sit eiusdē speciei et eiusdē nature si motus eius esset naturalis moueret versus eandē ptē et nulla esset diuisio vel diuersificatio. Sed pbatū est in Astrologia q^d Aristot. Et in libro de celo et mōdo q^d octaua spera mouetur de oriente in occidēs. et alie spere septē mouent per incessum pmi mobilis. ergo nō mouent versus eandē ptē: ergo motus celi nō est naturalis. ¶ Itē alia ratio pōt pbari q^d motus celi nō est naturalis.

Probatio, 6.

Naturaliū Alberti. Fo. xiiij.

q̄a motus celi principiū ē nature. i. rerū naturaliū q̄a mediāte motu illo om̄es res naturales generant̄ ⁊ corrūpūnt̄ ⁊ alterant̄. Illud aut̄ qd̄ est causa alicuius fortius ⁊ nobilius est eo cuius est causa et cū motus celi sit p̄ncipiū rerū naturaliū nō est subiectus nature: ergo nō est naturalis sed est sup̄ naturā. Quot aut̄ motus celi non est violentus p̄batū est sup̄ra. om̄e em̄ violentū velociter transit. Si sit ostensum est q̄ nō est aialis. q̄a Aristo. d̄ q̄ motus aialis nō est sine pena. nec sine labore. nec sine terminatiōe. Motus aut̄ celi est sine labore ⁊ sine pena: ergo motus celi nō est aialis. Itē tal̄ motus intendit̄ in medio: motus aut̄ celi nō intendit̄ in medio: ergo motus celi nō est aialis. P̄ter hos aut̄ motus optet p̄onere aliū motū celi. scz. circularē. vt d̄ Aristo. i d̄ celo ⁊ m̄do. De quo d̄ Auicenna q̄ nō est simpliciter aialis: sed p̄ similitudinē q̄a sicut anima humana mouet̄ corpus humanum. ⁊ corpus obedit ei Ita angeli in eo q̄ cognoscūt ⁊ vident suū creatorē ex leticia ⁊ ex desiderio mouet̄ illas speras: ita q̄ p̄ma spera que est maria spera ex tali desiderio mouet̄ p̄mo ordie. Dñ̄ appellat̄ motū istū desiderij: ⁊ scda spera mouet̄ a scdo ordine: ⁊ c̄ijs. p̄ ordine. Dñ̄ ip̄e d̄ angeli sunt q̄ si anime nō tñ simpliciter sunt sed mechaphorice. ⁊ ideo motus ille celestis d̄r quasi aialis: non tñ simpliciter est animalis.

Capitulū Septimū de sperarū

celestium numero.

Ota quoto distinguūt̄ spere celestes. Quarū p̄ma est i qua stelle sunt fixe innumerabiles: vt d̄ Aristo Scda spera est Saturni. in qua solūmō est Satur

De nūero sperarū diuersitas est ap̄d phōs a sirologos ⁊ the ologos. videat̄ Bona. in disti. 2. libro. 2.

Tractatus secundus.

mus. Tercia Jovis. Quarta Martis. Quinta Solis. Sexta vene-
ris. Septima Mercurij. Octava Lune. versus. Octo sunt spere po-
teris quas sic retinere. Celi stellatus Saturnus Jupiter & Mars.
Sol Venus has sequit Mercurius vltima Luna. Sub luna vero

nō sunt nisi res corruptibiles sicut ignis; aer & alia corruptibilia si-
cut dicit Macro. Ptolomeus aut assignat alias sup istas in q sunt an-
geli & res spūales & in corruptibiles. & ista est immobilis/ hūic tamē

Aristo. nō videt psonare. Theologi septē speras siue celos assig-
nant: scz. /aeren/etheru/igneu/sideriu/crystallinu/olimpu/emi-

pirreu siue trinitatis. Quarū numerus sic pōt capi. Omē celū vlt-
noiat rem creatā aut increatā. Si increatā sic est celū trinitatis em-
pirreū. Si creatā vel noiat rem corpale vel incorpale. Si corpō-

rale hoc est duplici: vel quantū ad extrema: vel quantū ad me-
dia. Si quantū ad extrema sic est celū igneu & aereu. Si quan-

tū ad media sic est celū ethereu/ si vero noiat rem creatā incorpa-
lem hoc iterū est duplici: vel quantū ad extrema: vel quantū ad

media. si quantū ad extrema sic est celū sideriu & empirreū: si
quantū ad mediū sic ē crystallinu. Et nota q motus octaue

spere dicitur vniiformis. Motus autē sperarū inferiorū & planetarū
est duplex. scz. tropicus siue diurnus & est reuolutio pmi mobilis

siue motus ppius. Motus tropicus dicitur puerius. Vñ omēs pla-
nete dicunt tropici in astronomia qā retrogradunt a motu primi

mobilis qā motus talis euz desiderio tāto est q omēs alias speras
secum reuoluit. Motus autē q dicitur reuolutio in pterius pmi mobilis
est motus ppius & naturalis planetarū. Quare autē spere pla-

De hac re. the
in disti. 14. li. 2

Sufficiencia.

De motu spe-
rarū.
Spere plane-
tarū duplici
motu mouent

retarū mouent contra incessum pmi mobilis: vt dictū est sup: a
 aduersis diuerseratiōes assignant. Aliqui dicūt q hoc sit ad retarū
 dandū motū pmi mobilis: nisi em motus ille (vt dicūt) non retarū
 deret ppter nimia sui velocitatē: totū firmamentū frangeret infe
 rius: vel iam dudū esset fractū. Alij autē vt Aristo. dicūt q hoc
 sit ppter hoies: et alia sup terrā existētia: qā si motus pmi mobil
 q est cū desiderio nō haberet aliquā retardatiōe nō posset aliquid
 crescere sup terrā. nec hoies possent viuere: et bec ad pns de celo di
 cta sufficiant.

Tercius Tractatus sume phi

losophienatural' Alberti magni libris de generatiōe et corruptiōe
 correspondēs: sex habet capitula. Primū est de qbusdā preābulis

ost qd dictū est de corpē mobili et gñabili et cor
 ruptibili nūc: dicēdū ē d corpē mobili gñabili
 et corruptibili et pmo d simplici. et postea de cō
 positiōe. Corpā gñabilia et corruptibilia sim
 plicia sunt quatuor scz elementa. Vñ de elemen
 tis est dicēdū q distincta sunt sub celo in suis sitibus et locis: Ita
 q illud qd est subtilius alijs ppinqui⁹ est celo: vt ignis qā aere sub
 tilior est celo ppinquior ē q aer: et aer q aqua: et aqua q terra. idē
 pmo ponemus opiniōes antiquorū phōrū de elementis. Scdō di
 cemus de pms qualitatibus elementorū: Tercio de gñatiōe et cor
 ruptiōe elementorū adinuicē. Quarto dicam⁹ de alteratiōe et alijs
 speciebus motus. Et anteq ponamus opiniōes de elementis.
 Mora q elementū capit multis mōis. Dicit em pmo q est pncipi
 um artis completū vt illud: omne totū est maius sua parte. Vnde

Cor sperere pla
 netarum cōtra
 morū pmi mō
 bilis moueant
 rōes assignat. 1

Cōtinuatio.

Dicenda ppo
 nitur. Genesiod

Ordinē dicen
 dorū subiungit
 Alceptides ele
 mēti. 1

Tractatus tercius.

dicit Aristo. in libro. phi. Dispositio scientie et veritatis est in omnibus rebus que sunt principia aut elementa ubi Aristo. elementa ap-

pellat principia. Sedo de elementu f'm philosophu i y. metha. Qd est eoe omnibus rebus et qd est principiu cuiuslibet rei naturalis: sicut lapides et ligna etia dicunt elementa domus. et qd in quolibet genere rep'm est principiu sicut litere dicunt elementa vocis significatiue

ad placitu. et. Dicit etia elementu scdm specialiore intellectu prius

cipiu cuiuslibet corporis sensibilis et mixti. Et scdm hoc diffinit quib

to Metaph. elementum sic. Elementum est ex quo res componi

tur primo et est in eodem et non diuiditur secundum forma. i. speci

em et alia forma. Verbi gratia. ut in mixto est aqua: cuius quelibz

pars aque est aqua et similiter de alijs elementis Et f'm hoc qua

tuor distinguunt elementa. scz. ignis/aer/aqua/terra/ que omnia in

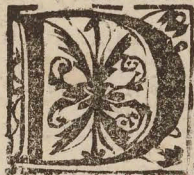
materia conueniunt. Sed no f'm formas. scz. frigidu/calidu/humi

du/siccū. ideo dicunt ptraria ratione suaru formarū. Unde substā

tie nihil est ptrariū f'm naturā: sed f'm formā ē aliqd sbe ptrariū.

Capitulum secundū ponens opi

niones antiquorū circa numerū elementorū.

Elementis vero diuerse sunt philosophorū opi

niōes: qdā ponebāt plura elementa: qdā vnu tm.

Inter eos q ponebāt plura adhuc fuit diuersitas.

Empedocles em et Aristo. ponebāt quatuor ele

menta q dicta sunt. Atq Empedocles nihil certū dixit de hoc po

nebat em illa quatuor elementa principia materialia oim corporū: et

ponebat duo principia formalia. scz. litem et amicitia: et dicebat qn

qualitates iste ac due. scz. calidu/frigidu/humidu et siccu sepabāt

ab eis pglutinabant in massam vnā. ppter amicitia. Postea qua

Diff. elementi
que habet. 5.
metha. ca. 3.

Cori

Prima opinio
Das opinioes
antiquorū dnu
mero elemen
torū. Aristo. i.
d gene. recitat
atq reprobāt.
ca. 1. 3. 2.

Naturaliū Alberti. Fo. xxiij.

litatibus vero et differentiis aduenientibus separabantur propter licet
 Et hoc pringebat post magnū annū: puta post decem milia anno
 rum. Vel fin alios post triginta sex annorū milia. Et dictis itaqz
 Empedoclis nesciebat vtrum elementa essent principia illi² masse
 vel an massa foret elementorū principia: **Democritus et Leucip**
 pus ponebant corpora indiuisibilia esse principia omniū corporū
 Dū et ea **Athomos** vocabant que etiam esse dicebant infinita. Et
 istā positionē sic phabāt. possibile ē corpus diuidi infinitū ponat
 igit aliqd corpus qd pot diuidi i infinitū. aut ergo remanet aliqd: aut
 nihil. si nihil ergo aliqd corpus pstatit ex nihilo qd ē impossibile. si
 vero remanet aliqd aut ē corpus: nō corpus: si nō corpus tūc aliqd cor
 pus pstatit ex non corporibus: quod iterū est impossibile. Si autē
 est corpus aut est diuisibile vel non diuisibile: si ē diuisibile hoc est
 contra prius positum. dictum enim fuit quod diuideretur in infi
 nitum quousqz diuidi vltarius nō potest. Si em̄ est indiuisibile ha
 betur propositum: scilicet q corpora indiuisibilia sunt principia
 omniū corporū. Huius autē probationi. **Aristotiles** dicit respon
 dendo. Q corpus est diuisibile in infinitum potencia non tamen
 actu: sed ipsi intellexerunt corpus esse diuisibile in infinitum actu. i
 dest diuisibile vsqz ad vltimum ita q vltarius diuidi non potest.
Anaxagoras aut infinita posuit elementa: et dicebat contrarium et
Aristotiles et **Empedo**. Dicebat em̄ q illa quatuor elemēta ignis.
 aer/aqua/terra/essent elemētata. et omia alia essent elemēta. scilicet
 lignum/apis/caro et cōsimilia: et q ita esse probabat p hūc modū.
 Tu dicis q illa quatuor sunt elementa. et ex illis cōstat caro/lapis:
 et iij.

2. opinio.

3. opinio anax.

Tractatus tercius.

et consimilia. Aut igitur ista caro que constat ex eis vel est in eis vel
non: si non ergo ex non entibus constaret ens: quod falsum est. Si
vero in eis est caro et ergo eadem ratione ossa et medulla: ergo ista
que sunt intus dicuntur elementa: et ista quatuor ignis aer, et c. di-
cuntur elementata. Item Anaxagoras dicebat quodlibet esse
quolibet. dixit enim quod in carne esset os: et iterum in illo osse ca-
ro: et iterum in illa carne essent nervi. et in illis nervis aliud et sic usque
in infinitum. Aristoteles vero reprobatur eius opinionem in primo phi-
dicens. Aliqua caro est minima caro: ita quod si dividatur illa caro iam
non est caro: in illa igitur carne minima esset os ut dixit Anaxago-
ras. et in illo osse alia caro minima ergo illa caro que est minima in
osse est minor alia quia omne quod continetur est minus: eo quod
continet ergo illa caro est minor minima. Et aliquid esset min^{or} mi-
nimo: quod est impossibile: relinquitur quod opinio Anaxagore sit fal-
sa. Eorum vero qui dicebant unum esse elementum ut Eracritus
qui dixit quod esset mobile. Alter vero ut Parmenides dixit quod esset
immobile: similiter et Melissus. Dicebant quod unum esset tantum prin-
cipium. scilicet unum tantum ens primum et immobile. et probabant in hunc mo-
dum dicentes. Aut aliquid ens movetur vel non movetur ut supra. In pri-
ma parte de motu et dictum et visum fuerat. Sed Eracritus dicebat quod
unum esset elementum materiale et mobile sicut ignis: et quod essent duo for-
malia principia. scilicet rarum et densum: et probabat in hunc modum: omne cor-
pus est mobile et omnis motus est ab igne: quia nullum corpus est adeo mobile
ut ignis: ergo ignis est elementum omnium aliorum mixtorum corporum: et finem quod co-
densatur fit aer: et quando plus condensatur fit aqua: et quando iterum fit magis spissus
fit terra: quare solummodo ignis est elementum.

Ista reprobatur.
i. phi. In tex.
com. 13. et infra.
Opinio Eracri-
ti

Capitulum Tercium de nu-

mero et distinctioe primarum qualitatium.

Kestat nunc videre de primis qualitatibus per se ele-
 mentorum, que sunt calidum, frigidum, humidum, et siccum
 quibus determinata sunt elementa. **F**ignis enim
 est calidus et siccus. Aer calidus et humidus. Aqua
 humida et frigida. Terra frigida et siccus. **Q**uatuor autem qualita-
 tes predictae sex faciunt combinationes. Quarum quatuor sunt possibiles
 due vero impossibiles, scilicet calidum et frigidum, humidum et siccum. Qua-
 re in illis duabus combinationibus nullum est elementum determinatum.
Contraria enim simul in eodem esse impossibile. **D**icunt autem iste qua-
 litates primae quia non sunt ab alijs qualitatibus, sed omnes alie fluunt
 ab ipsis atque pueniunt. Non caliditas non dependet nec puenit a sic-
 citate nec e converso; et sic, quia frigiditas non dependet ad humidita-
 te nec e converso. **E**t quod hoc sit verum sic probatur. Quia si caliditas depen-
 deret a siccitate; ergo quicquid esset summe calidum, esset etiam siccum, et sic ig-
 nis qui est summe calidus esset summe siccus quod est falsum; ut probatur in-
 ferius per diffinitionem positam siccitatis; quia terra est summe siccus; et eade-
 ratio est in alijs, et sic patet quod una qualitas non dependet ab alia qua-
 litate. Quare etiam ut dictum est; qualitates primae dicuntur. Secundarie autem
 dicuntur; que causantur ab istis sicut durum, molle, dulce, amarum, album, et si-
 milia. **R**evertamur igitur ad proprietates siue diffinitiones qualitatium pri-
 marum, scilicet calidi, frigidi, humidum, et siccum. Calidum enim diffinitur ab aristotele
 in libro de generatione et corruptione. Calidum est aggregatum omnioge-
 niorum et disaggregatum eterogeneratorum. **C**ongregat enim aurum cum auro, ar-

De combinationibus
 qualitatium
 primarum

Cur dicuntur pri-
 me qualitates
 docet

Con-
 Qualitates se-
 conde.

Calidum

Examinandum est
 si una qualitas
 potest esse in se
 et non in alio
 et si una qualitas
 potest esse in se
 et non in alio

Tractatus secundus

gentū cum argento. ⁊ sepat aurū a ferro: ⁊ plumbū ab argento.

Homogēia.

Etherogēia.

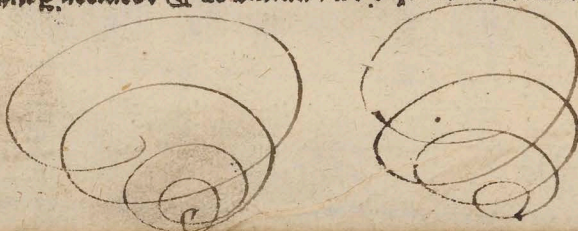
Obiectio contra diffi. calidi.

Risio.

frigidam.

Humidam

Et dicūt homogēia ab omni qđ est vnū ⁊ gen^o. Unde homogēia dicūt qđ sunt eiusdē gñis vel speciei. Etherogēia dicūt qđ ab effros quod est diuersum ⁊ genus inde etherogēia dicuntur qđ sunt diuersorū generū vel specierū. Obiicit autē ptra diffinitionē pdictā: qđ videmus adueniente calore solis ipse sol pgregat paleas cū luto que sunt etherogēia. igit calidū nō disgregat ista. Ad hoc respondet qđ pncipalis actus calidi est calefacere. Secundarij vō cōdensare disgregare subtiliare ⁊ hmoi: isti actus nō sunt ex diuersitate agentis. Sed ex diuersitate materiārū In quibuscūqđ materijs habet subtiliare sicut in cera. In quibuscūqđ pcondensare sicut in luto. Predicta ergo diffinitio data est i ppatioe ad actū secundariū quo ad aliquā materiā ⁊ nō quo ad omnē. Et frigidū autē est pgregatiū homogēiorū ⁊ etherogēiorū. Vñ aurū pgregat cū auro. Et argentū cū argento qđ nō facit calidū: Imō videmus qđ in estate caro rarefit ⁊ pori apūnt: ⁊ erit humiditas naturalis p sudorē. In hyeme autē caro pstringit: ita qđ naturalis nō erit humiditas. Et inde est qđ celerior ⁊ fortior fit digestio in hyeme qđ estate. Nota tñ qđ pncipalis actus frigidi est frigefacere. Secundarij autē actus eius sunt pgregare homogēia ⁊ etherogēia ⁊ alij plures. Vniū rei est vnus actus pmius vt dē Zuiennā: plures vero secundarij Vñ Aristoteli. dē iiii. Metheo. qđ calidi ē frigefacere. ⁊ frigidi calefacere: vbi gñā adueniente calore pori apūnt ⁊ humores naturales ex alā itaqđ corpus frigescit iterū. Sili frigidū pstringit poros. ⁊ sic retinet humores interiys ita qđ corpus iterū sit calidū. Istia sūt effectus sunt p accidēs. Et Humidū vero ē qđ est male terminabile terminū

Naturalium Alberti. Fo. xxv.

no. ppo/bene aut termino alieno. Nō patet q aer est humidior q
 aqua: qā magis fluribilis est. Et hoc etiā patet error eorū q dicūt
 omne corpus esse porosum/ qā si aer esset porosus ergo haberet forā
 mina et cōcavitates p quas terminaret et sic bene esset terminabilis
 termino ppo qd est falsus. Siccū aut est qd bene est terminabi-
 le termino ppo: male aut termino alieno/ sicut terra/ lapis et silia.
 Et nota sicut dicitur Aristoteli q humiditas est causa grossicie: qā in-
 ducit grossiciē humorū. Siccitas autē est causa subtilitatis: qā ex
 siccitate puenit subtilitas. Et nota ut dicitur Aristoteli p dictam qua-
 litatē due sunt actiue. scz. calidū et frigidū: et due passiue siccū. scz. et
 humidū: que ideo passiue dicuntur: qā nō sunt adeo vehementis ac-
 tiōis sicut alie due: alioquin ex terra nō ptingeret generari aquam
 nec econuerso. Illa enī elementa pueniunt in frigiditate: nisi enī in
 ter siccū terre et humidū aque esset actio et passio: nō ptingeret
 ipa generari ex seinuicē. Generatio enī nō fit nisi in habentib⁹ cō-
 trarietate actionis et passionis. Eodē modo intelligendum est de
 aere et igne. si ille due calidū et frigidū dicūt actiue nō qd omī
 no nō sint passiue: sed qā sunt minus passiue q humidū et siccū
 Alioquin etiā ex aqua nō fieret aer a que pueniunt in humidū: nec
 ex terra ignis que pueniunt in siccū.

Capitulum quartū de elemen-

torum generatione et corruptione.

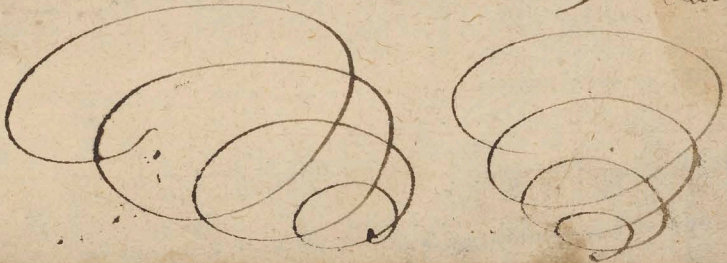
Quia elementa generantur ad seinuicē ex vno igne
 pugillo terre fiunt decē aque: et ex vno pugillo aq
 fiunt decē aeris: et ex vno pugillo aeris decē ignis

Siccum.

Notabile.

Due sunt qua-
 litates actiue.
 due vero actiue

Alberti
 notat
 20 Jani. 1440
 Generatione
 J. de p. p. p.
 cum pene

Tractatus secundus

Opinio quorū
daz elemēta eē
facta p motuz
celi.
Reprobatio
opinionis.

Ideo dicendus est nunc de generatiōe et corruptione ipsorum. Per
scrutando pmo: an sint generata vel creata: sup quo Aristo, in de
celo et mdo ponit opinionē: que dicit fuisse Ptolomei astronomi p
cipui. Quod elementa pmo facta fuerunt p motuz celi. Contra
hoc sic objicit: aut ille motus fuit in aliqō corpore vel in nudā mate
riā si in materiā nudā hoc est impossibile: qm materia nunc est nu
da: qd sic ostendit. ponat ita q aer agat in ignē ipm corrupēdo: at
ergo illa ignis materia erit nuda vel non: si non: habeo ppositum
si sic: ergo nō ē appropata alicui loco qd si est: i aliquo loco tūc est
sub corporeitate: ergo nō esset maior ratio qre dē ei igneitas i isto lo
co q i alio. sed nos videm⁹ vbi est actio. ibi etiā ē potēcia: igneitas
ergo iam appropat alicui loco. et sic est sub corporeitate: ergo ma
teria nunc est nuda. si vero motus celi agit in corpore aliud pter
elementuz: aut illud corpus fuit ante elementa: et sic elemēta non fu
issent pma et etiā non essent qd est falsuz. Relinquit ergo q elemē
ta non sunt generata sed creata. Quod pcoratuz beato Augusti
q dicit q omnia simul. i. maiores mōdi ptes sunt simul creata in materi
a et forma. Post hoc dicendus est q duplex ē generatio. scz. sim
plex et scd⁹ quid. Generatio simplex est gñatio substantialis. Sed
generatio fm qd est quilibet mutatio vel alteratio. Quia generatio
simplex potest sic diffiniri. Generari ē expoliare materiā a forma
substantiali et in ducere aliā formā substantialē: cū ergo omis expo
liatio fit a ptriario: vel in ptriariuz op tet ergo generationē fieri me
diantibus ptriarietatibus pmaruz qualitatuz. Quā etiā ptes q ma
teria est in genita et incorruptibilis. qd si esset genita hoc esset ex a

Generatio sim
plex.
Generatio scd⁹
quid
Generari.

Naturalium Alberti. Fo. xxvij.

aliqua materia, ergo materia haberet aliam materiam: et sic re pringeret in infinitum quod est impossibile: ergo materia prima non est generata.

¶ Sed creata. **¶** Et nota differentia inter generare creare et facere. **¶** Generare.

nerare enim est aliquid facere ex aliquo. Creare est aliquid ex nihilo facere.

re, facere eodem est ad utrumque. **¶** Et predictio patet quod illa elementa facilius transmutantur ad se invicem que perveniunt in aliqua qualitate quam illa que in nulla perveniunt. **¶** Facilius enim est vincere unam qualitatem quam

duas. Unde terra facilius transmutatur in aquam quam aerem. Conuenit enim

cum aqua in una qualitate: cum aere vero in nulla. **¶** Et hoc est quod

dicit Aristoteles. ij. de generatione et corruptione. Quaecumque elementa habent similes

facilis est eorum transmutatio. quia facilius est unum quam duo vel plura

transire vel transmutare. **¶** Et nota quod generatio unius elementi est corruptio alterius.

Unde quidam dicunt quod generatio et corruptio sunt idem in substantia: diuersificantur tamen secundum diuersos terminos. Sicut

eadem est via ab Athenis ad Thebas et contra: differunt tamen secundum terminos.

Alii vero dicunt quod non sunt idem: et predictum verbum glossant quidam

sic. Generatio unius elementi est corruptio alterius: et e converso. id est

post generationem unius elementi sequitur corruptio alterius: et e converso.

Capitulum quantum de speciebus

motus. Cuius tres sunt particule. Prima est de alteratione.

Equit de alteratione. Unde alteratio est mutatio: id est

una qualitate pertrans in aliam: sive media et per hoc quod

dico qualitate. tango qualitates accidentales. Sicut sanitas egritudo/calidum/frigidum/rotunditas/

angularitas/dulcedo/amaritudo/albedo/nigredo et his similia.

f.

Circa initium.
scd. trac. 2. de.
gene.

Generatio unius
est alterius
corruptio.
3. phi. com. 25.

Alteratio.

Tractatus tercius.

Differt altera-
tio a generatio-
ne.

¶ Differt aut alteratio a generatione: quia in alteratione est mutatio de qualitate accidentali, in qualitate accidentale. In generatione vero est mutatio de una forma substantiali in aliam formam substantialem. Atque in alteratione necesse est manere idem subiectum sensibile. Dico sensibile propter materiam primam, quae licet manet in generatione tamen secundum quod talis non est sensibilis.

Particula secunda. Capituli quinti

de augmentatio et diminutio.

Augmentatio

Diminutio.

¶ Equitur de augmentatio et diminutio. Augmenta-

tio sic diffinitur. Augmentatio est motus de minore

quantitate in maiorem. **¶** Diminutio est motus de

maiore quantitate in minorem. **¶** Et nota quod augmen-

tum et augmentans necesse est esse similia et diversa, similia quidem in ma-

teria; diversa autem in formis. Quibus ratio quomodo agerent et patientia.

necesse est esse similia ad invicem et diversa, augmentans autem et augmen-

tum ad invicem agunt et patiuntur. **¶** Quod autem augmentatio sit motus lo-

calis manifestum est: oportet enim quod alimentum seu cibum transmutetur et sub-

intret in formam carnis, scilicet carneitatem vel ossis, id est ossificationem, et propter

illam subinjectionem dilatat os vel carorem vel elongat siue inspissat, et ta-

lis accrus siue dilatatio etiam est motus. Quare patet quod augmentatio

sit motus: et eodem modo quod diminutio sit motus. **¶** Differt autem augmen-

tatio et diminutio ab alteratione. Quoniam alteratio attenditur in qua-

litate. Augmentatio vero et diminutio in quantitate.

Particula tertia de loci mu-

Loci mutatio.

¶ Equitur de loci mutatione. Mutatio loci est mutatio

Naturalium Alberti. Fo. xxviii.

motus de vno loco in aliū: et talis motus est triplex. scz. naturalis.

animalis: et violentus: de quibus dictū est: **T**ransseundū et dicen

dū est de mixtione: et quia mixtionē pcedit ptractus. Ideo pmo dicen

dū est de ptractu. Tangere em sine ptractu vt dicitur Aristoteli in li. de ge

nera. et corru: dicitur multiplicarie. Vno modo dicitur contactus in contigu

quorū vltima sunt simul: vt quā aliquid tangit aliud sine medio si

cut superficies tangit superficies: et fm hoc quicquid tangit tangit. Secūdo

modo dicitur ptractus. p similitudinē fm quod dicimus res tristes tangit

nos. Sed nos nō tangimus eam: et fm hoc nō quicquid tangit tangit.

Tercio modo dicitur ptractus in ptiuuis: quorū ptes copulantur seu ptiu

ant ad vnu terminū coe: sicut ptes linee tangūt se in puncto ptiu

ante: fm quod dicitur Aristoteli. vi. phis. Inest aut puncto vt tangat. Con

tactus pmo modo quod est appellatio duarū superficierū sine medio ne

cessarius est ad actionē et passionē. Vnde optet quod quicquid agunt et

patiuntur tangūt se: sicut ignis agit in aere et calefacit ipm. et aere ca

lesfacto: calefacit digitū et agit in ipm: et hoc est ppter ptractū. Vnde

dicitur quod ptractus sit causa materialis ad ptrans adinuicē actiōes et pas

siones: sicut luciditas ē causa materialis ad ptrans imutatioēs coloris

Capitulū Sextū et vltimū De

mixtione.

Equit de mixtione de qua pmo notandū quod duplex

est mixtio. Quedā ad sensum: sicut quando pponit

ordeū cū frumento: et illa videt esse quedā mixtio s

nō est. Alia est mixtio fm veritatē. et illa sic diffinit

ab Aristoteli. pmo de gene. et corru: Mixtio est miscibilium alteratorū

fij.

Supra tract. i
ca. vi. de motu

Cōtract⁹ mal⁹
multipliciter dicit⁹
habent⁹ et plura
alia de tactu. i
de gene. cap. i.
tract. 5.

Circa pncipiū.
6. phi. de ptra
ctu mentio fit.

Cōt⁹

Admixtio ad sensum.

Admixtio scd⁹ veritatem.

Primo de ge. vers⁹ finem

Tractatus quartus.

Lōditiōes mix-
scibilia.

Lōx. 1.

Lōx. 2.

Proprietates
mixti.

Compositio

Confusio

Mixtio.

vnio. Et nota q omnia que sunt miscibilia opter q sint agentia
z patientia. Agentia in eo q diuidūt. Patientia in eo q diuidunt
Dū patet q illa que nō habet cōtrarietate nō sunt miscibilia. etiā
patet q elementa pnt misceri z facere ex se vnū aliud: quoniā quod
libet elementū est ppariū alteri: diuidunt em̄ elementa in mixto nō
vsqz ad indiuisibilia. Omne corpus est diuisibile sed vsqz ad quasdam
particulas minimas a natura dēterminatas. scz vsqz minimas fm̄
speciē. Itē nota q pparas mixti est q quelibet pars mixti debz
esse homogenia. i. eiusdē speciē cū suo toto: z si aliter esset tūc nō
esset mixtio saltē fm̄ veritatē. sed magis ppositio. Et notanda
est differentia inter ppositionē/mixtionē z pfusionē. Cōpositio est
qn̄ utrūqz ppositiozū manet i sua essentia. virtute ac entitate: vt cō-
ponit psuxta ptē. Sicut qn̄ frumentū ponit cū ordeo. Confusio
vero est. qn̄ ptes pportionat fm̄ virtutes: sed tū nō trabūt ad cer-
tam speciē vt eiusdē quantitatis vinū cū aqua. Mixtio vero ē qn̄
pportionant virtutes ptū: z trabūt ad speciē vnā: vt in viri z mu-
lieris seminibus est mixtio z generat homo: z hec de elementis di-
cta sufficiant.

Tractatus quartus summe na

turaliū Alberti Magni de Metheorologicis impressio-
nibus decē z septe prinet capitula. Primū ponit quinqz
genera mixtorū.

Dinera eē ele-
mentata ondit
Elementata pri-
me ppositiōis

Icto de corpore mobili generabili z simplici. dicē
dū est nunc de corpore mobili generabili z ppositi-
to siue elementato. De quibus est pmo notā
dū. Q quedā elementata sunt pme ppositiōis

Naturaliū Alberti. Fo. xliij.

sicut vapor resolutus ex aqua: vel terra p calore solis siue maneat i
visceribus terre clausus: siue in aerē eleuet fm plus ⁊ minus iuxta
aeris triplex interstitiū, scd̃ q̃ etiā ab ip̃o causant diuerse impressi
ones aeris ⁊ aliarū rerū ip̃e vapor pncipiū est, cū em̃ eleuat super
terrā: pncipiū est eorū que fiūt in aere: fm diuerſa aeris interſticia.
sicut sunt Comete/ Halo grece/alloleti bebraice/ siue corona latie
que idem valent/ etiā fulgur/choruſcatio/nubes/ pluuia/grando/
⁊ relique impressiōes humide atqz ignite. Qui vero manet in terre
visceribus/ hyemali tpe calefacie fontes. Itē ip̃e est terremot⁹ pnci
piū ⁊ ex eo generant corpa mirabilia. scz. sulphur ex cuius pbu
stione fiūt terme, i. balnea calida. Argentiniū qd̃ omniū metal
lorū est pncipiū: que metalla sunt septē puta/plumbū/stannū/fer
rū/es/auricalcū/cuprū/argentū ⁊ aurū. Electrū aut̃ nō est simplex
metallū: quia quoddā sit arte: quoddā a natura: ⁊ qd̃ a natura sit
melius est: illa sunt elementata scd̃e ppositiōis. ¶ Sūt em̃ quedā
elementata media que nō om̃ino sub terra: neqz supra terrā sunt. ⁊
horū quedā sunt terre infixa: sicut terre nascētia: vt sunt plante ar
borū atqz herbarū. ⁊ quedā nō sunt infixa terre sicut aialia. ¶ Ponū
tur tñ quedā media esse inter animalia ⁊ plantao. Sicut sponges
marina que radicibus nutrit vt planta: ⁊ tactu sentit vt animal: ⁊
eorū pncipia sunt vapores qui p se nō generāt. ⁊ primo plante ex
seminibus generāt mediate pluuia siue nutrimento. Nutriunt aut̃
terrenascentia ex mixtura terrē ⁊ aque: ⁊ illa sunt elementata terrie
ppositiōis in qua ppositiōe iam aliquāliter cōfracta est quodāmo
doprarietasque prohibebat elementata pme ppositiōis ⁊ scd̃e har

fiiij

Elementata se
cūde ppositiōis
sunt ea que fi
unt ex vapore i
tribus interſti
cijs aeris que ⁊
in terra ita fi
unt vt metalla

Vapor in visce
ribus terre ad
quid valeat oñ
dit.

Elementata ter
rie ppositiōis.
sūt terre nascē
tia. ⁊ aialia que
dā ipsecta ter
re infixa de qui
bus in textu.

Tractatus quartus.

bere animā. Vñ planete habent animā vegetabiles: 7 q̄a vapores
sunt p̄ncipia terrenascentiū: 7 ex terrenascentibus generant humo
res aialia ex quibus ip̄a aialia nutriūt 7 semina 7 oua formant de q̄
bus animalia generant. Manifestū est q̄ vapores sunt p̄ncipia a
nimaliū irrationabiliū que sunt quarte p̄positiōis: 7 aialia irōnaa

biliū q̄ sunt q̄nte p̄positionis 7 q̄a in aialib⁹ irrationabilib⁹ magis
est p̄fracta p̄trarietas q̄ in terre nascentibus. Ideo recipiūt nobili
orē aiaz vt sensibile. In hoib⁹ autē ē maior t̄p̄ancia 7 minor p̄trari
etas fm actū. Ideo fm d̄spositionē corpus humanū habz nobili
orē 7 digniorē aiaz q̄ alia aialia. Ideo recipit aiaz nobilissimā. scz.
rationale. 7 inter hoies christus habuit nobilioē 7 digniorē aiaz
Sed q̄a homo inter alias creaturas summā temperantiā tenet ob
hoc recipit aiaz nobilioē. Ratione cui⁹ homo d̄r finis omniū crea

aturarū vt d̄r Aristo. q̄. phis. Sum⁹ em̄ nos quodam mō 7 finis
aliorū inferiorū aut omniū 7 superiorū finis est christus. 7 q̄a homo
finis 7 p̄sumario est omniū creaturarum christus aut finis omniū
hominū. Ergo recte d̄r in psalmo. Om̄s p̄sumariōis vidi fines la
tuit mandātū tuū nimis. In vnione em̄ diuine 7 humane nature.

ordo vniuersitatis est p̄pletus. fuit em̄ ab eterno vnio triū p̄sona
rū in vnā naturā. scz. patris filij 7 spiritus sancti. 7 p̄mo in p̄ncipio
creatiōis angelice nature fuit vnā natura in vna p̄sona. vt patet in
angelo. Postea fuit duarū naturarū vnio in vna p̄sona vt in hoīe
vt primū correspondeat vltimo optuit ratiōe p̄pletiōis vniuersita
tis: vt sicut primo fuit vnio triū p̄sonarū in vnā naturā ita vltimo
esset vnio triū naturarū in vna p̄sona qd̄ p̄pletū ē in christo: 7 sic

q̄a sunt q̄a
autē aialia
vna q̄a p̄sona
na q̄a p̄sona
p̄sona vna
vna q̄a p̄sona
vna q̄a p̄sona
vna q̄a p̄sona

composita
magis
q̄a aialia
composita
magis
q̄a aialia

Adiōes vero es
lemēta sunt q̄n
te p̄positiōis.

Theologice sē
tencie notabi
les.

q̄a sunt q̄a
autē aialia
vna q̄a p̄sona
na q̄a p̄sona
p̄sona vna
vna q̄a p̄sona
vna q̄a p̄sona
vna q̄a p̄sona

esse d̄r
magis
q̄a aialia

Naturalium Alberti. Fo. xxx.

ipse vnus ē hūanitati ita et nos vniet dō p fidē et charitatē. et vt sic re-
 ducet hoīes ad p̄cipiū a quo facit ē. Et sic diuina natura ē vbiq; esse
 rialit; qd̄ appropat essēcie diuine p̄fis. et i sc̄is p gratiā; qd̄ appro-
 pat spūscō et i hoīe pō p vnionē qd̄ appropat filio et em vnita di-
 uina natura humane p filiū; sic etiā natura xp̄i ē i celo localiter cor-
 respondens ei quod est esse vbiq;. In pluribus altaribus sacramē-
 taliter: quod correspondet ei qd̄ est esse in sanctis p gratiā; et in di-
 uina natura p vnionē qd̄ correspōdet modo tercio. qā filio appro-
 priat. ¶ Nec est dicēdū qd̄ Christus fuit septe ppositiōis. sicut pu-
 ri homines quinte ppositiōis dicūt: qā vnio talis nō dat ei nouam
 ppositionē siue naturā; que opponit simplicitati; et qā ex duabus
 naturis nō fit vna natura media. Nec em̄ ibi est p̄mixtio neq; con-
 fusio neq; ppositio sed simplex vnio. ¶ Cōpositio est qū ex pluri-
 bus fit vnū; remanentibus partibus p̄ncipalibus et secundarijs vt
 ex pariete/tecto/fundamento/domus fieri dicūt. ¶ Confusio quā
 do ex pluribus fit vnū; remanentibus p̄tibus sc̄arijs et nō p̄nci-
 palibus; vt ex modio frumētī et ordeo fit terciū. ¶ Mixtio est quā
 do ex pluribus fit vnū nō remanentibus p̄tibus p̄ncipalibus nec
 secundarijs; vt ex aqua et melle fit ydromel. ¶ Vnio vero est quan-
 do plura remanentia in sua natura pueniūt in aliquo sicut plures
 hoīes vniunt in tractiōe nauis; et due nature in vna p̄sona. ¶ Sic
 igit̄ elementariorū quedā sunt p̄me ppositiōis. vt vapor virtute so-
 lis ex terra vel aqua resolutus qui est p̄cipiū oīm aliorū mixtorū.
 Quedā vero sc̄de ppositiōis vt corpora mineralia. Quedā terciē com-
 positiōis vt terrenascētia sicut vegetabilia. Quedā quarte ppositi-

Christus nō ē
 elementariū sex
 te ppositiōis.

Compositio.

Confusio.

Mixtio.

Vnio.

Sūmerie col-
 ligit p̄dicta.

Tractatus quartus.

tiōis vt aialia bruta. Quedā vltime ⁊ quinte ppositiōis vt hoies.

Sufficiētia di-
ctorum.

¶ Et nota q̄ elementorū quīplex diuīsiō potest reduci ad bimē-
brē sic. Elementorū quedā sunt aiata: quedā vero inaiata. Inai-
nimatorū quedā sunt causata īmediate ab elementis sicut vapores
quedā mediate: sicut metalla: vel corpa mineralia. Sed aiatorū q̄-
dam nō mutant locū motu pgressiuo: sicut plante arborū ⁊ herba-
rū: quedā vero mutant locū ⁊ horū quedā agunt a natura sicut ir-
rationabilia. quedā vero mouent a voluntate: vt rationabilia. de
elementis igitur inanimatis dicendū est prius.

Capitulum secundū de causis ⁊ locis generatiōis metheorologicarū impressionum.

¶ Nota vapores
ab aqua ⁊ terra
tolū resolui.

Edeamus igit̄ ad vapores ex quibus causant̄ ele-
mentata tam in sublimi q̄ in viscerib⁹ terre. ¶ Sci-
endū igit̄ q̄ omnē vaporē p̄stat ex aqua aut terra:
ex alijs vero nō. aer enī nō est euaporabilis: aut enī
rarificatur vltra id qd̄ est sue nature ⁊ tunc statim erit ignis: aut in-
spissatur amplius ⁊ tūc nō est vapor: q̄a vapor generatus sit p̄ sub-
tiliationē ⁊ rarefactionē ⁊ tūc efficit̄ aer/aqua/vel terra. ¶ Adic̄ igit̄
tur duplex vapor est causa materialis: omnīū illorū que fiūt ī ymo
terre: aut que generant̄ in alto. ⁊ distinguamus eum sic: Quia im-
pressio est a vapore sicco terreo tm̄: aut humido tm̄. aut ex vtroq̄
¶ Trē loca generatiōis sunt quatuor. Superior est regio aeris q̄ p̄-
ter vicinitatē ignis a phis vocat̄ estus. ⁊ mediā regio aeris vocat̄
locus frigoris. Tercius est inferior pars aeris nō lōge supra terrā.
habens aliquid frigoris. ⁊ aliqd̄ caloris. Quartus vero locus dicit̄

De triplici re-
giōe aeris.

Naturaliū Alberti. Fo. xxxj.

terre venter. Superior autē pars aeris dicitur pura et rara: et est calida propter ignis viciniam. et calida vehementer. propter stellarū radios/ et lumen ipsarū que omnia sunt sibi viciniore: et est magis luminosa atque tranquilla alijs partibus aeris. ¶ Dabet enim lumen meo iudicio non ab igne vicino. sed a vicinitate stellarum: et quia umbra terre ibi commorabitur: et minorat in ea propter quod radij solis commorantur in ea diutius. Et ideo illa pars est locus inflammationis perpetue. ¶ Inferior autē regio cui sit circa terrā et super eā habens quoddam frigus per se. propter aquā et terrā. Calida autē est ex repulsione siue reflectione radioꝝ solis ad solidū et planū ipsius terre et aque: inde est quod illa pars non efficitur inflammata. sed ē exspirans vaporē: quē de sua natura prohibet ne comburatur vel incendatur. Et reflectio autē radioꝝ euocata exspirans ex se vaporē. ¶ Ultima siue inferior regio aeris que circa nos ē tangit elementū solidū quod est terra et politū et plane superficie iuxta aquā: et ideo magna sit huiusmodi radioꝝ reflexio. et inde hic maior lux generatur. ¶ Regio autē aeris media sumpta per eque distantiam ab hijs duabus. frigida est valde: propter causas oppositas: vnde nec habet calorem ex vicino igne. Nec ex radioꝝ reflectione. eo quod radij non reflectuntur ad corpus transparentē perspicuū. siue dyaphanū. sed bene ad solidū et planū: et plus si fuerit tertium: vt est aque superficie vel speculū vel corpus planū: et hec ē regio magis obscura et tenebrosa quā caret causa vtriusque illuminationis: et ideo est tempestuosa. et ibi generantur tempestates/ niuis/ grandinis: et hec est habitatio demonū et aeriarū potestatum quibus ille locus caliginosus est deputatus: vnde dicunt quidā sancti: quod quidā demones ibi videntes promouent et conitruunt: hec

De superemare
gione aeris

Dispositiones
in fine regionis
aeris declarat.

Condirionē me-
die regionis ma-
nifesta.

Tractatus quartus.

Dispositiones
in fine regionis
quantum ad eius
superiorem partem ap-
te docet.

Impressionum
efficientis causa

De calore solis
ac loci quedam
notandi digna
ducit.

Frigus pstringens.

fiunt ad terrores hominum. ¶ Regio autem que est intermedia quod dicta
est: et locum habitationis terre quantum est de se dicitur temperata frigida: et est a
liquod suscipiens ex utraque distinctione. ¶ Per accidens tamen ipsa est inter-
perate calida: sicut quod vincit ab inferiore: vel in quibusdam temporibus inter-
perate frigida sicut quod vincit a superiori quibusdam temporibus equaliter utra-
que temperie inducente. Sic igitur determinatum est de vaporum materia
in communi et de loco vaporis. ¶ Causa efficiens in speciali est multiplex.
Sed in communi vero duplex est, scilicet, calor et frigus. Calidum autem est duplex,
scilicet, solis eleuando omnem vaporem: et loci calidum disgregando et inflan-
mando omnem eleuatum. Calidum autem solis ut nunc sufficit est duplex, scilicet,
euocans: et adurens. Adurens autem est de duabus causis: una est di-
recta suppositio: alia vero indirecta. Sole enim ex parte in signis est
uis precipue circa tropicum estiualem: ut sunt gemini/cancer/leo/tunc enim
radij regionibus directe suppositis incidunt in terram ad motum propen-
diculi cadentis de centro solis: et restringunt in seipsos: et erunt infini-
ti: et ducunt in terram calorem adurentem: et ignis non spirat in illis locis a
liquid de terra: sed totum adurit antequam eleuetur. In locis autem vicinis
que per latitudinem magis accedunt ad aquilonem, quanto plus recedunt
a vis solis: tanto plus respiciunt oblique et anguli radiorum magis a-
plian: et inde paruus fit calor: et minus exurens: et plus expirans:
spiramen euaporationis: et sic sicut per latitudinem omnium climatum a via so-
lis sive equinoctialis facile est caloris accipere proportionem plus vel mi-
nus ardentis. ¶ Frigus etiam determinatur duplex, est enim frigus con-
stringens: et plus potest pstringere quam sol potest eleuare vel euocare,
et hoc impedit omnem euaporationem terre poros pstringit, et sufficit

em aque, ne radius solis incidens in eam possit atrahere vaporē.

Est etiā frigidū siue frigus temperatū phibēs solē ne incendat frigus spatū. sed nō phibēs ne euocet. Est em iterū huius causa latitudo regio nū a via sol' z mor' sol' fm latitudinē eqnoctrial' i meridionalē plagā tūc em sole ecñte circa tropicū hyemalē, scz. circa sagittariū/cap' cornū/ z aquariū valde remouebit a climatibus septētrionalib'. z ideo radij solis: nō nisi valde oblique respiciūt habitationē illorū climatū. Quapropter vincit in illis frigus: z abscondit euaporatō ex p'strictiōe superficie terre z aque. **D**ecigit de causis efficientib' vaporis dicta sufficiunt.

Capitulum Terciū dans mo

dū generatiōis impressionū ignitarū. Et p'inet duas par ticular. Prima ē de impressiōib' ignitis ascendentibus, quarū sunt quinqz.

Ex his ergo dictis diuisiōibus vaporū/locorū z cau sarū determinabo quodlibet eorū causas assignan do. Sic subdividendo: omne qd est i alto/vel ymo/ v' medio habz generari: aut generat ex vapore sic co tū: vel humido tū: vel vtroqz. Si ex sicco tū: tūc materia omīs impressiōis talis erit qualis est vapor terre. **E**ū aut terra sit ele mentū solidū frigidū z p naturā siccū in se. z grossū: fortius con tinet calorē qd solidū est: etiā citius incendit qd siccū: efficit acuti' penetratiū qd siccū z solidū nō de facili incendit. Ideo talē vapo rem diuidendo p tria loca fm magis z minus calidū causant ex eo impressiōes ad minus vndecim in aere apparentes: z de alijs si q apparebunt: iudiciū erit simile. Si em vehementer erit calidus et

Diuisio.

Premittit opo
t. mā supponitō
nem

Propōit ex va
pore terrestri
generari. xi. im
pressiōes in ae
re apparentes

Tractatus quartus

siccus tunc pringit duas aeris regiones. scz. inferiore & mediaz: eo qd frigus illarū nō pōt puertere ipm & sic transibit ad regionē que dicitur estus: & ibi quinqz facit impressiōes: aut em̄ in om̄ibus ē equaliter subtilis/tenuis & inflammari aptus ex calore loci: aut est inequal.

De igne ppendiculi qui aliis columnis pyramidalis dicitur.

Si inequalis: aut ergo habet multas ptes terrestres inferius dilatabiles: aut nō sed paucas Si multa terrestria habent inferius tunc ex necessitate inferius dilatabit terrestre. Terrestre autē habundans repugnat elevationi ad equalitatē aliarū ptiū: & calidū ingrediens quod est igneū rarificando dilatat. & ptes calidē prius plus & plus tendunt in acutū & efficit ipm sicut colūna pyramidalis & ppter longinquitatē videt de superioriori esse diuisus. sicut ppendiculū qd habet inferius massam & prius eleuat vsqz ad sublimē chordam. Hoc igit sic incensum ab estu ignis & loci dicitur a philosophis ignis ppendicularis

De lancea ardente.

¶ Si autē est inequaliter subtilis & calidus. Sed subtilis non habens multa terrestria que dilatari queant: ppter causam dictā tunc iterū illud totū eadem causa inflamabit & vocat lancea ardens ppter longū subtile qd pten dit inferius: & stat erectū in figurā acumen bris supra sicut ignis ppendicularis. ¶ Si autē equaliter subtilis & brevis tenuis & aptus inflammationi: tunc etiā equaliter ascendit in om̄ibus ptribus suis. Aut ergo est equaliter disgregabilis p calore in om̄e pte dimensionis. & sic efficit latū quasi rotundū natans in aeris superficie. Et illud est qd vocat a vulgaribus candela accensa: licet em̄ latū sit in superficie: tñ videt rotundū & sphericū ppter longitudinem nostri visus. ¶ Aut ille vapor est equaliter subtilis: sed non extēdit nisi in pte vnā: ppter paruitatē materie sicut corū qd cū in vnā

De candela accensa.

Naturaliū Alberti. Fo. xxxij.

ptē extendit: ad aliam contrahit: tūc vapor ille accensus dicitur
Assub ascendens. Aut em̄ est equaliter subtilis. sed nō bene conti-
nuus: nec sibi adherens. sed vna ps est distans ab alia tūc vocat̄
Assub ascendens Arabice: vel cādela duplex post assub sicut si scin-
tille euolarent de fornace. ¶ Et he quinq; impressiōes cōueniūt in
hoc q̄ euolant om̄es sursum in ignē ⁊ nihil eorū deorsus descendit ad
terram.

Assub ascēdēs

Scintille ardē-
tes

Particula sc̄da. de impressiōi

bus ignis descendētibz. Quarū sex sunt.

¶ Si em̄ vapor nō est vehemēter calidus ⁊ siccus tūc
nō potest penetrare mediā regionē aeris q̄ est frī-
gidissima tūc iterū causant̄ sex impressiōes de illo
vapore. Aut em̄ calidus ⁊ siccus ē vapor ille: ⁊ be-
ne ptinuus in partibus: q̄a eius partes fortiter piacent. aut est dis-
gregatus. Si disgregatus tūc. ppter calores quando volat in aere
inferiori occurrit ei nubes frigida q̄ pfricat ptē ad partē ⁊ ex cōfri-
catiōe inflāmat̄: ⁊ quia disgregate sunt ptes videt̄ diuisus ignis
egredi sicut stupa accensa ⁊ sufflata de cāna: ⁊ talis impressiō a phi-
losophis vocat̄ capra saltans. ¶ Si vero calidus bene ptinuus ex-
pellit̄ a nube frigida tangente fert̄ tūc aut vapor est multū cōpact⁹:
⁊ cōglobatus aut est modicus nō multū compactus. Si hoc sc̄do
mō se habet vapor tūc descendit ⁊ cadit deorsus ptinue. Sed non
diuidit̄ ppter ptinuū casum. ⁊ videt̄ quasi stella longa cadens q̄a
relinquit vestigiū longū post se: ⁊ vocat̄ a phis candela accendens
candelā. q̄a ptinue diuidit̄ p descensum. ¶ Si vero vapor pmo mō
se habuerit vt q̄a multus ⁊ pglobatus: tūc accipit tres diuersitates
g iij

Capre saltātes

Candela accen-
dens candelā.

Tractatus quartus.

Ignis fatuus. a diuersis que sibi occurrūt in aere. Si vero nihil obuiat. tunc accēditur ex confractione sui ipsius: et stat diu aliquando in aere. et hoc est quod discurrentes de nocte dicunt lumina pcedere eos. Si autē occurrat ei aliquod in aere aut hoc est desup expellens ipsum inferius. Et
Stella cadens vocat a vulgaribus stella cadens: a philosophis Assub descendēs. ¶ Aut frigida nubes est ad latus vnu et calida ad latus aliud. Et tunc ppter puenientiā quā habet ad calidū pertrahitur ad illud: et ibi incendit et augmentat: post pma partē vero fumat anteqm incēdatur et dilatatur in medio: et incuruat scdā pars ppter incensio-nem vnius partis et extinctionē alterius. scz. versus humidū et frigidum. Et hoc efficitur vt draco volans: quia anterior pars accēsa videtur quasi spiramen draconis. Media autē incuruata est ppter hoc quia contrahitur a prima nube: et incuruat se vt serpens: et volat semp ad illud latus vbi circūstat calidum. Et quod simile attrahit simile. Et contrariū vnu expellit reliquū. ¶ Si autē est vapor siccus tenuis et inflammabilis medio modo tunc pertingit ad mediam regionem et non penetrat ipsam: et tunc generat terciū assub descendens quia ille vapor cum frigore loci expellitur. et quia multe nubes sub eo sunt: ideo in nubem incidens occultatur. et nubem penetrans rursus apparet: et vocatur a philosophis Assub apprensus et quandoqz non. Et hec dicta de generatiōe vaporū siccorū habentium impressiones in tribus locis sublimioribus. Et sic patet quod vndecim sunt impressiones aeris que omnes generantur ex vapore calido et sicco.

Impressionū ignitarū breuis

Epilogus.

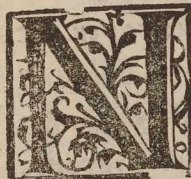
Naturaliū Alberti. Fo. xxxiiij.

Assub di ctio est arabi ca latine infla matū valet.	Ignis ppēdicularis. Lancea ardens. Candela accensa. Scintille volantes. Capre saltantes.	Ex vapore gērat in flāmato in altū ascē dente tm̄.
Defcēdes ser.	Ignis diuisus vlt egle Stella cadens. Lumen precedens. Candela candela; ac cendens. Draco volans. Assub qñq; z quādo; q; non apparens.	Ex obuiāte frigor e vapori calido z sicco mediocritē z deorsum pellente causant.

Sunt ita vndecim impressiones ignite quarū nominū variatio
nō est curanda: qā alijs ac alijs plerūq; nominant nobis.

Capitulum quartū de impressio

nibus humidis: z prinet septē particulas. Prima pre
mittit quedam preambula.

Nunc autē transeamus ad ea q̄ generant ex vapore
humido tm̄: sicut ros/pruina/nix/grādo/pluuiā
z grannuli magni q̄ qñq; in estate cadūt. Sciē
dū ex quo vapor humidus est aqueus nō est inflā
mabilis ppter qd̄ in duabus qualitatibus p̄trariāt igni. scz. in fri
gida z humida potentijs: licet actu sit calidus z siccus t̄pate. Ad
huius vero noticiā p̄erigūt vt sciat qd̄ sit puerēs z puertere potēs
vaporē in aquā: z qd̄ sit pstringens z pstringere potens aquā i gla
ciē. Cōuertere igit̄ vaporē ip̄m in spissare z ad naturā aque redu
cere. Cū autē frigoris sit in spissare: sicut calidi disgregare pars q̄
om̄is puerfio vaporis sit p̄ frigus. Congelatio etiā sit p̄ idē frigus

Lege de predi
ctis impressio
nibus copios
apud Aristo. in
c. 1. trac. 2. p̄mi
li. q̄d̄ the. z a
pud scriben t̄ia
ibidem.

De conditiōe
vaporis humi
di mentionem
facit.

Dicēda pp̄ōit̄

Vaporē cōuer
tere.
Cōz.

Tractatus quartus

Diversitas nu
biū

profortatū et magis aquā pstringens q̄ est puerfa. ¶ Itē notandū q̄ aliqua nubes puerfa est in pibus suis que est aqua actu et in facto. et aliqua est i via puerfōis: q̄ est aque in fieri. De his igit̄ est loquēdū exp̄ressius in sequētibz q̄a sepius in tractatu occurrūt. Dico aut̄ omniū q̄ generant̄ ex vapore humido nihil est inflammabile.

Vaporē aqueū
nō ascendere ad
regionē estus
declarat.

¶ Itē nota q̄ aqua est elementū magis tenue q̄ terra ppter quod sol attrahens tales vapores nō multū retinet ab ip̄is vaporibus: sed est exalabilis p̄ frigus pstringens ip̄os vapores: et ideo nullus talīū vaporū ptingit regionē estus egrediendo frigoris regionem. sed eleuatur plus et plus in regiōe frigoris excellentis vel t̄pati: fm q̄ plus vel minus sunt calidi hūioi vapores.

Particula sc̄da de grādīs ḡneratiōe

Degrādine de
terminat Arist
2. Meteor. 2. c
primi. traco

¶ Si aut̄ sit vapor humidus valde calidus: tunc ille vapor erit valde rarus ascēdēs vsq̄ ad regionem frigoris: cū aut̄ sit frigus circūstās i loco penetrat p̄fundū eius vndiq̄: eo q̄ rarū in om̄ibus pibz

Grandinis ḡne
ratio.

dat in gressu frigori. Cū aut̄ ingredit̄ frigus et simul egredit̄ calor frigus incipit puertere/coartare/inspissare/puerfas ptes vaporis. et q̄a frigus illud est forte ac magnū. ideo incipit velociter p̄fluere in p̄tē. et q̄a frigus dñans pstringit aquā puerfas et ḡnerat grandinē magnā vel parvā fm q̄ frigus est magis vel minus potēs sup vaporē. ¶ Quāsigna duo sunt: quorū p̄mū est q̄ grādo nō cadit nisi t̄pibus calidis: vt in vere et fructuū t̄pē vt in autūno: q̄a tūc incipit adurēs calor et exsicās multū accendēs vaporē et alte eleuās ip̄m ad frigus. et ex hoc vapor rarus vndiq̄ frigore circūpositus

Quo t̄pē gran
do generet̄ oñ
dit.

Naturaliū Alberti. Fo. xxxv.

dat frigori ingressus. et fortissime pstringit. sicut aqua calefacta exposita sub gelu ut in hyeme: plus pgelat quam frigida in eodem loco posita eo quod aqua calida est magis rara: et ideo dat magis ingressus frigori. Aliud signum quod grando non est directe rotunda: sed quasi in forma lentis: circumpositis guttis pgelatis. Hoc enim accidit ei quia cuius vapor est expansus in latum. frigus tunc magis perat: et materia a lateribus quam a superiori vel ab inferiori parte: et tunc cum esset frigus magnus pgelauit parte aque: autem quam alia pars fluere ad ipsam: et ideo alia pars fluens ei adhaeret sicut gutta pgelata. Si autem inuenit aliqui grando rotunda: hoc est per accidens: et eadem de causa grando est semper liquescens: et non sicca. quia quando cadit a regione frigoris transit per inferiorem aerem: que regio ex reuerberatione solis a terra et aqua: et etiam ex promixtione vaporum calidorum est temperata calida: et ideo ex motu et caliditate aeris illius: liquefit extrinsecus et inuenit cadens liquida.

Particula tertia de generatione niuis.

Ita autem perario modo se habet quo ad tempus respectu gradinis: in quibusdam tamen ut in materia pueniunt. Generat enim ex vapore calido non tamen sicut grando. Et huius signum est pronosticatio rusticorum: quod in hyeme quando remittit frigus: tunc niuem expectant nisi sint nubes obscurae. Aliud signum verius est quod ego obseruaui: et non inueni fallaciam in illo. Vapor future niuis pallidus et lucidus est. et videtur multus hoc est signum raritatis ipsius vaporis. Itē diu stat in aere: quousque per octo dies: et hec est causa caloris: sed non eleuat nisi tempore hyemis: et hoc ideo quia sol debilis est et ideo tunc adiutorio lune vel alterius stelle planetarum tamen in hyeme sufficit vapor eleuare. sed non sufficit adeo incendere

De forma gradinis causarum et signat.

Tacere questionem respondet et cur grando liquescens cadat causam ponit.

De niue de qua Aristoteles in primis capitulis Aristotelis. 2. Meteor. c. 1. r. 1. determinat. Signa future niuis.

Tractatus quartus.

Locus ubi lux
pducitur.

Cur nix lata ca
dat sicut lana.

Cur nix mollis
sit.

Granulorū ge
nerandi mōs

vel calefacere sicut i estate fit. Hinc igit accidit q vapor niuis nō p
tingit vsq; ad regionē frigoris: sed remanet circa regionē tpeate fri
gidā: tñ illi regiōi est magis vicinus q̄ terre: ideo frigus non est
adeo forte sup ipm: nec vapor est adeo rarus vt vndiq; frigori da
ret ingressus. Cōtingit em̄ q vapor niuis simul puerit̄ 7 p̄gelatur
nō aut̄ puerit̄ prius: 7 p̄gelabit̄ posterius: 7 q̄a vapor in pueriōe ē
diffusus sicut lana carpinata: ideo nix cadit lata: sicut si ptes lane
essent sparse. q̄a frigus nō fuit forte sup ipm: ideo in ip̄o egressu ca
loris p̄globat̄. Et q̄a ille calor egrediens aliquantulū resoluit illud
qd debiliter p̄gelatū est. ideo nix cadit mollis facilliter p̄pressibilis
qd nō esset si om̄ino esset glacies sicut grandor: hoc aut̄ locus inferi
or in estate facere nō pōt: q̄a tūc reflexio radiorū nimis calida est 7
p̄gelatiōi ip̄ius niuis nō apta: sed vix sufficit pueriōi aque sicut ac
cidit in pluuijs vt statim dicemus.

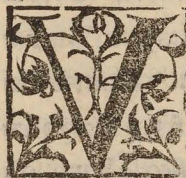
Particula iiii. de gñatiōe granulorū

His duabus causis pcludit̄ causa granulorū qui
cadere p̄sueuerūt in Martio 7 Aprili in nostris pu
ta sexti 7 septimi climatibus: 7 vltra in pte octau
climatis q̄ plus a via solis distāt q̄ alia. Videm⁹
em̄ q̄ granula rotūda raraq; frequenter habētia formā ciceris Et
hec gñant̄ ex causa mixta ex vtroq; eorū ex vapore magis calido
7 eleuato q̄ nix: sed minus q̄ grādo: 7 quasi in termino duorū lo
corū notatorū: 7 ergo ista interius hñt raritatē niuis: sed nō mollit̄
ciē: eo q̄ frigus magis vincit: seu vīguit sup ea: exterius aut̄ tēdūt
in grādinis p̄pactionē. Cū aut̄ puerit̄ vapor ille aliquantulū ex

gravitate subtilius dilatare: et superius magis attrahit de calido subtili
 ligiti ibi efficitur acutum. Quibus signum est quod frequenter in medijs te-
 poribus generantur, scilicet, in vere, et magis in principio veris quam post
 medium tempus ipsius existeret sole in ultima facie piscium: et in principio arietis.

Particula. iiii. de generatiōe pluvię.

Vapor autem aqueus ut frequenter non est rarus et sub-
 tilis et calidus: sed potius humidus et fumosus et
 grossus: et ideo non alte ascendit ad regionem intensi
 frigoris, sed remanet in inferiori: cuius frigus suf-

ficit perversionis sed non congelationi nisi per accidens, et ideo a tali vapo-
 re recedit aqua pluvialis. Dico autem per accidens quia ex frigore ac-
 cidentali in aere existente ipse pluvie antequam veniat ad terram con-
 gelantur et cadunt ut glacies: in estate vero non, quia tunc calor fortior
 est et impetuosius eleuat vaporem spissum non bene congelatum qui di-
 visus in partes grossas eleuat parum: et partes frigide inuente in aere
 diuiduntur: a calore diuisim eleuante vaporem siue partes vaporis spissi:
 et stant ibi cum nube aquea: et habent ibi aliquid frigoris: et aliquid cali-
 di alibi, et ideo frigus istud sic fugiens tangit partes vaporis grossi
 stantis in nube et subito conuertit eas et inde fiunt gutte magneticę
 dentes in estate et sine vento: et videntur per solis lumen transire: sicut
 parue candelę et sunt calide multum humectantes. Quod autem hec sit
 causa: et generatio pluviarum: et guttarum magnarum, signum est in aquis
 pluvialibus, de quibus calidum euaporatum non est remotum, in tota
 manet vis dissipatiua ventris. Aqua enim pluvialis dissipat ventres
 et valet dissentericis.

quo pacto plu-
 uia producat om-
 nit et de hac le-
 ge Aristo. in. 2
 Metheo. circa
 initium.

Experientia nota
 bi. is.

Particula. v. de generatiōe rois.

Tractatus quartus

De rore lege.
Aristo. i. 2. me-
theo. in ca p. 1.
p. mi. tract. vbi
de humidissim
pressidib⁹ agit

Consequenter dicendū est de rore: q̄ habet aliqd̄ si-
mile cū pluuiā: et de causa pruine videndū: q̄ etia
habet aliqd̄ simile cū niue. Generatio roris est ex
vapore grossiori q̄ pluuię et min⁹ calido. eo q̄ ha-
bet aliqd̄ terrestre admixtū et ideo nō eleuat nisi parū: et nō fit i tpe
magne caliditatis neq; magne frigiditatis. et fit eius puerſio iuxta
terrā: et aliqñ ad altitudines vnius cubiti/ vel palme/ vel turris/ vel
hūioi. Et fit enī puerſio hūioi vaporis dupliciter. scz. p se et p acci-
dēs. Per se fit a frigore aeris in nocte. qñ nō est reflectio luminis a
sole: et ideo est parti humoris et cito psumit a sole. Alia est cōuersio
p accidēs suūp̄ius et fit ex resolutione multi vaporis in seipm ad ali-
qd̄ reflectēs ipm: vt patet in olla coopta vbi reflexus fumus gene-
rat aquā: et sicut fit in instrumēto quo fit aq̄ rosacea. Vñ cū cenat
de sero in gramine in crepusculo vesptino fit roratio sub mensa p
reflectionem vaporis ad mensam.

Cusdā specialis roris.

Particula vi. de gñatiōe pruine et cui

Generatio pru-
ine de qua Ari-
sto. in loco pno-
tato.

Prūina aut̄ fit ex vapore eiusdē nature. sed frigus
densus in aere p̄gelat ipm puerendo sicut dictū est
de niue: q̄a frig⁹ mag⁹ p̄dēsat̄ corporib⁹ solidis: sicut
sunt lapides et ligna: idō egrediēs frig⁹ ab illis: tan-
gēs vapore circūstātē puerēdo p̄stirgit ipm et facit ipm circa se sta-
re. Et aut̄ hoc sit verū: ē signū sac̄ familiare: i spirātib⁹ i bieme
ad vestē vl̄ pilos: q̄a spiramē mag⁹ hūidū ē i bieme q̄ i estate. pp̄
gñerationē slegmat̄ cui⁹. pp̄ū ē esse i bieme: grossus ergo vapor ex-
pirat⁹ puerēdo p̄gelat et circūstat pil⁹ et vestib⁹ vt pruina arboribus

Naturaliū Alberti. Fo. xxviii.

Curiciei aut̃ pruine sup̃ nūc causa est q̃a densus frigus circa ter-
rā ex cōdensatione ipsius in corpibus terrestribus expellit velociter
aerē calidū a vapore: & licet ipsa pueri iōe p̃geleat fit tñ rigidus, eo q̃
nihil manet de calore eleuāte ips̃: & resoluēdo ips̃ mollificet. **C**u-
it aut̃ quedā roris generatio magis a pastoribus q̃ phisicis inue-
ta: cuius descensus (ego a pastoribus edoctus) frequenter obserua-
ui. Est aut̃ vapor valde spissus, quasi olei fumus: vel sepi vel adis-
pis: generatus ex p̃mixtione triū elementorū: terre aque: aeris & ca-
lidū ignis est in eo digerens: & ideo ex eo efficit̃ humiditas vinctuo-
sa, dulcis valde ad modū mellis: & quādo cadit sup̃ vegetabilia p̃-
mo efficiunt̃ quasi melle pfusa. Postea aut̃ euaporato humido sū-
tili aereo remanet grossum terrestre, & q̃a bene p̃mixtū & digestum
erat: videt̃ sicut farina molēdine volabilis: respersa sup̃ arborū fo-
lia, & p̃trahit ea: inducit sterilitatē in eis. Quandoq; euaporato ca-
lido ex seipso trahit ad sup̃ficiē secū humidū: & quia ex frigore aeris
generat̃ pellicula exterius. Idcirco aer inclusus p̃uertit̃ ad sp̃m sen-
sibilē & animalē & generant̃ inde vermes & parue musce: & pastores
duo magna accidentia. Ex his p̃noſticiant̃ & frequenter q̃nq; ter-
ritū: quorū duorū p̃morū vñū est mors animalū ouū & pecorum.
Et h̃m̃oi duas causas mihi assignauerūt. Quarū vna q̃ ex dulcedi-
ne tñ inde comedūt q̃ eorū fel ex multa colera augmētat̃ ita q̃ cu-
tis fellis scindat̃: & fel p̃ viscera diffundit̃ ex multitudine & amaritu-
dine & scindit̃ ea: & p̃ p̃nsaialia moriūt̃. Alia causa est q̃a nimis aui-
de sumendo dulcedinē tñ epar opilat̃: & nutrimentū multū atrac-
tū nō pōt ab ipso digerit̃: & ad membra dirigit̃: p̃pter venarū epatis

Cur pruina dicitur
riciei habeat offi-
dit.

De alia quadam
roris g̃natione
docte determi-
nat.

Expiētē e op̃tē

Tractatus quartus.

repletionē ibidē remanēs cōculcat et ebullit et ex ebullitiōe sequitur putredo. et prius transpositio ex quo sequit transubstantiatio. i. noue rei generatio ergo materia in epate putrescit et generant inde sanguisuge et replēt totū epat et utrūqz verū esse oculis p̄sperim⁹.

Et hec dicta sunt de generatis impressiōib⁹ ex vapore hūido i alto

Particula septima dans causam

cuiusdam accidentis omniū impressiōnū premissarū.

Ita vtrūqz autē p̄habitis generatiōibus scz. generatis ex vapore calido sicco et inflamabili et generatis ex vapore humido est vnū accidens quod nō est silentio pretereundū. scz. qd qñqz subito et impetuose qñqz successive descendūt et suauiter cadunt. Huius causa ē duplex. Quarū p̄ma est. frigus expellēs sibi p̄trariū calidū sicut accidit in assub cadente et dracone volante qd mouet ad latus nō directe inferius. Est em̄ vapor inequaliter leuis et grauis curuās se p̄pter nubiū motū et inflammat ex cōfricatiōe quo ad latus vnū pellic frigus obuians. et ad aliud p̄trabit calidū p̄sile. Assub autē cadit ex impulsione sui p̄trarij qd inclināt se ad vnā p̄tē siue plagā mōi. Vñ dicūt marinī qd ventus sublime flat ad istam p̄tē et puto esse verū. Alia causa est fortissima impulsio ex duplici impellente. Quorum vnū est frigus loci vt dictū est. et hñoi signū est qñ effundit ignis in aquā rarā sit em̄ ibi impulsio et expulsio subita et impetuosa vnus ab altero. Alius est vapor siccus expellens humidū et ecōuerso. et ideo impetuosa pluuia semp est a vento p̄cedente et inuolvente et inspissante nubē. Et hec dicta sufficiūt de gneratis in alto ex vapo

Cur impressio
nes calide fit
et frigore qñqz
petuolēz aliqñ
paulatim des
cendunt causas
allignat.

Secda causa

Epilogus.

Naturalium Alberti. Fo. xxxviii.

re sicco inflammato: et ex vapore humido non inflammato.

Capitulum quintum de causis

loco/generatio: et de accidentibus ventorum.

Incendū est nūc de ventis: et causa materiali vento-
rum: et efficiente. et de loco generatiois eorum. Ventus
igitur fit ex vapore grosso et sicco terrestri materiali
Efficiē aut a calore solis: hūc vaporē eleuante et nō
psumente: huius signū est qd venti fortes p̄cipue sunt in austino so-
le existente circa equinoctiū autumnale: qd tūc sol pburendo exsic-
cauit elementa: et ideo vapor exalatus est magis siccus terreus: et
ideo dicitur qd in autumno p̄plexio terreā dominaat. i. frigida et sicca
Locus vero generatiois est circa mediā regionē que est maximī
frigoris ascendit cū illuc vapor terreus. et ille cū p naturā sit calidus
et grauis: obuiat ei frigus loci et inspissat et grauat ipm et descende-
re facit aliquāliter. Calor aut solis nō est de facili sepabilis ab illo:
qd magis p̄fortat in sicco terrestri q̄ in vapore humido: et ideo ite-
rū releuat ipm: et ideo fit violenta aeris impulsio. que status vocat
Sicqz determinata causa materiali et efficiente: et dicto de loco ven-
ti in cōi: optet magis ad spēm transire vt sciatur. Quare vētus nō
venit de sublimi quēadmodū pluuia sed semp a lateribus. Ratio
est: qd locus ḡneratiois ventis: s̄m qd flare incipit. est in extremis ter-
re et nō sup terrā. Causa aut est qd reflexio radiorū est debilis in ex-
tremis terre: et in medio fortis. et hoc est. p̄pter angulū radij qd ex-
tremis est obrusus: in medio aut rectus siue acutus. Cū igit causa
efficiēs venti sit calor debilis et euocās tūc. ideo p̄fortat materia vē-
ti in extremis terre nostre habitatiois vel situatiois et nō directe ca-

Materialis causa
ventorum

Efficiens causa
venti
probat a signo.

Locus ḡnera-
tiois ventorum

Epilogat et di-
cenda p̄ponit.
Ventus nō ab
alto sed lateri-
bus terre vēit.

Tractatus quartus.

Assignat causas
cur ventorum fla-
tus sit disconti-
nuus

Notabile.

Inferat cur ventus
flatus venti for-
tior sit alio.

Aerimpulsi
facile est obedi-
ens.

dit sup ipsam ¶ Causa autē est quare ventus flat discontinue vt flatū
facit vnū ⁊ cessat ad horā ⁊ iterū; flat debilitas est caloris solis: qā
in vapore illo est frigiditas loci: ⁊ natura vaporis deprimat supio-
rem prem eius valde vehementer: ⁊ cū latissim⁹ vapor sit inspissatus
a frigore multū agitāt aerē et dat flatū donec descendit conuer-
sio supioris extremitatis ipsius sup inferiorē terre superficies deinde
resurgit calor ex radijs sup terrā: iterū calido suo eleuātē ipm et sus-
peraddente ei materiā ex eleuatiōe pluris vaporis i ipm et ideo cō-
fortatus iterū dat ascendendo aliū flatū fortiorē. ¶ Sciendum est
em̄ quoniā vapor terre nūq̄ ascendit equaliter in omnibus p̄tib⁹ qā
sunt in eo opposite virtutes. scz. grauitas et leuitas nec est equalit̄
subtilis ppter duriciē siccī vaporis: et ideo ascendit sicut pellis ex-
tensa ab inferiori ad supius cui⁹ ad nos versa est latitudo ¶ His visis
facile est videre qualiter vnus flatus sit ab alio fortior. et quis eorū
sit fortior. Cū em̄ supior extremitas inspissata a frigore loci descen-
dit: et spissum aerē fortius impellit q̄ rarū: fortior erit flatus descē-
siōis q̄ ascensiōis. Istam autē ascensionē et descensionē dicūt philo-
sophi motū tortuosum terrestris vaporis. sicut etiā vocant ipm
vaporē magis p̄p̄sumū ppter sui terrestreitātē. et vaporē aque-
um magis p̄p̄ vocari noīe p̄p̄o vaporē. ¶ ¶ Dic autē est scire nec-
cessariū q̄ aer est elementū etiā: om̄i impulsioni obediens: et facile
eius motus sit ad om̄ē p̄tē p naturā sui. Signū autē huius est pro-
iectio sagittarū in aquā. Cuius impulsio violēta. fortissime aqua
impellit et inundat pars partē impellens quousq; cessat vis violē-
tie Si ergo parū impellens adeo fortis dat sibi motū: nō est mirā

Naturalium Alberti. Fo. xxxix.

Cum si fumus latissimus dat flatu. Unde colligitur causa soni ipsi
 venti ad modum undarum sese perstringentium. ex eo quod una inundatio per
 uenit aliam et effundit se super eas. Et his de plano potest patere
 causa triplex abscissionis ventorum scilicet, intensus frigus: intensus calor
 et hec abscindit simpliciter: et pluuia sequens hec abscindit secundum quod dicitur
 frigus quippe intensum non permittit terram aperiri: ut fumus eleuetur
 Calor autem intensus fumum absorbit: sed pluuia ex hoc quod aerem infrigit
 dat: grauat vaporem ita quod quando descendit subito: eleuari a debili
 calore non potest. Et sicut terram humefacit et poros terre superficie per
 quos exiit fumus obstruit. Et ideo prescindit materia ad augens
 ventum: et ideo quicquid non pertinet regenerari cito deficit: ideo ventus cessat
 post magnas pluias: sed quia cessante pluuia rursus resurgit calidum
 in terra et aerem exsiccatur et eleuat vaporem et fumum. Et ideo frequenter
 post aliquam horam vel diem iterum resurgit ventus: nisi pluuia
 sit longa valde: quod post multam frigiditatem facit victoriam in fumo veni
 ti. Et his etiam liquet quare vapor ventorum non perit et cadit super
 nos sicut aqua pluens. Quia igitur secundum supradicta cause sunt due.
 Quarum etiam una ex principaliori est materia ventis: que est sicca et non
 bene primumabilis: sed tamen habens aliquid nature humidum quod est primum
 ut fumus et ideo de tali materia resoluta. non apparet sensibiliter:
 Sed dissipatur ad motum aeris hominum. Alia causa est quod vapor venti non
 natat super nos. Sed dirigitur ad extrema habitacionis nostre seu in con
 tinentem arcum unius terre ideo non cadit supra nos. Dico autem periculis
 unius terre: quia terra rotunda est: et quicquid ventus est in terra una. quod
 non est in alia: et tunc vapor licet non sit simpliciter in extremis: est tamen ibi
 b

Quod ventorum
 flatus sonum facit.

Propter tres
 causas ventorum
 flatus cessat

Pluuia vento
 rursus abscindit.

Cōz.

Tractatus quartus.

conuenio arcus respectu terre in qua flat: hec dicta sufficiant.

Capitulum sextū dans nume-

rū ventorū pprietatesq; iporū bonas & malas.

His habitis ponā omēs ventos locaq; eorū gneratō-

nis & impressiōis singulorū de his que fiūt vel gene-

rant in nostro habitaculo: ¶ Sūt autē quatuor sim-

plices qui generant versus quatuor angulos solis sup nostrū hori-

zontē distincti. Sūt autē isti sū Aristō. septentrio/meridies/subso-

lanus/fauonius. Itē inter quolibet duos sunt alij duo. & sic sunt

octo medij. Itē inter septentrionē & subsolanū: sunt aquilo septen-

trioni ppinquior: & vulturū subsolano ppinquior. Itē inter sū-

solanū & meridiē est eurus subsolano ppinquior. Et nothus pp-

quior meridiē siue austro q̄idem valet. Itē inter austrū & fauoniū.

Affricus ppinquior austro & zephirus ppinquior fauonio. Itē

inter fauoniū & septentrionē Circinus vicinior fauonio & chorus p-

pinquior septentrionali. Duos em̄ preter hos incerti flatus & va-

gi ponāt quidam: si sunt: nō determinant ab istis: sed potius i eis-

dem locis generāt. ita. scz. q̄ eleuatio vaporis in gyros est quasi cō-

tinua: modo hic. modo alibi. ¶ Superest autē determinare quare

vnus istorū sit magni flatus & pauce pluuię & frigide aure & serene

Alter autē leuis flatus: multe pluuię & corruptentis aure. Duo au-

tem sunt multorū flaturū vt frequenter: nō tñ fortitū. Vnus autē ab-

scindens pluuias: orientalis vel subsolanus. Alter autē pducēs plu-

uias occidentalis siue fauonius. Dico autē q̄ aquilo fortissimi fla-

tus est & abscindit pluuias & depurat aerē. Et hec om̄ia causantur

De ventis i ge
nerali q̄ in spe
ciali lege Arist
ij. merbe. i tra

¶ Nota ventoz.

¶ Proponit dicē
da

¶ Aquilo abscin
dit pluuias.

Naturalium Alberti. Fo. xli.

a frigore sui vaporis: quia condensat vaporē et venit a loco frigoris quē
intra articiū polū: ideo frigus est ventus. et quia frigus claudit et cō-
tinet terre poros ac superficie eius ne evaporare possit. et ideo depu-
rat aerē abscindendo materiā pluvie. Eadē ratione claudit poros
corpōis nostrorū: ne immutentur ab ingressu exteriori in nos evapora-
biliter. Et ex hoc prinet in nobis calor naturalis et fortificat et effici-
tur homo sanus. Huius signa ponā duo: quorū vnū est Hypocra-
tis: quod dicit in hyeme ventres esse calidiores quā in estate cuius eadem
causa est. Aliud signū est quod habet ex artificio Jacob in geneſ. cap
xxx. Qui virgas posuit ad aquas quando prima fuit admissura
Arietū. et hoc sicut infra pbat quādo flat Aquilon: eo quod ille cōtinet
poros in generatiōibus et seminibus ne evaporent spiritus et debi-
litentur fetus pcepti. Dicit enī Aristo. in libro de animalibus quādo
pastores volunt quod oves percipiant masculos. tūc pcurant arietum
ascensiones versus Aquilonē: tpe ventis aquilonaris. ¶ Item hic
etiā ventus dicitur a phis flare recte et directe: nō motu eleuatiōis vlt de
pressiōis in fine flatus: et huius causa est quia flatus eius venit ab a-
quilone in meridiem et quanto plus accedit ad meridiē tātō plus
accedit ad calidū ppter quod rarificat vapor et subtiliat et nō deprimi-
tur nec eleuatur. ¶ Meridionalis autē ventus oppositis de causis
habet accidentia opposita quia enī calidus est eius vapor: et exit a lo-
co calido ideo morbos adducit. Evaporat enī naturale calidū. Et
subintrat calidū aeris turbatū et corruptū et quia pducit vapores ter-
re poros aperiendo et ideo multiplicat pluvias. flat autē tortuose
quia flatus eius est a meridiē ad aquilonē: et inundans vapor inue-
bū

Aquilo corpus
fortificat ac ca-
lorē naturalem
eiusdem.

Aquiloflare dicitur
recte seu direc-
te.

De vento me-
ridionali doctri-
nae determinat
officit et in-
des habere op-
posita accitua
ad aquilonem.

Tractatus quartus.

Obiectiōi taci
tam soluit.

Nota.

Tps flatus aq
lonis.

Subsolantis

fanoniua.

nit frigus aquilonis. et ideo inspissatur et persequens flatu suo incur
uatur et flatu retorquet. et ex illa tortuositate flatus iterum inuoluen
do comprimit nubes aqueas inuētas in aere et facit etiam hac de
causa pluuias. **Q**uod autē dictū est vnu flare tortuose et aliū directe
aliqñ habet impedimentū p accidens. Sicut dicit Aristoteli. q iuxta co
rinthiā flat aquilo tortuose et hoc contingit ppter recurrationē inūa
dantis vaporis ad quosdā montes ibidē existentes altissimos: ita
etiā eōuerso ppter loca calida q ptransit meridionalis: incipit di
rigi in flatū meridionalē. Eadē de causa in nostris climatibus. ser
to et septimo. venti australis nō adducūt morbos: eo q anteq ad
nos veniant infrigidant in nubibus mōtiū et aeris. et ideo nō adeo
aperiūt corpis poros: qd sanitati nocet p plurimū. **T**pus autē
flatus aquilonis est in vere plus: et in autumno minus: et causa pri
mi tps est qd in frigore hyemis vapores multi sunt congregati in
terra conclusi q tpe veris euaporant vel euocant et faciunt ventos.
Et p̄cipue in aquilone vbi magis de frigore: tenuis quoq calor q
nō cōsumere potest: in autumno autē terra est ex siccata a calore sol
et ideo calor solis de facile euocat vapores eo q tūc terra nō est con
stricta: et cū egredit vapor. siccus est valde: et ventus altus in aere i
cipit flare valde: ideo puerbiū vulgi est q venti alti flant in autū
no. **S**ubsolantis ventus est calidus et siccus abscindēs pluuias
nō tñ adeo vt aquilo. eo q est de vapore sequente solē qui siccus ē.
et motus firmamenti iuuat ad hoc: qd idē motus venti illius: vt est
motus diurnus. et ideo resoluit vapor et exsiccat. **F**anoniua autē
p oppositas causas adducit pluuias. De medijs autē istorū est im

Naturaliū Alberti. Fo. xliij.

telligendū mixtim: fm naturā pncipaliū. Et notandū q̄ mane añ
diluclū est ventus qñq; de die: z cessat in nocte: z ecōuerso. Idū
aūt ratio est: q̄a de mane emittūt radij solis (vapore frigiditate no
ctis p̄ressio) in orientē z ideo sol eleuat ipm. z ipse iterū ex frigidit
tate loci descendit: z ideo facit ventū q̄ qñq; cessat sole vincentē et
qñq; p̄fortat. quando sol nō sufficit vincere. sed tm̄ sufficit eleuan
do repugnare p̄tinue depressiōi. Vapor igit̄ siccus deprimūt nocte
z eleuat in die. z ecōuerso vapor calidior de die vincit: z aliquātulū
frigidit̄ are noctis depmūt. p̄po calore iterū eleuat z ideo de nocte
venti flatū efficit. ¶ Nec determinata sint de generatis ex vapore
simplici humido z sicco: z in loco alto. Vñ versus. Sūc sub solan
vulturū/eurus/ab ortu. Circinus occasum zephirusq; fauoni
asslant. Atq; die medio norbus/errat z affricus/auster. ¶ Proueni
unt aq̄ilo/boreas z chorū ab arcton.

Capitulum septimū de materia z generatiōe tonitruj z choruscatiōis.

Dinceps erit nostra intentio: tangere causas imp̄
sionū p̄positi vaporis: sicci z humidi: vel sicci cum
sicco: vel humidi cū humido: z cū lumine solis: z
lumine stellarū: q̄a tūc habebimus om̄ia q̄ in alto
generant̄ ex vapore. ¶ Prima aūt p̄positio vaporis est humidi cum
sicco nō p̄mixtis vaporibus: sed distinctis q̄ p̄positio causat toni
trua z choruscatiōes. Secūdo dabimus causas de motu terre: q̄ cau
sat̄ ex vapore sicco nō mixto: sed incluso in elemento solido z sicco
q̄d est terra. Tercio dabimus causas de vento turbinio: q̄ causatur

Cur venti flat
p̄cipiat qñq; de
die z cesser ad
noctē z ecōuer
so causam assi
gnat

Epilogus.
Carminē noīa
ventorū descri
bit.

De impressio
nibus que excō
posito vapore
generāt deter
minare incipit
z primo dicēda
in gñerali p̄po
nit.

Tractatus quartus

a vento sicco obuiante opposito vento. Ultimo de Zride et circulo
solis et lune; de comeris et nubiū coloribus et nebularū et de galaxia
q̄ generat ex vapore q̄ coniungit cū lumine solis siue stellarū et tūc p̄
ueniemus ad omnia q̄ generantur in alto ex vapore calido et sicco

**Materia toni-
trui.**

¶ Dicendū est ergo q̄ materia tonitrui est alia et eius locus est ali-
us generatiōis. Materia est vapor siccus valde et calidus; ille em̄
de facili totus incendit. Cuius signū est (licet turpe) satis familiare
inuentositatibus vētris q̄a sicce sunt et terrestres; ideo emisse si mo-
dicū tangunt ab igne statim inflāmant. et crepitant. **¶** Locus autē
tonitrui siue vas generatiōis est nubes; aquosa et cōcaua. Eleuantē
em̄ forti calore solis ambo simul vapores; cuius autē vapor terrestris
nō sit adeo dilatabilis vt aqueus p̄stringit in medio sui; et alius ex-
pandit circa ip̄m sicut tentoriū. et q̄a exterior est humidus et interi-
or siccus; Interior fugit p̄trariū in p̄fundū nubis exterioris; exte-
rior autē loci frigiditate p̄trahit et amplius agit in interiorē; et interi-
or agitur p̄fricat partē ad partē et ad latera exterioris. et ex ip̄so
motu et p̄fricatiōe p̄tingit ip̄m igniri. ignis autē a suo p̄trario expel-
lit. et vis ignis scindit nubē aquosā et in scissura illa accidit chorua-
scatio et sonus; q̄ simul fiūt in tpe. sed nō simul p̄prehendunt eo q̄
visus est auditu spiritalior. et hec etiā est Aristō. sententia. **¶** No-
tandū q̄ tribus modis fit sonus in tonitru sicut p̄bari pōt suo tpe
et loco. Et tribus mōis fit egressio vni vaporis ab alio; et ideo sunt
per hic notanda. fit em̄ q̄q̄ egressio violenta p̄ expulsiōē vnius
ab alio; quē admodū dicit Aristō. in li. Methe. Q̄q̄ autē nō sit tm̄.

**De loco toni-
trui.**

**Sonus nūbe
fit tripliciter sic
etiā vnius vapo-
ris ab alio egre-
ssio tripliciter fit.**

1

2 Sed vapor paulatim abscindēs nubē in qua est euolans; inuenit

Naturaliū Alberti. Fo. xliij.

alia sicca: pstricta et spissam et inuoluit se in illa: et ex collisione facit sonū: quāq; cū choruscatione nubis ut quando inflammatur. et quāq; sine choruscatione: quāq; scz solū collidit. Tercio autē egreditur paruos vapor: et rarus inflammatur ex nube tenui et nō multū aquosa et tunc videt ille ignis sicut alba flāma p fumū multū: et nō facit sonū in p pā nube: sed obuiat ei alia nubes valde aquosa et spissa: et ideo qā debilis est flamma exstinguit in illa nube aquosa: fumando potius q sonando. sicut fumat ferrū cadens in aquā. Tripliciter igit vapor egreditur d p pā nube. scz. an inflammationē: et in ipā inflammatione et post. An quidē inflammationē: quando vapor incipit p pmi in p fundū nubis sui acumine: eo q siccus est vapor et penetrat nubem et egreditur ad aerē quē pmouet fortiter vel debiliter fm diuersitates sue virtutis: et hec est causa quare ante tonitrua sunt venti fortes et validi. In ipā autē inflammatione: quādoq; vterq; est rarus et debilis tūc qā interior nō inuenit resiliens et egreditur sine sono vel vento: q puenit ad auditū nostrū. Sicut accidit in estate in serotinis ac paruis choruscationibus. Postq autē vapor inflammatus est. quāq; est paruos: et tūc pulsando latera nubis facit sonū: et anq p p rāseat exstinguit: et tūc audit sonus sine choruscatione. et iste diuersitates a paucis sunt p siderate. sed omnes inueniunt p experimenta. Si quis obserauerit in noctibus auras estatis.

Capitulū octanū de diuersi tate et colore nubū tonitrua pinentiū deq; vario choruscationū descensu.

Hinc dicā de diuersitate nubis pinentis tonitrua

Declarat vberius predicta.

De choruscatione toni. et alijs pluribus de quibus antea hic in littera mentionē facit lege Aristoteli. iij. meteor. cap. i. trac. 3.

Propositio dicenda.

Tractatus quartus

Nubes tonitru
a prinēs q̄dru
plicē dispositō
nē habet.
Nigra.

Rubescens

Viridia.

Alba nubes

Colores chor
scatiōis.

Postea diuersitatē vaporis s̄m calorē ignis in ip̄a nube. et tandē diuersitatē descensiois ei⁹ ad nos. ¶ Est autē nubes frequēt quadru plicis dispositiois q̄ p̄tinet tonitrua/nigra/rubea/viridis/et alba aliquatūlū. ¶ Nigra quidē nubes est spissa p̄prio frigore: et ideo nō dat locū radijs solaribus: vt penetrādo dealbificēt ip̄as: et ideo spissa fortiter p̄primit vaporem. ex quo generat ignis et dat forte tonitruū si vapor intrinsecus fuerit multus et spissus. ¶ Rubescens autem et nigra nubes de se est valde spissa: sed vapor ignitus resultat p̄ ip̄m. et ideo vt frequenter dat fortiorē ictum q̄ nigra. ¶ Viridis autē cū nigredine et rubore paruo est pessima omnium nubū si sit supra aliquā ciuitatē: q̄a illa habet de igne plurimū p̄pter rubedinē: et vaporis materiā multā p̄pter nigredinē. et habet multā aquā p̄pter viriditates. et ideo fit pugna fortissima frigidi cū calido: et humidi cū sicco: intantū vt illa frequenter emittit fulmina magnorū lapidū: q̄ deiiciūt turrez et incendūt domos: et homines destruūt. ¶ Albā vero nubē timere nō oportet: q̄a parū habet de ytraq; materia: et ideo cū eius flāma sup edificia ceciderit statim eringuit: anteq̄ incendat ea nisi fuerint sicca valde et cremabilia. ¶ Valde obseruandi sunt colores choruscationū: qui sunt multi. plices. rubeus. clarus. albus. flāmeus. rufus. quasi vinosus. ¶ Prius causat ex vapore nō multū sicco humidū vero dat ei colorem rubeū sicut est flāma lignorū viridiū et est timendus color iste: quia tale humidū p̄tinet materiā que nō semp spargit et ideo facilius et fortius incēdet. ¶ flammens autē color albus est valde sicci vaporis sicut est flamma siccorū lignorū: et ideo cito spargit et nō cremat.

nisi valde cremabilia sicut ē stupa ⁊ hñoi. Ruffus aut color vino
 sus valde penetrabilis est eo q̄ choruscatio illa ⁊ valde pglutinati
 vaporis ac valde terrestres. ⁊ frequenter incendit ⁊ scindit. ¶ Ca
 sus aut ipsius est de nube multiplex ad hec inferiora. Primus mo
 dus est quādo vapor cadit inflāmat⁹ ruffus de viridi nube ⁊ pro
 funda ⁊ hec generat lapidē. Qui vocat telum tonitruū hoc modo.
 Nā vaporabilis p̄mixtio terrestris vaporis incendi⁹. ⁊ cū tangit
 viridē nubē que iam est in p̄uersiōe ad aquā pglutinā⁹ sicut faīna
 in pastam. fortissima autē incensio obuiat ⁊ ita q̄ humore nubis
 nō ctingit⁹ ⁊ ideo sic pglutinatus vapor a fortissimo humido ac
 fortissimo calido decoquit⁹ sicut later. ⁊ q̄a calidū festinat fugere hu
 midū ⁊ ideo in inferiori pte acuit⁹ lapis vbi primo incipit distillare
 vapor ⁊ est grossus in pte alia ⁊ hic lapis scindit ⁊ incendit q̄cqd
 inuenit. ¶ Scōs modus est eiusdē vaporis quādo minus est cō
 glutinatus. ⁊ in nube minus aquosa. ⁊ tūc nō p̄tinuat⁹ sed incēsus
 ingredit⁹ cū impetu ⁊ incendit iterū ⁊ scindit⁹ sed nō scindit nisi lig
 na ⁊ nō lapides nisi raro. sed ligna scindit ex impulsu ⁊ incendit
 ex inflāmatiōe. ¶ Tercius modus est vaporis rubei coloris clari. Tercius mōs.
 qui nūq̄ facit lapides. sed cū sua flāma nō separat⁹ a vapore ⁊ nun
 cū scindit⁹ nisi valde p̄pacta ⁊ terrea corpa que nō magne quantita
 tis sunt. Si enī magne quātitatis essent resisterēt ei. ⁊ hic interficit
 hoies ⁊ apparet in eis odor p̄bustiois ⁊ nō videt⁹ vulnus quia cū
 sit subtilis subintrat sine vulnere ⁊ si aur⁹ in bursa inuenerit con
 minuet illud ⁊ burfam nō ledit. q̄a bursa est corpus rarū dās locū ⁊
 facile subintrat aurū aut p̄pactū est ⁊ durū resistit ⁊ ideo q̄nq̄ com
 i.

Castus sēi mōi
 quibus chor⁹
 carōes deors⁹
 cadunt ser.
 Primus

Nota quō gñe
 ref telum toni
 trui.

Scōs modus.

Tercius mōs.

Nota exp̄ctia

Tractatus quartus.

minutū est in ptes. qñq; in puluerē ⁊ hoc mō nostris tēpibus accidit q; gladiū cuiusdā pforauit ⁊ nō lesit vaginā; ⁊ lapidē parū cō-
Quart⁹ mōs. minuit; magnū vero nō. ¶ Quartus modus eius vaporis est magis rari; ⁊ ex minus aquea nube egrediens ⁊ ille subintrat nō diutēdendo ledit; nec apte incendendo; sed est choruscatio rubea valde p̄tinua ⁊ multū nociua. nocet em̄ vineis; vt mibi retulere vineatores. ⁊ p̄cipue botris illis qui multis folijs sunt cooperti ⁊ cū p̄ aliquō foramē choruscatio cū radio suo p̄iicit. eo q; vñ h̄mōi sic leſe eua-
porare nō p̄t; ⁊ hec choruscatio nō tñ nociua est arboribus ymō etiā alijs corpibus q̄a directe cadit. ⁊ etiā suus radius est nociuus hic q; tāgit q̄a corrūpit ip̄m; eo q; illud facit ex natura eius. ¶ Vñ hac de causa qdā inspicientes talē choruscationē inflati sunt in facie; ⁊ qdā excecari sunt oculis. ¶ Quintus modus ē vaporis albi q; egredit de nube inflāmata sicca non coadunata ⁊ ideo dispgit in aere; sed tñ egredit cū magno impetu p̄pter nubis p̄funditatē in qua est; que est multū aquosa. ⁊ ideo scindit; ⁊ scindendo erringuit; ita q; ea q; scindit vident alba ⁊ nō apparēt in eis signa p̄uſionis; ⁊ qñq; interficit quando fortis est eius impetus atq; impulsio; ⁊ quandoq; p̄pter sui dilgregationē pcutit quē in vno loco sine offensa socij sui iuxta euz sedentē; ⁊ pcutit eum qui stat remote. quandoq; est reflexus ab vno p̄gredit partē ad aliū ⁊ pcutit eū; ⁊ quandoq; est debilis ⁊ velle p̄sumit ⁊ erringuit statim; ⁊ cessat eius violentia ⁊ nō ledit boies ⁊ talis mibi accidit casus. ¶ Sextus est egressus eiusdē vaporis ex nube debilitata ⁊ ille om̄ino nihil nocet; q̄a statim p̄tractu aeris erringuit ⁊ recedit ita q; cessat simul in

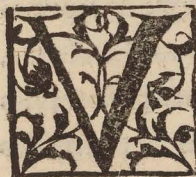
Naturaliū Alberti. Fo. lrv.

cendiū eius: et violentus impulsus. Sed hic adijciendū est: qd ppū
 rpus tonitruū: aliud est in regiōibus frigidis, scz. in 5. 6. 7. climati-
 bus. Et aliud in calidis vt in. 1. 2. 3. ac 4. climatibus. In regiōib⁹
 em frigidis raro tonat fortiter nisi sole existente ad tropicū estiuale
 qui est in capite cancri: qd tunc calor solis fortis existens fortiter e-
 leuat vaporē aque et terre ex quibus iunctis causat tonitruū. ¶ In
 alijs aut calidis regiōibus causant tonitrua in equinoctiali: et hoc
 sole existente in capite arietis et libre. Quando em est in cancro tūc
 potius incendit vaporē quam eleuat. ¶ Nec est ptrariū hoc quod
 supra diximus: qd sol in estate potius ascendit: comburendo vapo-
 res: hoc em verū est de vaporibus debilibus. sed cū fortis est calor
 tūc nō potest psumere vaporē grossius: sed eleuat ipm vt magnus
 ignis eleuat ligna accensa: et facit volare ea p aera. Vñ obseruauerāt
 rustici vñ expimentū et verū est qd sum exptus duobus annis qñ
 audiunt tonitrua in hyemalibus signis, vt in capricorno et aqua-
 rio qd tūc circa initū veris, et forte p totū annū plus ventabit qd a-
 lio anno. Et huius causa est qd hñoi tonitrua fecit multā materiā
 ventorū et vaporē esse in aere que nō de facili abscinditur etiā p to-
 tum annum.

Obiectiōi res-
pondit

Expimentum.

**Capitulū Honū declarans mira-
 biles effectus tonitruū et choruscationis, causasq; illorū assignās:**

Videbat aut multis philosophis: qd tonitruū esset
 diuina: ppē mirabiles ac multiplices effectus ip-
 sius. Precipui aut dicentes choruscationē esse re-
 diuinā fuerūt duo magni philosophi. Desiodio

Opinio quorū
 dā choruscatio
 nē ac tonitrua
 ab quadā sumi
 Jotis prāte e-
 uenireasserētis

dūte in cultibus deorū patres, scz. Attalus et Tatiana etiā Seneca

Tractatus quartus.

qui dixerūt Iouē esse causam eius eo q̄ diuersus et mirabilis effectus eius effectus. Propter qđ inueniūt aliqñ ledere flores vinearū et nucleos auelanarū: cū tñ nusq̄ combustiois appareat signū. Aliquādo liquefacit aurū et nō ledit crumenā. siue saccū in quo fuit aurū. Aliquādo liquefacit et comminuit et pforat gladius multis foraminibus absq̄ lesione vagine. Aliqñ exurit calceos. et nō ledit pedes: aliqñ exurit in toto corpore crines: et nō exurit corpus eius. Dico autē crines tam circa iguina q̄ sub asellis et ceteris occultis locis: et nō crura vel brachia que iguina coopūnt. Aliqñ etiā alterat colorē alicuius hominis siue animalis qđ pcurit et nihil aliud facit. Aliqñ interficit et tñ nullū vulnus apparet vel p̄bustiois vel adustiois. Aliquādo apparet signū diuisionis vt precipue in intersectis lignis et a tonitruo percussis q̄ in loco diuisionis albiſſima inueniunt. ¶ Et pre oib⁹ bus hoc dignū est admiratione: sicut dicit Seneca q̄ aliqñ pcurit et adurit doleum et adhuc stat vinum per tempus et non defluit nec effunditur. fertur autem a phibis quibusdam q̄ animal venenosus percussum venenū amittit. Cuius signum est q̄ serpens percussus infra paucos dies vermiculat putrefactus. Quod nō facit alter serpens aliter intersectus: eo q̄ venenū phibet in eo nasci vermes vlt ex eo cibari. Quod autē cōiter omib⁹ fulminatis accidit est q̄ omne fulmine percussum odorē p̄trahit sulphureū: et semp̄ vertit caput cōtra impetū fulminis. Arbor autē siue planta dum pcurit a fulmine. hastulas diuisas a fulmine erigit et alia multa sunt a philosophis in effectibus fulminis notata mirabilia. Propter qđ dixerūt oēs qui antiquitus theologizabant q̄ fulmē dirigeretur a dñs Et attri-

De qua re patet
rū infra p̄nti c

De hac re infra.

Naturaliū Alberti. Fo. lxxj.

buebant regi deorū quē Jovē appellabant. Sicut ergo enumerata sunt ista ita reddamus causas naturales istorū ut patebit quā error: est ea attribuire dijs. Postea reddemus causas si Jupiter quod est unus planetarū aliquā habeat in tonitruis et fulminibus virtutes. Dicimus autē sicut patet exphabitis: quod in fulmine quicquid vapor descendit ad terrā seu in terrā. et aliquā trtinguit autē descendat. Ille autē vapor qui nō descendit: sed extinguit debilis est. et nō adurit: nec aliqd pcutit. Ille autē qui descendit aliquā subtilis est. aliquā grossus est. Subtilis autē penetratius est valde: et quā imiscet aeri quē alterat suo lumine: igne siue calore: et efficit adhuc magis subtilis: et ideo ea que sunt magis porosa penetrat: et ideo citius exurit licet nō videat vestigiū pbustiōis sicut flores vinearū et auclanarū: eo quod lignū istud est porosum valde. Inter illa ligna porosa distinguendū est: quoniā aliqd habet poros rectos. aliqd obliquos siue tortuosos sicut burus: et cetera ligna. quā sunt tortuosa siue nodosa. Rignū autē nō hñs poros rectos nō recipit vaporē subtile. siue aerem inflammatū in pfundū sui ideo nō adurit in flore suo. Quod autē habet rectos poros dupl'iciē habet illos. Aut em̄ habet hos ascendētes ab ymo p longitudinē sui ligni fm cursu nutrimenti a radice. Aut habet eos de medulla venientes ad superficiē ligni in circuitu sicut radij alicuius stelle pingunt venire ab vno centro. Et illud quod habet primo mō poros nō habet eos patulos ptra fulgure. sed occultos: et ideo de facili nō adurit a fulgore: et p̄cipue si habet corticē durā et spissam sicut quercus: pinus et malus. Idoc autē quod habet secdo mō poros habet eos patulos: et adurit a fulmine in circuitu

Devapore dupl'ici.

Diversitas lignorum.

Quid sit et qualis qua ligna facile adurunt a fulmine. alia vero difficiliter.

Tractatus quartus

vndiq̃ veniente ⁊ quasi haurit subtilē ignē emissū a fulgure. Et
p̃cipue si habet corticē diuaticā subtilē quasi nihil adherentem.

**Lignū vitis cū
in flore ē fulmi
ne facile adurit**

Ideo p̃ omnibus lignis in flore lignū vitis magis adurit: quia ta
le habet poros dispositos ⁊ cortex suus nō bene adheret ei. Q̃d āt
sic disponūt pori sui p̃bat. Si vitis viridis incidat in nodo: tunc
em̃ radij apparent albi pororū de medulla ad modū radiorū stelle
ad superficiē venientū. ⁊ ideo ingeniosa natura: dedit viti folia lata
quibus defendat se ⁊ suos fructus. Quod faciūt vindemiatores sa
pientes. Condensant em̃ folia cū vitis ē in flore añ flores ⁊ botros
⁊ in tpe maturitatis auferūt folia: vt sol tangere vnam possit eam
q̃ maturare. Nec eadē est causa: quare diu insipienti petra fulgur
facies intumescit ⁊ quādoq; excecatur. Cū em̃ homo sit porose pellis
⁊ subtilis: haurit ignē in poros q̃ corrūpit humidū inuentū: ⁊ faci
em reddit inflatā. ⁊ in oculos intrat magis facili⁹ ⁊ liquefacit siue
exsiccat liquorē cristallinū: ⁊ oculū excecatur. Si autē fuerit ignis magis
adherens sed nō spissus: sed subtilis ⁊ bene commixti ac continui
vaporis: iste penetrat porosa sicut cores quasi nō resistentia. ⁊ fran
git dura ⁊ resistentia sicut aurum vel ferrus. Et si est in eo impetus
ictus maior q̃ calor: cōminuit aurū tantum vbi tangit ip̃m: vel
fortasse in puluerē p̃terit. Si autē ibi est impetus ictus ⁊ calor: sicut
liquefacit aurū ⁊ nō coreū. eo q̃ p̃pter porositatē corei vel ligni: nō
p̃gregat ignis nec diu stat retentus in ip̃o vapore. sed transit p̃ ip̃s
Nihil em̃ p̃hibet q̃ ignis in vapore disperso nō adurat: q̃ tū q̃nq;
p̃gregatus in duro corpore p̃primente ip̃m efficit fortissime adustio
nis. Et huius exemplū est in calce viua ⁊ frigida in qua ē ignis diu

**Fulgur timo
rē facie efficit
aliquē excecatur**

**Fulgur porosa
penetrat dura
vero frangit.**

Similitudo

Naturaliū Alberti. Fo. xlvij.

persus qui quādo ad vnū pgregat locū: ex hoc q̄ impellit a quibus
dā ptibus calcis ad quasdam pres alias p aquam frigidā infusam
calci efficitur adurens. ¶ Q̄ autē dicit q̄ aliqui adurat calceos vel
alias vestes hominē nō ledendo: dicendū est quia vapor ille est de
bilis p̄bustionis ⁊ alterat p̄bustibile siccum: quod tangit immedi
ate: ⁊ nō potest in aliud p modū sue nature. Nec in aliud quod ha
bet humorē sanguinis vel alterius: ignem ex tinguentis infusum.
Debilissimus autē vapor ⁊ diuaticatus tantum pilos adurit. ⁊ pili
sunt fumus in aere exsiccatus sicci ergo valde ⁊ facili incensiois. ⁊
ideo ille vapor nihil aliud alterare potest ppter sue flamme debili
tatē. ¶ Vapor autē subtilis ictus magis pcutiens q̄ adurens infi
cit calorē pculsi. ⁊ facit pcurrere sanguinē sub pelle: ⁊ ideo ificit ho
minē. sic q̄ habeat pellē inflatā: ⁊ talem nos videmus. Vapor autē
ille si sit ictus fortissimi hominē interficit eo q̄ penetrat membravi
talia interiora: ⁊ etiā pcutit ppter suā subtilitatē ⁊ diuaticationem
vulnus tū nō apparet nec adustio: eo q̄ magis ledit ictu q̄ calore.
Si autem sit vapor grossius sibi adherens facit vulnus: ⁊ si est cali
dus valde: tūc relinquit adustiois signa maiora vel minora s̄m p
portionē sui caloris: ⁊ prius eius adherentium. ⁊ si tūc habet ictus
impetū ⁊ nō est valde spisse flāme. sic alba inueniūt ligna q̄ diuidit
⁊ talis ictus est frequens ⁊ valde sepe videt. ¶ De doleo autē pcut
so q̄ vinū adhuc stat in ipso. Seneca rationē assignat dicēs in vino
remanere ex fulmine aliquē spm̄: q̄ coegit humores vini ⁊ coagulat
ipm̄ qd̄ verisimile est. Nō em̄ alligari posset nisi ei aliqd̄ esset addi
tū vinculi. Nec autē solutio nō est pueniens q̄a spūale nō continet
i. iij.

fulmen quan
doq̄ vestes le
dit ille so corpe

fulmen hoīem
inficit

fulmen hoīez
terficit nō relis
cit vulnere.

Aliqd̄ fulmen
vulnus facit

Nota.

Tractatus quartus.

*Conditionē vini
vel alterius li-
quoris fulmie
pculli ponit.*

*Aliqd fulmen
animalia venefica
a veno purgat.*

*Fulmie pcussa
odorem sulphu-
reū habent.*

corpale humidū quale humidū vini est. Adhuc autē nō sufficiens
est: quia scitur bene q̄ aliquod p̄tinet. Sed deberet ostendi qd̄ esset
illud: et hoc ex verbis Senecę haberi nō potest. ¶ Sciendū ē ergo q̄
p̄p̄ietas vini fulminati et cuiuslibet liquoris pcussū est: q̄ efficit p̄-
stiferū et si quis biberit morietur aut demētabit. Si multū fuerit vinū
vel oleū fulminatū. fulmen em̄ vino vel oleo. vel cuiusq̄ liquoris
quē pcutit: immiscet vaporē viscosus: corruptū et sulphureus. Qui
cū humore fulminati liquoris cōtinuat admodum viscosę pellis: et
illa pellis ad t̄pus p̄tinet liquorē: ne defluat. diu autē p̄tinere nō pōt
¶ Huius autē signū est si psillum p̄miscetur vino in quantitate ma-
gna: tūc vinū multā viscositatē p̄trahit a psillio qd̄ est viscosus val-
de: et illa viscositas p̄pter calorem vini expellit i circuitu ita q̄ inspissat.
et cū inspissata fuerit. etiā si de doleo vini trahat spina ad mag-
nū t̄pus nihil eribit. ¶ Sicut autē fulmen liquida inficit et pestifera
efficit: ita animalia venefica emundat et a veneno purgat: q̄a ille va-
por calore suo in eius extinguit: naturale humidū qd̄ erat veneno-
sus: et postea paulatim expirat ab eis vapor fulminis: et sic cadauera
veneno liberat vtroq̄ et tūc alia vermiculant corpora. ¶ Quē autē ha-
beant odorem sulphureū om̄ia fulminata et ferida sunt valde. et hoc ē
p̄pter vaporē sulphureū: q̄ ex nube spargit aquea: q̄a aqueitas va-
poris mixta est cū terrestritate: calore corrūpente et adurente et p̄-
ducente vsq̄ ad sulphureā vinctuositatē et talis vapor p̄cedit a nu-
bibus aquosis hūcibns in se vapores terrestres atq̄ ignitas. hec
ē ḡnatio sulphuris vt nos ostendit vbi de minerabilibus agemus
et ideo om̄ia q̄ fulminat sulphurea vident. ¶ Quod autē fulmine p̄-

Naturaliū Alberti. Fo. xlviij.

cussum: ptra fulmen vertit caput vel frontē: ⁊ hastule arborū dirigi-
gunt ad ipm hoc est ex impetu ictus vehemētis: q̄ puerit ea q̄ p̄cu-
tit ptra ipm impetū. ¶ Propt̄ea naturale ē aīali dirigere se ptra noci-
uū improiise. pueniens sup ipm. Et ideo in ipso visu quo tentat q̄
le sit nocumentū: p fulmen morit̄ ⁊ videt animal ad dictū fulminū
puerius. Sup hoc aut̄ augures diuersa p̄dicant ac p̄noscant̄: de
quibus curandū nō est ad presens quoniā in alia scientia de hīs ē
inquisitio. Vtrū aliquod veritatis habeat. ¶ Opret aut̄ inquirere
quid sit hoc q̄ in ictu de nube descendit. eo q̄ illud p̄suppositū est
in precedentibus. Aut em̄ est vapor tm̄. aut aer tm̄: aut vtrūq; eo-
rū: aut neutrū horū. Videt aut̄ a quibusdā neutrū horū esse. quia
facile cedens nō p̄minuit corpa ⁊ dura ⁊ fortia. Descendens aut̄ de
nube corpa dura ⁊ fortia p̄minuit. Videt ergo q̄ sit neq; vapor ne-
q; aer. Amplius aut̄ illud qd̄ facile ab omī corpe impellit nō videt
q̄ illud fortissime sp̄llat quodlibet aliud corpa: aer aut̄ siue vapor
ab quolibet corpe facile impellit: igit videt q̄ nō impellit alia. ¶ Pro-
bat aut̄ hoc qd̄ p̄ experimenta. eo q̄ lapides ferrum: ⁊ quelibet alia
mineralia: q̄nq; de nube descendūt: quorū ḡneratio nō est ex sim-
plici vapore. Aliquē etiā d̄r cecidisse de nube corpa animalis p̄fecti
sicut vituli: licet esset mortuū corpa. Om̄ia aut̄ hec faciūt ad hoc q̄
fulmen sit res diuina ⁊ ictu fulminis deus v̄tat̄ in rebus in quibus
fuerit voluntas eius. ⁊ vt etiā timeant inferiores: d̄r em̄ ¶ Pythagor-
as Iouē tonare vt timeant isti qui sunt in tartaro. Si aut̄ hec cō-
cedant̄ p̄nihil opus est nature: qd̄ iam oīdīmus vbi dicimus di-
uersitatē vaporis q̄ erit de nube: ⁊ p̄nihilō etiā erit illud qd̄ Arist̄

fulmīe p̄cussus
caput vel fron-
tē ptra fulmen.
porrigit.

Nota.

Questio dissol-
uit qd̄ sit id qd̄
in ictu de nube
descendit.

Opinio quorū
dā q̄ idē nec sit
vapor nec aer.

Experimenta.

Tractatus quartus.

in d. aia d. Aer cū tonitru z ictu scindit ligna: ppter hec z similia
Dicēdū est q̄ deus sublimus regit naturā z p causas administrat
naturales. z illas potius hic inquirimus: q̄ diuinas: q̄a nobis sūt
ppinque: z eas de facili possumus inuestigare. ¶ Dico aut̄ q̄ alis
q̄n vapor est cū aere in ictu. aliq̄n aer solus. Nihil em̄ ita marie p̄
cutit sicut id qd̄ primi pcutientis ictū marie recipit. Nihil aut̄ ita
recipit ictus pcutientiū sicut aer z vapor: qui habet aliqd̄ de forma
aeris. ppter raritatē. z ideo aer z vapor fortissime pcutiūt. Vapor
em̄ nunq̄ sine aere est pcutiens: q̄a vapor vsq; ad terrā nō pcutit
Aer aut̄ aliq̄n pcutit sine vapore. q̄a vapor vsq; ad terrā nō pcutit
¶ Mdius aut̄ signū est ventus: z terremotus qui de talibus ictibus
aeris fiunt z nō vaporū. ¶ Quod aut̄ obijcit pmo z scdo facile solū
uit: q̄a aliud est dicere de vapore z aere in se p̄sideratis: z aliis de eis
p̄sideratis cū impetu z violentia. Scd̄ se em̄ nihil inferūt violētie.
p̄cussa aut̄ inferunt maximā violentiā. ¶ Mdius aut̄ causa est q̄ nul
lū aliorū corpm̄ intus z extra subiectū efficiūt tante violentie q̄ aer.
z vapor q̄ in p̄fundū p̄cussus recipit omnē ictū violentie: z hec est
causa cur om̄ia impellunt̄ ab aere vel vapore. z nulla violentia pōt
esse tam fortis sicut aeris vel vaporis: z ideo aer scindit cū tonitru
sicut d̄t Aristot. ij. de aia. Alia em̄ corpa nō efficiūt subiectū violen
tie: q̄a frangunt̄ ab ictu pcutientis corporis. eo q̄ alia corpa spissitu
dine sue materie resistunt z violentiā sui interiorius nō recipiūt ¶ Q̄
aut̄ mineralia cadūt de nube hoc prigit. ppter vaporū p̄mixture
elevatorū: quorū natura tendit ad naturā argenti viui lutulente e
sulphuris terrestris: vnde p̄cipue ferrū cadit quia illud fit ex terre

Opinio q̄ cōit
defenditur.

Obiectio.

Obiectiōis so
lutio.

Quid sit cor mi
neralia d̄ nube
q̄nq; cadant

Naturalium Alberti. Fol. xlii.

fri lutulento et viscoso, et quia multum de coquit ab igne nubis et ideo
cadit in forma calibisoprimi. Quia est ferrum durum et congelatum
et depuratum: quia dum congelatur in nube frigida cum globatur in ex-
terioribus nubibus per modum guttarum distillat ab inferiori vapo-
re: Et ideo hec massa est sicut ex granulis milii vel ciceris posita.

Corpora autem animalium perfectorum raro formantur in nube: licet Avicenna
dicit hoc semel attingisse. Quod vituli corpus de nube cecidisset, et
hoc ipse materie virtuti attribuit stellarum. In tempore illo imprimendum
formam vituli. Mineralia autem que cadunt adeo sunt ex siccata, quod nec
liquescent, nec fabricabilia sunt, sed cum ignis evaporant in cineres.
Et per hec patet causa naturalis omnium prehabitorum.

Capitulum Decimum Tempus

tonitruum et choruscationis insinuas.

Tempus autem harum impressionum, que sunt tonitruum
et choruscationis: precipue fiunt in estate post magnam
calumnia et tunc magni estus. Cuius causa quia ille im-
pressiones fiunt de vaporibus spissis et grossis si-
cut sunt humide: ex quibus fiunt nigre nubes magnę siue icce: quę fiunt
ex vapore terrestri inflamato. Vapor autem humidus non elevatur in superfi-
cie terre: ubi terra subtilis est: vel aqua subtilis: que descendit ad ter-
ram per pluviam. Sed vapor ille erigitur ex profundo terre: ubi aqua est impu-
ra et terrestris: spissa et grossa: et glutinata quia ex his proprie fit va-
por harum impressionum erigere autem de intimis terre humidus vaporem
calor non potest nisi magnus fuerit valde, et ideo non fiunt nisi tempore estivo
Adhuc autem non fit tonitruum nisi ex vapore adusto, qui in sua elevatur

Corpus animalis per-
fecti in nube raro
formatur.

Nota

Tempus choruscationis
et tonitruum.

De vaporibus
ex quibus humidus in
pressiones fiunt.

Tractatus quartus.

Generatio tonitru
et choruscationis

tionem incipit inflammari sicut ante diximus. Calidum autem adurere non est nisi tempore estatis: et ideo vapor tonitruum et choruscationis non multum eleuatur nisi tempore estatis. Amplius generatio tonitruum et choruscationis non fit nisi cum frigore fortissimo impellente nubem aquosam et comprimente vaporem. Tale autem frigus non est in aere, nisi sit expulsus undique ad locum vicini aeris huius autem expulsio non est fortis nisi tempore caumatis ut patet per ante dicta. Generatio igitur tonitruum et choruscationis per se non est nisi tempore estatis. Ex hoc autem scitur quod harum generatio, id est post aurem serenitatem: licet in operatione ipsarum ipsam obnubilet celum: quia tempore nubiloso dispersum est frigus in aere non facit operationem forte nisi in uno loco. Sed tamen ista non fiunt nisi in nubibus. necesse est ut celum obnubilet in tempore earum descensus. Et licet aliquando non videatur nubes et tamen fulgura micant sicut in estate. Videtur choruscatio sereno celo et precipue in crepusculis: tamen ibi sunt nubes unde micat choruscatio et ad nos venit tantum splendoris alteratio et non tonitruum. Ex predictis autem de facili scitur duplex locus harum impressionum, scilicet. Locus ubi generantur secundum formas suas. Et locus unde extrahitur et eleuatur materia sua. Necesse est enim ut generentur in loco altiori quam alie humide impressiones. quia ille locus superior est frigidior eo quod ad ipsum frigus depellitur: ab calido inferiori. et huius signum est magnus et multum spaciū quod est inter auditum tonitruum et visum choruscationis. Precipue quoniam sunt tonitrua magna: quia nunc maius est illud spaciū quam cum tonitrua parua sint. Locus enim unde extrahitur materia: humidus grossus huius humoris aqueum et terrenum pglutinosus non de facili separabile: quia hic ab igne adurente comprimitur et inspissatur in nube.

De loco tonitru
et choruscationis.

Naturalium Alberti. Fol.

Quid autem virtutis habeat in tonando Jupiter: obmissis friuol
augurum verbis, inter se repugnantibus. Dicimus quod sapientes philosophi.
Ioui quod est unus de septem planetis: tonare attribuerunt. Cuius null
la est alia causa nisi quod Jupiter in sua habet potestate eleuare ma
teria fortium et siccorum vaporum et precipue quando fuerit punctus in ali
qua virtute cum Marte tempore estiuo in signis septentrionalibus, quia
tunc potest certissime predicti. Quod multe scintillationes et tonitrua fi
ant in aere: ita quod periculum hominibus est venturum per aeris pestilentiam
ex nimia choruscatione futura propter incensos vapores: pestiferos
immiptos aeri, quia Jupiter cum Sole eleuat eos: et Mars incendi
do corrumpit eosdem: et ita fit aer venenosus. et hec de tonitruis et cho
ruscationibus sufficiant dicta. loco et generatione terremotus.

Capitulum vndecimum de causis

Terre autem motus causas materiale habet, scilicet, vapo
rem siccum grossum: et valde terrestre. Causas autem ef
ficientem habet calorem solis penetrantem in profundum
dum: siue in venter terre. Locum autem generationis habet
terram opilatam in superficie. Redeo igitur et distinguo hec tria: incipi
endo a loco. Locus igitur opilatus est tribus de causis. Aut quia non
est arenosus mari tamen propinquus: ita tamen quod fluxus et refluxus maris
semper sint ad terminos loci ipsius: et sic opilat locum ab humido ma
ris: et sic pcludit vapor quod non potest exalari: quia humidum est repletum
um pororum. Aut opilant pori pluuiis multis et pruinis repletibus
poros. Aut si terra est solida et pruinata saxo. In his autem locis ex
siccat vapor a calore solis subitus, et non potest exire propter opilatos

Quia virtutes
in tonando Ju
piter habeat do
cet.

Quid ex multa
plici chorul
catione pestifica
dum sit.

De terremotu
lege. Aristo. ij.
met. tract. ij.
Causa efficiens
terre motus
Locus motus
terre.

Opilatio terre
fit tribus cau
sis.

2

3

Tractatus quartus

**Materia terre
motus**

Tps terremotus

**Obiecturac
te rñdet**

**Quare tre mo
tus aliquñ die
z aliquñ nocte
fiat causas assi
gnat
Ex diuersitate
causaz pcludit
terremotū esse
tripliciter.**

posos in supficie: ideo multiplicat in ventre terre. Materia autem
terremotus cum sit terrestris vapor: diuidit per multum et paucum grossus
et subtilis/calidus adustum et frigidus tpartum. Ex his ergo duobus. sc.
loco et materia pcludit tempus egressiois: et terremotus effectus. Tempus
igitur terremotus egressiois frequens est tempore equinoctij: quia tunc mul
tiplicatur materia veterum extra et intra terram: sic multiplicata scin
ditur terra et egreditur vapor. Vidimus terremotum magnum et longo
tempore durantem ut in lombardia quod fuit circa tropicum hyemalem: et hoc ac
cidit ex eo quia materia fuit multa in terra profundo et poro isto tempore
valde opilati sunt in terra ista: ita quod non potuerunt euaporare paula
tim: et ideo mouit se sepe. Erat autem vapor calidus valde et diffusus
per latitudinem ipsius puincie: quia erat calidus valde. et in die frequen
ter quieuit: et tunc a sole subtiliabat: ita quod non poterat mouere terram.
Nocte autem noctis frigore inspissabat: ita quod tunc valuit terram moue
re: et ideo precipue medijs noctibus veniebat et durauit fere per dies
quadraginta: tempus autem diurno magis est de mane. et in meridie quam in
alio tempore diei. et magis in nocte fit quam in die nisi per accidens aliquando
eueniat. Quando enim vapor calidus est tunc frequenter nimis subri
liatur in die: et in die inspissatus mouet terram in nocte. Si autem sit fri
gidus et paucus tunc stat in nocte: et quia paucus est primo respectu solis
subtiliatur in mane et mouet terram. Si vero est frigidus multus et spis
sus: tunc non subtiliatur ad mouendum nisi sole pfortato super ipsum in me
ridie. Egressus autem eius quando est paucus et subtilis et terre pori
sunt laxi: tunc exit sine sono et non pducit nisi paruum tremorem Si autem
est subtilis et paruus: et pori terre sunt pstricti et tunc inducit cum tre

Naturalium Alberti. Fol.

more paruo quenda sibilu. Si vero multus est et spissus et pori terre stricti sunt. tunc aut est frigidus aut adures aut calidus adures. Itz aut est vapor vnius venti principalis aut duorum oppositorum sicut a quilonis et austri vel subfolani et fauonij. Itz aut est in loco vbi sunt aque. vel vbi non sunt aque. Si est vapor nimis frigidus in loco non aquoso multus et pori terre stricti sunt: eleuabit terram. Ita quod videbit mons vel collis: et si non picit ad aliu locu ex impetu tunc residet iteru vapore egresso in toto vel in parte. Si aut est frigidus et multus in loco opilato vbi sunt aque: tunc si sunt aque in superficie absorbet eas vsque ad tempus: donec resideat quod eleuatum est. **Effectus mirabiles terre motus inducit.** 1
 hac causa accidit quod per miraculo habitum est: in tribus nostris necaro fluuio circa villam leyson ibi absorbtus fuit necarus per vnam leucam. 2
 et per diem vnam et non sentiebat manatio aque super istam leucam. Eo quod in loco terremotus absorbebat aqua egrediebatur post illam leucam. et iterum residente fundo manabat ut prius. Et ego eodem tempore superueniens inueni hoc factum ex terremoto. Si autem aqua fuerit in profundum do terreter tunc quandoque terram picit et facit eam apparere ut foueam. Si autem vapor siccus est et adustius et in loco opilato et non aquoso tunc egrediens erufflat multum cineres eruste terre. Ita quod quandoque cooperit ciuitates vicinas destruendo eas. Etiam quandoque tam ille vapor adustius quam frigus procedens terram vel cineres picit in fluuium et cooperit: ita quod vident absorbere ipsum. Et quandoque etiam in obstruendo fluuios in vna parte cogunt apire in alia. Si autem est vapor oppositus alteri hoc est valde incantum quoniam tunc facit voragines profundas. Et quandoque vnus ventus mouet aquam venientem a parte vna et alius veni

Tractatus quartus.

Terremotū fieri ex quadā opilatione silitudinē docet.

Signa tē motus et pcedētia et sequentia

entem a pte alia. Et inducūt ex pcurſu diluuiū pculare; et p̄cipue quando obstruūt flumiorū hostia ad fluxū p̄suetū. Exemplū autē de terremotu ponit in castanea et ouo que si ponunt in ignē nō fractis corticibus, vapor qui est interius ericat a calore exteriori; et incipit subtiliari. Et volens exire tunc inueniet resistentiā cū impetu magno frangit testam; ita q̄ frequenter p̄icit ouū vel castaneam de igne. ¶ Signa autē terremotū pcedentia est frigus ex vapore frigido, et sonus ex motu subterraneo Sequentia sunt caligo et tenebre circa solē et stellas; p̄p̄t dispositionē nubiū, et hec de terremotu sufficiunt dictas

Capitulū Duodecimū de generatione et effectibus venti turbinis.

De turbine q̄r tipho dicit Arist. c. ij. trac. iij. li. iij. Aldehe.

Effectus turbine

Siquitur tandē videre de vento turbine; et de illo determinare facile est s̄m predictas; quia nō causat nisi a ventis ex opposito p̄tra se venientibus; quorū vterq; est eque potens. Effectus autē eius est q̄nq; eleuatio pulueris; et q̄nq; eradicatio arborū, s̄m q̄ fortiores v̄l debiliores sunt. Quandoq; autē vnus est debilior alio cū resistenciā aliqua et tunc cedit p̄ totā viā; quandoq; flatus vnus eleuat super aliū et puluis inuoluit s̄m circulū. f̄it autē q̄nq; paccidēs turbo ab vno vento tantū q̄n̄ repercutit ad parietē versus suū flatum.

Capitulū Tredecimū de generatione et colorū p̄catōe et apparitiōe yridis.

Propositio dicenda

Istat nunc videre causas generatorū ex vapore q̄ coniungit cū lumine solis atq; stellarū sicut est yris. Et circulus solis et lune et colores nubiū ac nebulas

Naturalium Alberti. Fo. liij.

larum ut sunt comete et galaxia. ¶ Sciendum ita quod secundum Aristotem Iris
causatur ex radio solis redeunte ad vaporem perarum nubibus: sicut re
fulgens radius in aqua et relucet ad parietem. Propter autem nubem esse
terram et quietam: ex quiete enim pres pluuunt et cum sint similes: et sic ex
terior superficies plana sit et levis ad recipiendum radiorum impressio
nem. et sic radius relucet ad vaporem oppositum. Sicut speculum lumino
sum relucet ad speculum sibi simile contra faciem positum. Cuius signum po
nit Aristoteles in libro Meteorum, dicens. quod visus fuit debilitatus cuiusdam vi
ri et dum ierit vidit lumen ante se: quod contra faciem suam erat quasiambu
lat: quia humore multum grosso et turbido in pupilla oculorum defluen
te ymago eius confusa: et precipue oculorum imprimebatur in humore isto
tanquam in speculo quodam: ita quod putabat animal simile sibi contra
faciem suam ambulare. ¶ Et licet sol cuius ymago est iris sit rotundus
et quo sol longe latior est nubibus superiorem partem tangens nubis im
primat ei formam arcualem: unde quando sol est ortui propinquior vel
occasus: tanto in opposita parte apparet arcus maior. ¶ Colores
autem iridis causantur ex eo quod nubes irradiata a sole pres habet quas
dam altiores quasdam dimissiores ut sole transmutantur: et quasdam
grossiores ac alias subtiliores: ut solem excludant. Nec inequalis
tas alternatim lucet ymbrarumque permiscet. Et illa mirabile specie arcus
reperitur. Sunt autem colores secundum Aristotem tres vel quatuor. scilicet. vinosus
rubeus extrinsecus super gibbositate arcus post quem sequitur viridis:
deinde albus: et sub illo citrinus ad modum speculi dispositus: et non
possunt pictores facere colorem tale simile iridi: et precipue oppositum
medium inter intrinsecum et extrinsecum. Quidam tamen dicunt iridem quatuor

De Iris lege
Aristoteli. iiij. de
cap. iij. trac. iij
¶ Quidit quo pa
cto causetur

Cur iris sit ar
cualis figure

De coloribus iri
dis.

¶ Quot colores
habeat Iris

Tractatus quartus

Iris in diuersis
temporibus diuersa
reperitur.

iii. meth. cap. 3.
versus finem

habere colores principales ex quatuor elementis: ex quibus etiam dicunt nubes esse oppositas ab igne ruberum/ ab aere purpureum/ ab aqua glaucum/ a terra viridem propter arbores et herbas. Arcus iste in diuersis temporibus diuersa facit In meridie enim arcus magnam vim aquarum in aere esse facit, que in meridie dari possit. Si vero circa occasum fulserit: tonabit et leuiter pluet. Si ab oriente surrexit serenitate permittit. De arcu Aristoteles ait quod post autumnale equinoctium, scilicet libris signum: in qualibet hora diei posse fieri arcum iridis: in estate vero non nisi incipiente die vel iam inclinante. Cuius rei causam reddit istam. In estate circa meridiem sol est calidissimus et nubes exurit ita quod suam imaginem in eis imprimere non potest. Sed in tempore matutino aut vergens ad occasum quia minus calet et a nubibus sustinere potest: suam in eis ymaginem imprimere potest. Item cum sol non valeat facere circulos nisi oppositis his nubibus in quibus facit eum. Cum enim dies in autumno sunt breviores tunc semper nubes sunt sibi oblique opposite. et ideo qualibet parte diei cum sol est altissimus nubibus potest suam imprimere figuram. Temporibus vero estiuis super verticem nostrum superferuntur et tunc media die nubes directe respicit nec potest eis suam imprimere imaginem. De iride dicit Isidorus in libro. Et ibi. quod arcus celestis dictus est a similitudine arcus curuati: iris proprius nomen habet: dicitur iris quasi aeris arcus. quia per aerem ad terram descendit. Unde autem a sole resplendet dum concaue nubes ex aduerso solis radium recipiunt: et arcus specie finguntur: cui varios colores dat res illa quia aqua tenuis et aer lucidus et nubes caligantes irradiate varios istos dant colores.

De iride quid
Isidorus ostendit

Naturalium Alberti. Fol. liij.
Capitulū Decimūquartū de gene
 ratione et significatiōe Halonis.

Circulus aut qui quicquid videtur in circuitu solis siue corona. Causatur ex vapore humido ascendente et multiplicato in aere, super quem cum sol illuminat et relucet splendor eius in aere ultra illum vapores aut in illo.

Deinde autem reflectit lumen illud ab aere residens super ipsum vaporem, ascendente et sic videtur circulus in circuitu solis siue corona et licet ille circulus videatur solē tangere non tamen longe a terra videtur ista effigies. Sed visus imbecillitate deceptus putat ipsum esse circa solē. Et si quando accidit circa lunā aliasque stellas lumen habentes. Hi circuli etiam denotant circa lunā et stellas frequentius apparent circa solē rarius propter fortitudinem caloris vaporem resoluentis. Circuli si istis diebus lapsi equaliter in semetipsis evanuerunt signant aeris tranquillitatem. Si autem in una parte quasi corrupti cessauerunt ventum ab illa parte flare fecant. Si vero locis rapti fuerint pluribus naute ut tunc in mari tempestatem expectant. Videtur etiam quicquid color solis sicut prune accense aut vehementis rubedinis quod pertingit ex multo fumo vel vapore, ascendente ad ipsum. Sicut pertingit ex fumo ascendente de lignis viridibus picto cum lumine ignis

(coloribus.

Capitulū Decimūquintū de nubiū

Colores vero nubiū siue nebularū causantur ex coadunatione luminis cum ipsis secundum quod magis et minus ipse nubes sunt dyaphone et vnde dicit Averrois. Necessarium est quod color sit ex adiunctione corporis lucidi cum dyaphone

¶ ij

De halone legimus aristoteli. iiij. m. cap. 1. 7. 2. tr. 4. Declarat unde Halo causatur.

Halo non longe videtur esse a terra

Halo non solum circa solē appareret.

Quid futuri halo sciet apte docet.

Utrum sit rubedo solis ostendit

De coloribus nubiū

Tractatus quartus.

Color nubes al-
bus.
Color niger

De medijs

Rubedo sero-
tina.

Rubedo marn-
tina.

Color igitur albus causatur in nube ex adiunctione luminis clari cum ea si fuerit in ipsa nubes multe dyaphaneitatis. Color vero niger causatur in nube ex coadmixtione luminis cum ea si fuerit minime dyaphaneitatis. Medij autem colores inter albu[m] et nigr[u]m diuersificantur secundum diuersitatem istoru[m] duoru[m], scilicet coloris lucidi et coloris dyaphani secundum magis et minus. et ideo dicitur Averrois color albus et niger sunt elementa coloru[m]. Rubedo vero serotina in nube causatur ex spissitudine ipsius nubis propter solis adustionem caloris: et ob hoc est minus dyaphana cui sic lumen coniungitur solis et in ea ruberum efficit colorem: Unde etiam signum est future serenitatis. Matutina vero rubedo in nube causatur ex spissitudine eius: propter vapores humidos aqueos abscondentes: quibus dum coniungitur lumen solis efficit colorem ruberum: siue vinosum. sicut perfringit in fumo resoluta de viridibus lignis coniuncto cum lumine ignis. unde signum est future pluuie.

Galaxie.

Capitulum Decimus sextum de generatione

Lege Aristo. 1
Meteor. ca. 5. t. 2

Galaxia autem dicitur Aristo. quod sit ignis purus propinquus orbi stellato inflammatus et lucidus: et in loco galaxie sunt parue stelle multum spisse et magne et propinque et luminose. Ex coniunctione igitur luminis stellaru[m] sibi inuicem puenientiu[m]: susipientiu[m] etiam splendore a sole. In super adiuncto lumine ignis puri et inflammati videtur lumen oblongu[m] quod philosophi Galaxiam dixerunt. et quia stelle predictae sunt celo infixe. propter hoc videtur Galaxia in vno loco orbis non recedens ab eo.

Capitulum Decimus septimum.

et ultimu[m] de generatione Comete.

Naturalium Alberti. Fo. liiij.

Comete sunt stelle habentes comas quod fit propter a-

Lege Aristot. i
Meteor. cap. 5. t. 2

erentem inflammationem contentam a stellis siue a planetis, scilicet.

Joue saturno marti sole ac venere. Isti enim propter
velocitatem motuum igniunt aere: et sic propter aerem inflam-

matum contentum a stellis predictis: picto lumine ipsorum cum eo videntur
stelle comate. Dico ergo quod cometa nihil aliud est quam vapor terreus
grossus cuius partes sibi multum coniacent paulatim ascendens ab i-

feriori parte est usque ad superiorem eiusdem: ubi concavitatem ignis at-

tingit et ibi diffusus et inflammatus: ideo videtur longus frequenter et
diffusus. Dico ergo vapor terreus ut habeat comete materia. Di-

co grossus quia si esset subtilis necessario evaporaret et dispergeret. di-

co cuius partes coniacent quia est bene permixtus et viscosus hic ascendit usque

ad regionem quam dicitur est usque. et quia multam substantiam in partibus suis habet.

Primo per ignis calorem diffunditur: et postea inflammat et in medio sem-

per remanet spissus ubi nutritur de thesauro suo qui est sub eo: et ideo est

inflammata alba valde et spissa. Illud autem quod distat ab ymo diffusum

est ad latera tenue est et habet flammam tenue ad modum nubis valde

albæ: et hec vocatur coma. Durat autem per totum tempus quo sic evaporat

ad ipsum suum thesaurum. Ego autem cum multis alijs. Anno incarnatio-

nis domini. 1240. In Saxonia vidi Cometam quasi iuxta polum septentrio-

nalem. et periecit radios inter meridiem et orientem: magis tamen ad orientem

et persistat quod ibi non fuit via alicuius planete. et hec dicitur generari ex vapo-

re quando coniungitur cum lumine solis atque stellarum sufficiunt dicta.

Tractatus Quintus et ultimus sum-
me naturalium Alberti magnilibris de Anima correspondens: trede-
cim continet capitula. Quorum primum quid Anima sit declarat.

Tractatus quintus.

Itē scōz ordinē tractatus: postq̄ dictū in de elementaris inaiatis. Dicendū est de elementatis animatis, sed quia elementatorū aiatorū pncipiū est aia: cognitisaūt pncipijs facili⁹ cognoscūt pncipiata. Ideo tractare de aia pponim⁹

Primo ponentes aliquas diffinitiones ipsius aie. Scōdo diuisiones potentiariū ipsius aie subnectētes. Nota ergo q̄ aia diffinit q̄nq̄. put est spūs. Quāq̄ put est motor: et rector corpis. Quāq̄ vero put ē actus et pfectio corpis. Aia put est spūs sic diffinit a quodā sapiēte in libro de motu cordis. Aia est sba. incorporea: intellectualis illuminationū q̄ sunt a pncipio. vltima reuelatiōe pceptiua. In hac diffinitione, sba ponit p gñe. incorporea ad dñam corpū. intellectualis ponit ad dñas aie vegetabilis et sensibilis. Illuminationū q̄ sunt a pncipio: ponit ad dñas illuminationū que sunt a creaturis. Vltima reuelatiōe pceptiua ponit ad dñas angelorū: q̄a pma reuelatiōe recipiūt reuelatiōes a pncipio. i. a deo. Ad qd̄ intelligendus nota q̄ sicut in isto sole materiali testante Augustino in li. soliloq̄orū aduertimus tria. scz. q̄ est/q̄ lucet/q̄ illuminat: sic et in deo hoc est: p̄sideramus. scz. q̄ est/q̄ intelligit: q̄ cetera intelligere sua illuminationē facit. Quā illuminationē angelus pma reuelatiōe: aia vero vltima reuelatiōe p̄cipit sicut patere pōt p simile. Ignis et aera q̄nta essentia lumen p̄cipiūt. sed differenter. Ignis enī lumen recipit vt p̄naturale sibi: et coequatū siue coeum: et quo ad esse suū. Aer vero recipit lumē nō vt p̄naturale: nec coeum sibi nec quo ad esse suū sed quo ad bene esse suū. Eodē mō angelus illuminationē a deo statim

Aia in quantū
spūs sic dif.

Naturaliū Alberti. Fol. v.

in sua creatiōe recipit ⁊ hoc nō intelligit de illuminatiōe gratie, vel glorie sed de illuminatiōe p̄naturali. Anima vero ⁊ si in sui creatiōe illu-
minationē suscipit: nō tñ p̄cipit: q̄a nō p̄bendit videndo. Simi-
liter catulus: ante nouē dies aliqd lumen suscipit in pupilla s̄m q̄
est aptus natus videre t̄pe determinato. nō tñ lumē p̄cipit ante no-
uū diem, eo q̄ nō p̄bendit videndo. Sic igit̄ p̄t̄ intelligi: q̄ aia
illuminationū q̄ sunt a p̄ncipio: vltima relatiōe sit p̄ceprua. Ange-
lus vero p̄ma. Itē aia put est mouēs ⁊ regēs corp̄s: vt motor mo-
bilis, ⁊ nauca nauis: sica Remigio diffinit. Anima est s̄ba incorporea re-
gens corp̄s. Circa quā diffinitionē. Primo notandū q̄ incorpore-
um d̄r duobus modis. Vno modo qd̄ nō est extensiōe siue dimen-
siōe p̄tensuz, nec loco circūscriptū: q̄uis sit circūscriptū virtute: et
sit in loco diffinitiuē: ⁊ hoc mō aia est incorporea. Alio mō est aliqd
incorporeū: qd̄ nec est dimensiōe: vel extensiōe p̄tensum nec loco:
nec virtute circūscriptū vel diffinitū: ⁊ sicut d̄r Augu. Solus d̄s in-
corporeus est: q̄a om̄ino incircūscriptus est. Primo ergo mō aia ē
incorporea nō sc̄do. Itē nota q̄ licet angelus cū assumit corp̄s v̄-
niai ei vt motor nō tñ vt rector. Habet em̄ se ad corp̄s qd̄ assumit
angelus vt motor voluntarius. Vñ etia: cum vult deponit illud:
Spūs vero humanus habet se ad corp̄s cui vnitus est: vt motor
naturalis: ⁊ quadā necessitate naturalis inclinatiōis alligatus. Et
p̄pter hoc se habet vt rex ⁊ rector: quadā necessitate amoris ⁊ gu-
bernatiōis ipsius regimini alligatus: ⁊ ob hoc p̄dicta diffinitio so-
li anime puenit nō angelo. Itē aia put est actus ⁊ p̄fectio corp̄s.
sic diffinit ab Aristo. in li. de aia. Anima est actus primus corp̄s

Aie dif. in quā
tū monet corp̄s

Tractatus quintus

Diffinitio aie.

physici organici pñtia vitā habētis. Nec diffinitio est cōis aie vegetabili ⁊ sensibili ⁊ rationabili in quātū aia rationalis est corpori vnibili. Ad explanationē igit istius diffinitiois sciendū est q acc⁹ ibi dicitur pfectio. Perfectio autē ē duplex: scz. pfectio fm habitū sicut dicimus puerū pfectū rationabilitate: ⁊ pfectio fm vsum sicut dicimus virū pfectū rationabilitate. qā pōt ratioe vtū: ⁊ pfectio fm habitū est actus p̄mus. Perfectio fm vsum est actus scdus. Cū ergo aia sit pfectio ⁊ forma ⁊ actus corpis est actus p̄mus nō scdus. de hac duplici pfectioe. dicit Aristot. ij. de aia. Nec quoqz sicut scientia illud autē sicut p̄siderare. Corpis physici. i. naturalis ponit ad differentia corpis artificialis: vt statua domus ⁊ h̄moi quorū pfectio nō est aia. Organici ponit ad dīas seminis: vel partus nondū formati: q ⁊ si sit corpus physicū potēciā vitā habens: nō tñ est corpus organicū. qd in p̄tibz diuisibilibz: diuisibiles vel diuisas seu diuinctas habet opatiōes: vt sunt corpora animalū ⁊ plantarū. Vñ Aristot. in ij. de aia. Organa autē ⁊ plantarū ptes sunt vt foliū corticis est coopimentū. Cortex autē fructus. i. illius qd p̄mestibile est. Radices vero ori similes sunt utrūqz em̄ trahit alimenta. Et nota differentia inter organū ⁊ instrumentū. Organū em̄ ē qd habet motōē sibi iunctū: intus. vt oculus manus pes ⁊ h̄moi. Oculus em̄ habet motōē intra virtutē visiuā: manus virtutē opatiuā. Pes vero virtutē p̄gressiuā: ⁊ sic de alijs. Instrumentū vero est illud qd habet motōē p̄iunctū extra vt gladius baculus securis ⁊ h̄moi. Pñcia vitā habētis pñcia scz. naturali. Vitā habētis qd dicitur ad differentia cadaueris qd quāuis sit corpus physicū ⁊ organicū: non tñ

Com. 6.

Organum.

Instrumentū.

habet potēciā, scz. naturalē vel ppinquā ad vitā ppinquā dico.
qā materia cadaueris p multas resoluciōes est pntia vitā bñs, sed
nō ppinquā: nec iam erit illud corpus. Vel pntia vitā habentis po
nit vt oñdat quomō corpus se habet ad vitā qā, scz. in potēcia. vñ vt
pncipiū passiū siue receptiū. Alia aut vt pncipiū actiū vite.

Capitulū scōs explicat aliqua

ad subsequētia necessaria.

Sicut dicit Damascenus: impossibile est sbaz esse ex
ptē aliqua opatiōe naturali. Inter substantiā autē
z opationē media est pñia: pquā substantia opat. z
ad hoc pcordat: qd dicit Dionisi⁹ in celesti Jerarchia
rij. cap. vbi dicit: q omnis intellectus: pter intellectū diuinū: in tria di
uidit. scz. in sbaz: virtutē z opationē. Propter hoc inter sbaz z aie
opatiōes medie sunt pñtie: de quibus dicere ppositū est: fm tradi
tionē doctorū philosophorū z theologorū. Vt nō dicamus inue
nires sed potius inuenta recitare. ¶ Sciendū aut q in pñtis multo
rū opinio fuit z ad huc est. Potēcias aie idē esse cū ipa aia. Nec
differūt nisi in quadā relatiōe ad actū. vñ potēcia rationalis scōs
eos: est anima relata ad actū ratiocionandi. Pñtia irascibilis est
relatio ad actū irascendi. z si obijciat ergo erit fm hoc relatio vnus
pñtie ad diuersos actus. Vel q etiā vna pñtieabit de alia ad min⁹
fm accidēs. Rñdet q nō sequit qā pñia in rectitudine dicit ipas essen
tiās: sed in obliq̄tate dicit relationē ad actū talē vel talē: z qā hec relatiō
non ē vna sola pñtieabit d altera Signat em pñtia i abstractiōe: vñ
dicit relationē aie ad actū nō ipas aias relata ad actū. Isti sic opinant

Opinio. i.

Obiectio:

Solutio.

Tractatus quintus.

res habent multū p se illud. scz. q dē brūs Augusti. in li. de spi. et
aia: q aia est domus sue potencie. Sed alij dicūt q brūs Augusti
hūc non pposuit librū: 7 causa est quoniā in libro retractationum
vbi enumerat libros suos omēs: 7 nihil dē de illo ibi sed tñ habens
plura ptra se. ¶ Sed aliorū opinio est dicentū q aie potencie non
sit idem cū aia. Sed sunt plures potencie fm essentiā differentes:
licet non fm substantiā talis opinio est verior atqz etia: solennior
videt. Mā sicut in anima differūt quid est 7 quo est. ita q potest: 7
licet idē sint in subiecto 7 in substantiā: tñ in essentia differūt. Essē
tia em̄ est illud quo res est. vel non est. i. quo res est rationalis: aut
pcupiscibilis: aut irascibilis 7 hoc verū si habet potenciā rationalē
lem/pcupiscibile aut irascibile. Ex quo igit differūt ista non habēt
eandē rationē siue essentiā. Subiectū aut est qd sub est istis ppries
tibus a quibus est inseparabile. Substātia aut est: in quantū act⁹
insunt ei. sine quibus non potest esse. Vñ 7 ppter hoc dicūt q po
tencie aie in subiecto pueniāt: sed differūt vt visum est in essentia.

Capitulū terciū dē diuisione pntia 7 aie

Nunc ad diuisionē potenciarū accedamus. Scien
dū q Aristo. diuidens potencias aie ponit qnqz e
arūde differēcias in. ij. de aia. Que sunt vegetaria.
sensitiua: appetitiua fm locū motiua ac intellecta
Sed Auicenna in vi. li. natu: ponit solū tres animas: vegetabilem
sensibile: 7 rationale. Sub sensibili pprehendit appetitiuā 7 scdm
locū motiua. Vocat aut hic motus fm locū pgressiu⁹ in toto coꝝ
pe: 7 non ille q est motus dilatabilis in pibus fm augmentū: quia

Opinio. 2.

Essentia.

Subiectum.

Substantia.

De pntijs aie.
Lom. 27.

Naturalium Alberti. Fo. lviij.

talio motus est etiam in plantis. Quare autem Aristoteles diuinit sensitiuus
contra alias species appetiui et secundum locum motiui: cum iste tres potes-
tie sint anime sensibilis. Ratio huius fuit. quia sensibile inquantum
est de ratione nominis et vi vocis: de potentia apprehensiua et ista est pas-
siua: et propter hoc ponit ex opposito appetiui et motiui secundum lo-
cum que sunt potencie actiue et motiue. Auicenna autem diuidit secundum
tres differentias anime que sunt vegetabilis sensibilis et rationalis et ratio-
nalis. Que cum sint in eodem subiecto ut in homine dici non debent tres
anime. Sed putantur sunt in diuersis (puta in homine: planta et bruto)
dici tres anime possunt de hoc dicitur inferius. Damascenus primo
facit bimbrem diuisiones. scilicet. rationale et irrationale: et rationa-
lem diuidit in duo scilicet in inobediens siue imperuasibile rationi
et inobediens siue in imperuasibile rationi. et vocat ratio in obedi-
ens: quod est plantatiue siue virtutis naturalis. Plantatiua autem
siue naturalem vocat vegetabilem. Comprehendit autem sub in-
obediens siue imperuasibili zoticam siue pulsualam. que a medicis vo-
cat spiritualis: inobediens siue imperuasibile plus comprehendit quam
vegetabilis siue virtus naturalis. Aristoteles autem non facit mentionem
de pulsuali in libro de anima: quia forsitan nimis descenderet ad specialia.
Damascenus vero ut theologus et medicus de omnibus agit et ideo
ponit hoc membrum. ¶ Notanda est quedam distinctio inter virtutem
zoticam et zodiacam. Non enim idem est zotica et zodiacavirtus. Zodiacavirtus
virtus enim idem est quod virtus animalis. unde circulus qui est in medio celi xij. signa
prebendens zodiacum est: quia illa signa figurant animalia. Zotica autem non est idem
quod animalis virtus: sed distinguitur per ipsas ut in iij. libro peritengni. c. i. ubi dicitur
lij

Zodiaca virtus

Zotica.

Tractatus quintus.

Quod virtutū he quoque sunt aiales: he naturales: et he Zoticę: et hec e
adē diuīſio ſit medicina in li. Iohānicij iſago vbi dī. qđ vītutis trina
eſt diuīſio ſpūalis/naturalis/ac aialis. Spūalis idē eſt qđ zotica.
ſiue pulſualis. qđ patet qđ officiū ſpūalis vītutis eſt dilatare cor: et
arterias: et iterū reſtringere. et hoc eſt vītutis pulſualis: qđ pulſus
vīdēt Philaretus. Eſt motio cordis et arteriarū que ſm Diſtolē et
Diſtolē ſit ad reſtigationē caloris naturalis ſiue innati. et ege
ſtione ſuſmoſitatū ſupfluarū. Colligit ex p̄dictis qnq; dīas p̄narū
eſſe ſm Arīſto. Tres vero ſm Auicennā Damascenus me. et theo.
nō p̄cordat in littera ſua. ſed in ſentencia om̄es p̄cordant.

Capitulū quartū cuiusdā dubij mo tuum et ſolutiū.

Opinio qñorū
daz in hoīe eſſe
tres animas.

Probatio. 1.

Incendū ergo de potencijs aīe vegetabilis. ſed p̄
mo de quodā qđ ſupra dictū eſt. ſcī. qđ in hoīe nō
ſint tres diſtincte anime: aliqñ dubitauerunt de
hoc et aliter ſenſerūt: volebant autē p̄bare qđ eſſent
diſſerētes aīe et res ſm ſbāz hoc mō. Dicit em̄ Damascenus. Quo
rū ſbē vel nature ſunt diſſerētes etiā habent diſſerētes opatiōes. et
quorū ſbā eſt eadē opatiōes habent eadē: ergo quorum opatiōes
nō ſunt eedē nec ſbā eſt eadez. Sed in hoīe vegetabilitas/ ſenſibili
tas/ et rationabilitas nō ſunt eedē opatiōes: ergo nō ſunt eedē i ſbā
Ad idē vnīus cauſe immediate vnus eſt effectus: et pluriū plures.
Sed et p̄pria p̄ ſe accñtia ſunt effectus ip̄ius ſubſtācie: ergo aīe ve
getabilis ſenſibilis. Rōnalis diuerſa ſunt p̄pria et p̄ ſe accñtia in
nata. Necceſſe eſt ponere aīaz partibīlē vel p̄poſitā ex diuerſis par

Probatio. 2.

tibus vel esse substantias diuersas. Itē virtus nō est sine eo cuius
est virtus. Sed virtus anime vegetabilis est in embriōne vt dē Ari
sto. in de animalibus: Quid embriō prius viuit vita plante et mēbra
formant sūm virtutē vegetabilē: q̄ p̄sistit in embriōne. ergo necesse
est ibi esse animā vegetabilē: et si dicat q̄ falsum sit illud: q̄ virtus
nō sit sine eo cuius est virtus. Quia sicut p̄bū vult q̄ ignis virtus
est in aere. nō tñ ibi opat̄ actualiter: nihilominus tñ potest haberi
p̄positū p̄ eundē p̄bū: qui dicit q̄ quilibet virtus ignis sit ibi: nō
tñ opat̄: nisi excitat̄ ab igne: ergo cū virtus vegetabilis opat̄ in em
briōne necesse est q̄ hoc faciat excitata. ab eo cuius est virtus ista.
Et sic necesse est animā vegetabilē ibi esse actu. Sed nondū ibi est
anima rationalis. scz. in embriōne. ergo nō est eadē scōm substan
tiam. Ad idē quecūq; idem sunt in substantia si vnū est sepabile et
reliquū. Sed aia rationalis est sepabilis: anima vegetabilis et sensi
bilis inseparabilis ergo nō sunt sūm substantiā eadem. ¶ Sed cōtra
q̄cqd potest inferior: potest et superior. sed anima rationalis est vir
tus superior: ergo q̄cqd ille due anime possunt: et ista potest vel i se
vel in se vel suis potencijs. Cūz igit̄ natura nihil facit frustra: et aia
rationalis sit sufficiens ad opatiōes illarū: ergo nō erit in hoīe nisi
vna anima. scz. rationalis: que habet in se virtutē vegetandi/senciē
di. Itē ad hoc facit q̄ dicit cōmentator sup. iij. de aia li. ¶ Platones
reprehendens: ponentē tres animas et commendat. Aristotelē po
nentem vnā animā. Item Augustinus in li. de spi. et anima: q̄ vna
et eadem anima videt in oculo: et audit in aure: ymaginat̄ rationalit̄
et intelligit. Item dē in libro de causis q̄ opationes priorū perma
l. iij.

Probatio. 3.

Probatio. 4.

Reprobatio di
cte opiniōis et
alterius positiō

Tractatus quintus

ment in posterioribus unde patet: quod anima superioris corporis a prima causa habet regere naturam inferiorē ab intelligentia enim habet scire et intelligere. Et a se ipsa mouere corpora superiora ad restorationem deperditorum in mundo. Cum igitur vegetabilis et sensibilis sint virtutes inferiores anime rationalis. et ita remanebunt posteriores operationes earum in anima rationali. ergo secundum hoc erit una anima rationalis in homine: ex quo per se sufficiens est ad operationes aliarum quod procedimus.

*Solutio rationis
prime operationis
Ad primam.*

¶ Tamen huic ultime rationi non est multum insistendum. Quia non consonat bene theologie. nec fidei. Ad illud quod obiebat quatuor erum operationes sunt diuersae: ipse res sunt diuersae. et. Respondetur quod hoc sic intelligitur. quando operationes ille sunt diuersae: ita quod una non operatur in alia: sed in anima vegetabili operatio habet ordinem ad sensibile. et sensibilis operatio ad rationale. igitur operationes vegetabilis et sensibilis viliores sunt ad illam: unde potest dici quod vegetatio non solum est anime vegetabilis. sed etiam superioris igitur anima rationalis vegetat corpus: licet non in quantum rationale. Vel potest dici quod hec opposita ratio non habet locum: vera tamen esset: cum operatio immediate a substantia exiret non mediante potencia. Sed hoc non est in aliquo creaturarum possibile. igitur non valet ratio. ¶ Ad secundum dicitur verum est quod unius cause unus est principalis effectus. sed non est idem effectus et operatio. Effectus enim unius esse aliquando relinquunt ex diuersis operationibus et unius cause possunt esse operationes plures: ignis enim et lutum stringit/accera resoluit. ¶ Ad tertium dicendum quod virtus vegetabilis est in embione: non tamen ibi est anima vegetabilis: nec sensibilis nec rationalis. ¶ Et si opponatur igitur accedens est

Ad secundam.

Ad tertiam.

Obiectio.

Naturalium Alberti. Fol. lix

sine subiecto: consequentia non valet: quia virtus vegetabilis est accidens et non est semper accidens eius cuius est virtus: et ideo dico. quod est accidens embryonis. et est in illo ut in subiecto accidens non tamen est virtus embryonis: sicut patet de loco: quia locus alterius est locus: et alterius est accidens. Est enim accidens locantis: unde in locante est sicut in subiecto. Non tamen est quantitas locantis: sed est quantitas vel locus mensurans locatum. Ad illud quod obiicitur quod talis virtus non operatur nisi excitata quod concedimus: unde dicimus. quod ipsa excitata ab anima vegetabili siue potentia que est in matrice recipiente semen unde statim colligat matrici. unde oportet contrariis per hoc vinculum antequam nascitur puer. Exemplum est in ramo qui cum truncus inseritur qui vegetatio trunci nutrit et augmentatur cum exteriori beneficio. Ad quartum dicendum est: quod cum eadem sit anima vegetabilis sensibilis et rationalis: Et vegetabilis et sensibilis a corpore separantur. id est. virtus vegetabilis et virtus sensibilis: non tamen sub ratione vegetabilis et sensibilis. Si autem aliquis vellet inferre quod sit separabilis in quantum vegetabilis hoc sophisma est simile huic. Quicquid sunt eadem secundum substantiam si unum crescit et reliquum: sed sortis puer et sortis senex sunt eadem secundum substantiam ergo. et cetera. Si autem inueniatur ab Aristotele aliter dictum intelligendum est in diversis subiectis: unde vegetabilis prior dicitur et idem est quod universalior. etiam in eodem homine vegetativa prior est operatione vegetandi. Ad verificationem autem huius: quod ille tres potentie non dicuntur differentes secundum substantiam sed simul sunt sic potest ostendi. quia in homine moriente: quantum anima rationalis recedit: non remanet potentia vegetandi vel sentiendi: nec remanet utraque illarum secundum ordinem quem habuissent

Obiectio 10
Intro.

Ad quartam.

Respondit tres potentias in eodem homine non differere secundum substantiam

Tractatus quintus.

in generatiōe ⁊ creatiōe q̄a q̄ prius sunt in generatiōe sunt vltima
in resoluciōe. ¶ Ad idem est q̄ vni p̄fectibili correspondet vna p̄fe
ctio. ⁊ si p̄fectibile nō est aliud s̄m s̄bās ⁊ essentia: nec p̄fectio erit al
lia sc̄dm essentia suam: q̄a idem est homo in essentia ⁊ substantia:
s̄m s̄bās rationalē vegetabilē ⁊ sensibilem: ergo p̄fectio illorū triū
erit eadem s̄m substantia: ergo in homine nō differūt substantialit̄
rationabilitas sensibilitas ⁊ vegetabilitas. ¶ Ad idē potest indu
ciratio theologica: quoniā cū anima vacat in desiderijs carnalib⁹
impedit̄ a contemplatiōe sup̄norū: ergo eadem est s̄m substantia.
quia si diuerse essent s̄m substantia tūc actus vnus nō dependeret
ab actu alterius: ⁊ sic vna nō retardaret̄ ab actu suo p̄p̄o p̄pter a
ctū alterius. sed cū hoc sit falsum: manifestus est qd nō est nisi vna
anima rationalis ⁊ nō plures. Ratiōes vero ad vtrāq; p̄tē plures
sunt de quibus sup̄sedemus ad p̄ns.

Capitulū quintū de potentijs aīe vegetabilis specialiter.

De hac relege
Aristo. 2. 8 aīa.
cap. 2. tract. 3.
Actus nutritie

¶ Virt⁹ attractia

Ratiōes igit̄ ad diuisionē aīe vegetabilis in su
is potentijs q̄ sunt tres nutritiua/ generatiua ⁊
augmentatiua. ¶ Nutritiue actus est nutrire siue
alimento vti ⁊ potēcia istā siue actū istū semp̄ ha
bet aīa vegetabilis: q̄a hec potēcia est data sibi ad p̄suationē sui in
diuidui. Libus em̄ quo res aiata alit̄ iuuat hūidū: ⁊ est exm̄ in lā
pade ardente vbi cito p̄fumeret̄ lichnus si nō esset humidū exteri⁹
in oleo quo pasceret̄ ignis. ¶ Eius aut̄ sunt quatuor p̄tes. scz. at
tractiua: digestiua: retentiua: ⁊ expulsiua. Attractiua est quo cibū

Naturaliū Alberti. Fo. lix.

attrahit que multū est necessaria plantis. Digestiua est que cibū
 alterat ⁊ dirigit ⁊ a Damasceno vocat alteratiua. Retentiua est q̄
 cibū retinet qđ aptū natū est ad nutriendū. Expulsiua autē est que
 expellit supflua. Agere autē de vnaqueq; istarū ptinet ad medicum
Generatiue autē actus est generare. Est autē generatiua ad salua
 tionē sui in spēs: p se em̄ nō poterat saluari indiuiduū cū esset corrup
 ptibile. ⁊ cū saluat in alio vt sic aliquomō picipat esse diuinū ⁊ per
 petuū. fuit autē nature ita a deo in saluatiōe sui fm spēm pūsum.
 vt licet in generandi actu magna sit immūdia: mirabilē tamē na
 tura apposit actui gnerandi delectationē vt sic quodāmō sequere
 tur plis multiplicatio ⁊ vt spēs nō pīret. **A**ugmentatiue actus
 est augmentare: siue ad debitā quantitātē quodcūq; qđ augmen
 tat. pducere. ⁊ dici ad debitā quantitātē: qā sicut dīc Aristō. Qm̄
 a natura plantiū terminus cert⁹ est ⁊ rō magnitudinis ⁊ augmēti.
Capitulū vj. de potēcijs aīe sensibilis

Post hec dicendū est de potēcijs aīe sensibilis. q̄
 rū hec est diuīsiō prima. Quoniā quedā sunt app
 hensive quedā motiue. Iste due potēcie ppe non
 pueniūt vegetabili aīe. Quoniā om̄is apprehēsiua
 est cognitiua q̄ nō est in plantis. Itē vis apprehēsiua semp appre
 hendit sensibile. siue apprehensibile existens in aliqua sepatiōe a re
 apprehensa: sed erit vnibile mediante aliquoz vt pater in visu cum
 apphēditur colorē q̄ est in quadā ab organo distācia vniū median
 te luce ⁊ nō recipit color in oculo: sed spēs coloris. Sed in vegeta
 bili pūgit potēcia cū suo obiecto vt nutritiua cū cibo. augmētā

Digestiua.
Retentiua.

Expulsiua.

Act⁹ gneratiue.

Actus augmē
tatiue.

Diuīsiō.

Tractatus quintus.

tiua ē cū eo qđ auget, nec cibi spēs cū corpe vniū nutritibili ymo sba
 cibi. Siliū nec illa potencia qđ dicitur motiua est ibi, put in sensibili. Vi
 cet em̄ in om̄i gneratiōe ⁊ augmentatiōe sit motus fm̄ locū non tñ
 mot⁹ pgressiu⁹ Sed dicitur mot⁹ dilatatiōis vlt pstrictiōis. In sensibili
 em̄ rationali qđ bonū simpliciter vel apparēs cū apprehendit mo
 uet appetitū, ⁊ qđ bonū illud apphensum nō est p̄iunctū sibi. Ido
 datus est aiali motus pgressiuus de loco ad locū ad acquirendus
 illud bonū ⁊ ad vniendū sibi. ¶ Si em̄ obijciat qđ nō om̄e aial moue
 tur de loco ad locū sicut sunt conche sed habent motū dilatatiōis
 ⁊ pstrictiōis sicut ⁊ plante. ¶ Dicendū qđ motus illorū aialū nō est
 solū dilatatiōis ⁊ pstrictiōis ymo est motus aliquo modo qđ sequit
 formā apphensiuā qđ patet qđ est cū delectatiōe vel cū tristitia sen
 suali: hec em̄ sequūt sensum sicut vult Aristot. ij. de aia. ¶ Preterea
 si sit dilatatio p̄tū hic ⁊ ibi: tñ erit alia hic ⁊ ibi, ideo in plantis est
 dilatatio p̄tū fm̄ quantitatē augmenti: in conchis vero fm̄ diffus
 sionē sp̄m̄, sed hoc nihil facit ad pbandū qđ motus magis est iaia
 libus qđ in plantis: sed facit ad hoc qđ ibi est motus qđ seq̄t aliquo
 modo apprehensionē. Itē nō est obiectio de aialibus qđ sunt scđm
 Aristot. imperfecta. ¶ Apphensiuarū autē virtutū quedā sunt deint⁹
 quedā deforis, apphensiuę autē deforis dicūt qđ apphēdūt p orga
 nū siue in organo qđ est extra in corpe, sed forte hoc nō luenit in sen
 su tactus qđ ibi est caro mediū ergo tactus est deintus. scz in car
 ne, vñ apphensiuę deforis dicuntur quia apphēdunt rem de
 foris in subiecto ⁊ in presentia. Apphensiuę deintus dicuntur,
 quia illud quod apphēdunt deintus est, vel ipsa res: vel ipsarū

Obiectio.

Solutio.

Dilatatio alit
 in quibusdā aia
 libus, ⁊ aliter i
 plantis repit.

Diuisio sensus

Naturalium Alberti. Fo. lx.

species. Verbi gratia ymaginatio accipit speciem a sensu cōi itel
lectus aut ab ymaginatioe vt patebit inferius. ¶ Apphēsiue defor
ris sunt qnqz sensus: q in hoc pueniūt. q oēs sunt potēcie passiue
aīe. vñ ppter hoc obiecta earū dicūt qualitates passibiles. qā faci
unt in sensu passionē ¶ Ad hoc aut vt sensus sentiat actus: exigūt q
tuor: duo ex pte ipsius sensus. scz. spūs et organuz. et alia duo ex pte
extrinseci puta obiectū et mediū: vñ in abstractioe forme ab obiecto
prius forma est in medio. scdo in organo. tercio i spū: et cū est i spū
de facili pueniūt ad aīas. ¶ Prīa igit mutatio fit in medio: post i sen
su ipso deinde sequit iudiciū harū in sensu cōi. ¶ Sensuū duo sunt
magis necessarij: gustus ad discernēdū cibū bonū a nociuo: tactus
ad discernēdū ea q corrūpūt corpus exterius ab eis q saluāt corpus
vñ fugim⁹ pbustionē siue pbustionē qā corrūpit olefact⁹ at visus: au
ditiu⁹: qz sunt de bene esse aīalis: vt de pbūs in fine tercij de aīa. et for
te ppter hoc natura ita ordinauit q in illis duobus q sunt necessa
rij: est mediū intrinsecū: ne ex pte mediij possit esse defectus. Alij at
sensus habēt mediū extrinsecū. vñ q sensus visus qñqz nō videat
ptingit qā ibi nō est mediū illuminatū. ¶ Qz aut illi tres sensus faci
unt ad bene esse aīalis manifestū est. Duo aut ex his necessarij sunt
ad habendū sciētias fm duos mōs: p quos doctrina habet. scz. per
doctrinationē et sic necessarij sunt auditus ad immediate recipiendū
sciās a doctore. Alī est necessarij ad inuentionē scie: et sic visus de
putat licet etiā intersuiat huic modū habēdi sciās q est p doctrinā: s
hoc est scriptis interueniētib⁹. Visus aut facit ad inueniendū sciās
p hoc em qd bō vniuersa videt: pulcra. et turpia: celū et stellas: et sic

Diuisio sensus
exterioris i 5.

Ad sciendū
4. requirunt.

¶ Ad ita lictos
sensus esse de
necessitate aīa
lis. alios vero
nisi de bene eē

Tractatus quintus.

de singulis vult ingredi et investigare naturas et causas earum. Preterea inter omnes sensus iste sensus visus facit magis ad scientiam et scientia generat per abstractionem speciei ab objecto et patet in potestate sensus sensitivis inferioribus: quoniam fantasia denotat ab illius actu et sensus communis dicitur video me videre. Olfactus autem inter omnes sensus minus est necessarius: quia facit tantum ad sanitatem quia sentit et tangit aeris corruptiones. Et dicitur quod plus noceat aer corruptus quam cibis corruptis. Item ad scientiam facit occasionaliter siue per accidens. Odorifera enim cum odorant cerebrum confortant. Confortatio autem cerebri ad rationandum potest: et de hoc non est dubium.

Capitulum septimum. de potencies sensus

tivis de foris: et habet quinque periculas. Prima est de sensu visus.

Primo nunc dicendum. Obiectus enim visus non est color. Color enim est immutatio visus secundum actum lucis. Multa enim videntur que colores non habent sicut celum aqua et similia. Unde credimus quod lucidus

sit visus obiectum: nec color est obiectum visus nisi ratione lucis que est ibi. Non lux est in proprio subiecto quod et corpus luminosus dicitur. Lumen vero est in dyaphano vel transparente. Splendor vero est in terso et denso. Color vero dicitur esse in mixto corpore. Radius autem addit super lucem directionem. quia radius est lux directa sicut visus est addens supra gratiam operationem. quia virtus est gratia ordinata ad opus. Medium etiam est aer. Instrumentum siue organum quod dicitur magis proprie est oculus ad quem devenit nervus opticus protensus a cerebro usque ad oculi pupillam. et ideo spiritus visibilis que est in nervo isto recipit ab humore cristallino coloris spiritus que est in pupilla et defert eam ad sensum communem.

De visu lege aristoteli in 2. de anima in textu 66. et in prima protum cap.

Lux
Lumen.
Splendor
Color
Radius.

Medium visus

Naturalium Alberti. Fo. lxiij.

Particula scda de obiecto medio

et organo auditus.

Obiectum autem auditus est sonusque fit in aere ex collisione
 ne duorum corporum durorum adinvicem fortiter per cussionem
 Et ex illa collisione fit tremor in aere qui continuatur per aerem
 usque ad aurem. Unde duo ex personis generationis requi-
 runt. Primo quod sit tactus ex parte corporis duri ad durum medium aere.
 Secundo requiritur quod fiat cum ictu siue violentia. Nam si non fieret cum violen-
 tia: vel si corpora non essent dura non sonaret: sicut ponit exemplum Aristoteles
 de spongia et lana similiter de pilis. et nisi fiat cum violentia. pertractum
 adinvicem non erit sonus ut patet cum mouetur aer cum velocitate motus
 inueniens corpus sibi resistens facit tremorem et continuatur usque ad aures
 Diffunditur autem ad modum circuli sphaere cuius centrum est locus percussio-
 nis. unde vox ex omni parte auditur ut dicit philosophus cum talis vox generat tre-
 morem et semper debilitatur circulariter quousque deficiat virtus impellens
 cuius simile apparet cum lapis projicitur in aquam. Medium autem in hoc sen-
 su est aer pertractatus aeri posito intra precauitatem auris. Instrumen-
 tum eius est tympanum auris: ad quod dirigit nervus pertensus a cerebro
 pertinens spiritum audibilem: et proprium huius sensus est quod suum sensibile sem-
 per est in medio: et ideo caret propria abstractione scilicet quod sit ab obiecto.

Particula tertia de obiecto medio

et organo olfactus.

Res tactus autem obiectum est in re odorabilis: et odor in
 medio dicitur fumus vel vapor quem calor resoluit de re
 odorifera: et inde est quod res odorifera sepe odorata

Lege Aristoteles. 2
 de anima in text. co-
 77. et infra per ite-
 rum cap.
 De sono.

apud eum auditus

Organum audi-
 tus.

De hac re lege
 Aristoteles. 2. de anima
 in text. co. 92. et in
 fra.

Tractatus quintus

putrescit et citius putrescit ut puta pomū. Medium huius est aer. Organū vero sunt due caruncule a cerebro descendentes q̄ similes sunt duobus capitibus mamillarū: p̄ quas puenit spūs odorabilis siue species odoratiua ad sensum olefactus. Et organo gustus

Particula quarta de obiecto medio

Lege Aristo. 2
de aīa in tex. cō
101. et infra per
vnū caput.

Obiectū autē gustus est sapor q̄ est in resaporante, siue saporifera: res autē saporifera quādo coniungit̄ humiditati saliali immutat̄ ab ea: et mediāte spō giosa carne que est i lingue superficie que est mediū Intrinsicū reddit saporē huic spiritui qui est in nervo interiori: unde est si humiditas salialis fuerit infecta amaritudine colere iudicat gustus cibū amarū esse: percipit em̄ amaritudinē: et in veritate ibi amaritudo est. Sed nō est vbi ponit eā: vñ nō fallit̄ circa amarū quod est obiectū gustus: in hoc tñ est error: q̄ ponit amaritudinem esse vbi tamē nō est: et nota q̄ duplex est mediū in hoc sensu: intrinsicū ut caro: extrinsicū ut humiditas salialis.

Particula quinta de Tactu.

De tactu Aris.
2. de aīa in tex.
cō. 106. et infra.

Tactus autē potest denominari ab eo q̄ sentit, et sic est vnus sensus vel ab his q̄ sentiūt et sic sunt quatuor. Primo apprehēdit calidū et frigidū. Secūdo humidū siccū. Terciū asperū leue. Quarto graue et leue. Quartū autē qualitātū nō est primū vnū genus. Sicut color est genus oīm colorū: et q̄ nō sunt sub vno genere formalit̄. Ex hac pte tactus est plures sensus. Itē nota sicut dicit Avicē, q̄ sensus exteriores sunt quinq; vel octo. Notandū q̄ aer est mediū in visu s̄m q̄ ē corpus dyaphonū: s̄ s̄m aliā dispositionē nō notat̄ est in mediū

Naturalium Alberti. Fol. lxiij.

in auditu fm q aer est nō habens sonū potēs aut habere ira etiaz
 d: de olefacto. ¶ Quare aut qnq sunt sensus ratio sumit ab obie
 ctis et elementis, quorū qnq vnū est mediū inter aquā et aerē, scz
 vapor visus em̄ ad ignē pparat, qā mediū visus est lucidū, Audit⁹
 ad aerē, Gustus ad aquā: qā media eorū sunt hec. Tactus aut ad
 terrā: qā mediū eius est terreū vt caro, et qā tactus nō potest palpa
 re nisi p pietatē eius, scz, soliditatē. Oloratus aut ad quintū ele
 mentū, scz, ad vaporē: qā habet fieri p aeris immutationē. Vapor
 rem aut dicimus mediū aque et aeris, quantū ad substantie subtil
 tatē: qā subtilior est q̄ aqua: et grossior q̄ aer: qā vapor resoluitur
 in elementa: scz, aquā et terrā p calorē solis, de quo plenius dixim⁹
 in tractatu elemētōrū vbi diximus de ipso generari diuersas impf
 siones aeris et elementata animata et inanimata, qnq modorū cō
 positiois. Cōstare vcz ipso vapore corpa mineralia terrenaſcentia,
 animalia rationalia et irrationalia.

Capitulū octauū de potentijs sensit nis interioribus: cuius qnq sunt p̄cile. ¶ Prima est de sensu cōi.

Ideamus igit ad p̄ntias aīe sensibilis: app̄hensi
 uas deintus: q̄ sunt qnq, scz, sensus cōis: ymagi
 natio: formatiua siue fantasia: estimatio et memo
 ratiua. ¶ Sensus cōis est p̄ntia app̄hensiua obie
 ctōrū p̄ticulariū sensuū: p oēs dīas oīs sensoriū: a quo sensu yma
 ginatio recipit spēs obiectōrū siue ydola: etiā sine obiectōrū p̄ntia
 ¶ Habz at sensus cōis tres act⁹. ¶ Prim⁹ act⁹ ē se puertere sup act⁹ p
 ticulariū sensuum: vnde dicit video me videre sentio me sentire
 et in bac̄ia non app̄hēndit simul nisi obiectum vni⁹ sensus.

Car qnq sunt
 sensus exterior,
 res ostendit.

Sensus cōis.

Tres op̄ates
 sensus cōis.

1
2

Tractatus quintus.

3 Alius aut actus est discernere inter obiecta et actus diversorum sensuum et per hoc habet iudicare quod hoc non est illud: cum de albu non est dulce hoc aut non potest facere sensus particularis quod non extendit se nisi ad propria obiecta et ideo discernit inter illa. Discernere autem relinquit ante se apprehendere. Isti duo autem actus sunt ei principales secundum Avicennam. Tercius actus est apprehendere rem in loco in quo non est sed in quo erit, sic apprehendit stillam vel guttam cadentem directe usque ad terram quasi linea continua, unde cum stilla inferius est non est superius. Apprehendere autem sensata communia non est eius proprius actus, immo puenit sensui particulari. Cetera autem sensibilia sunt quicquid, scilicet, numerus/motus/quies/magnitudo et figura. Difficile autem est videre quomodo quilibet sensus possit omnia apprehendere, unde quidam hoc posuerunt quod solus esset sensus communis sed hoc est contra Aristotem, in libro de anima.

De sensibili p
prio ac cõilege
Aristo. 2. in tex
com. 63. et 64.

Particula secunda de virtute ymaginativa

Imaginatio est sensibiliu proprietatu absente obiecto perceptio unde in hoc differt a sensu communi: quia sensus communis indiget presentia rei: nisi in somnis, quia in somno fit representatio formarum ordine peritio. Ita quod memorativa que est ultima virtutu representat speciem suam estimatiue virtuti deinde fantasie: deinde ymaginationis: deinde sensui communi et sic indiget presentia rei sensibilis nisi in somnis ymaginatio vero non. Item differunt in alio: quia sensus communis non preseruat idola, in siue specie recepta in obiecti absentia quia statim recipit eam ymaginatio. et preseruat eam usque ad abstractionem que fit per intellectum agentem. Sciendum tamen quod quando in somno vis formativa de qua postea agitur movetur

Naturalium Alberti. Fo. lxiij

de ymaginabili ad ymaginabile: et sic descensus earumque ad sensus
cōes. Vñ aīe vident res absentes p̄ fantasia tanq̄ p̄ntes. Quare aīe
descensus tūc fiat talis: ratio est q̄a ymaginatio et fantasia tūc hñt
opatiōes. Opatio autē est ista p̄iūgere ymaginabile cū ymaginabili
p̄ suā speciē: in ista autē opatiōe spēs q̄ latebat: cū ista ymaginatiua
virtute p̄seruare quasi p̄decentes manifestant: et p̄p̄inquoiores sūt
sensui cōi. q̄ p̄ assuetudinē recipiendi spēs a sensu p̄iculari etiā tūc
recipit ab ymaginatiōe eas. et ponit eā ab autoribus de candelā
sepe accensa: et sepe extincta. q̄ si sit p̄pe aliā accensam accendit: ita
fit ab ymaginatiōe eā descendūt spēs ad sensus cōes: et p̄pter hoc
tūc credit res esse p̄ntes. et si querit quare silit nō sit s̄m sup̄iore p̄tem
anime. Dicimus eā sic esse: aliquē eā p̄tingit bonos versus siue sy
logismos fieri in somno licet tñ raro. q̄a ista nō solū sūt p̄ p̄posito
nē ymaginabilis cū ymaginabili ymō ibi est quedā ratiocinatio
Vñ opinio est q̄ tūc hoīes nō dormiāt om̄ino: sed natura quiescit
fessa: nec vtiē sensib⁹ exteriorib⁹: vtiē tñ radē circa illa iqb⁹ sollicita ē

Particula tertia. de tertia po

tencia sensitiua interiori scz virtute formatiua.

Tercia potencia est formatiua. q̄ a quibusdā vocat
vis ymaginatiua. facit eā differētiā inter ymagi
nationē et ymaginariū vim. q̄a ymaginatio est so
lum receptiua specierū sensibiliū: et p̄seruatiua eas
rundē: vis ymaginatiua vel formatiua est p̄ponens speciē cū spe
cie. et hec facit castra in hispania. et fingit chimeras et hierocercuos
Ab alijs autē hec eadē vocat fantasia: quā dicūt eandē esse cū yma
m

Differentia in
ter ymaginatio
nē et ymaginati
uam.

Tractatus quintus

ginatiōe: illi nō ponūt nisi quatuor potencias apphensiuas deus
tus aie sensibilis. Alij dicūt q̄ pueniūt cū his: q̄ in hoc solū differ
rat ab ymaginatiōe fantasia, q̄a fantasia in quātū intellectus agēs
abstrahit ab ea phantasmata que sunt depurata ab omī sensibili
tate et singularitate, et dicūt spēs cū sint i intellectu possibili. Vtrū
aut phantasia sit eadē potencia: vel diuersa ab ymaginatiōe non
determino. Actus aut huius (quocūq; mō vocet siue formatiua si
ue ymaginatiua siue fantasia) apprehēdere speciem rei sensibilis.
Errat aut virtus formatiua sepe in sua ppositione sicut in pponen
do sensatum p se ad sensatum p accidens. Verbi gratia sensus cō
munis vel picularis pphēdit rubeū in cupro: rubeū ē sensatū p se;
q̄ cuprū est p accidēs sensatū. Sensatū at p se ducit et mouet ad sensa
tū p accidens. Vnde rubeo percepto in cupro, recordatur aliquis
de auro, cuius speciem et recipit p quādā vim que apprehendit q̄ dī
etia ratio picularis, et vocat cōiter intellectus. Sciēdū tñ q̄ ille in
tellectus, nō est intellectus verus: ymō est abusio noīs intellectus.
Sicut cū dī canis intelligit dñm suū, habet em huius intellectus
p similitudinē quādā et psuetudine q̄ est virtutis memoratiue, q̄
exercit p vocē clamantis venientē ad auditū canis. ¶ Dico autē
q̄ sensatū p se mouet ad tale sensatū p accidens: quia ibi ē alia via
in quantū sensatū p se cognoscit: quia illud per se illud p accidens
est in via interiori s̄m quā speciem fantasia conuertit se sup au
rum quod cōmemorat et pponit: et quandoq; est error, quandoq;
vero nō. Error est qñ memoratū nō est s̄b sensato p se qd actu app
hendit et dicit hoc est aurū cū tñ sit cuprū. Si vero memoratum
est subsensato p se. Si est presens actu et in mouendo non est error:

Naturaliū Alberti. Fol. lxxiij.

Dicit autē hec potencia simplex: q̄a sepe fit sine argumentatiōe: potest etiā fieri cū argumētatiōe: tūc ē aliqñ fallacia accētē: et aliqñ fallacia p̄ntis fallacia accētis ē qñ sensatū p̄ se vt rubetū cadit i sensus et mouet illā vim que auri speciem p̄tinet: ad puerredū supra se speciem auri: et tūc est fallacia accidētis. fallacia p̄sequētis est quādo rubetū mouet nō solū ad memorandū aurū sed etiā cuprum: et ideo quia videtur sensatum p̄ se pluribus in esse: fantasia illa plura cōposuit: et dicit vnū esse aliud. In hoc ergo est differentia in hac: p̄cedente deceptiōe: quia in prima erat recordatio: nisi de vno subiecto siue p̄ accidens sensato: quod non est actu p̄sens in re: licet sit p̄sens in mouendo et excitando rationē rubei. Deceptio autē scōa ē recordatio vtriusq; subiecti: et de isto quod nō est p̄sens nisi in mouendo: et p̄pter hoc dicit Aristot. q̄ accidens est in vno subiecto solo: p̄sequēs autē in pluribus. Vnde ego intelligo in pluribus subiectis: et licet plures intelligant de pluribus p̄sequentis Vñ in paralogismis accidentis sumit idē in subiecto in om̄ibus terminis: q̄d patet cū d̄r. Om̄e balneū est artificiale. aqua est balneū: ergo aqua est artificialis: ibi em̄ balneū et artificiale sunt idē in subiecto. Sicut aqua et balneū sunt idē in subiecto. In fallacia vero p̄sequentis sunt inuicē diuersa subiecta vt patet intuenti.

Particula. iij. de potencia estimatiua

Potestas sequit̄ estimatiua: et eius officiū est apprehendere intentiōes nō rōis sed potius nature: q̄a estimatiua sensibilis nō app̄hēdit q̄d silogism⁹ q̄d enūnciatō q̄d orō q̄d nomē q̄d vbiū: app̄hēdit autē bonorē vlt̄ ignōiniā/amicitiā/p̄modū/icōmodū/ bonitatē maliciā
m ij

Tractatus quintus

Et p istā vim iudicat ouis lupū inimicū: et asinus leonē amicū: et ap-
pū inimicū q ostendit sibi suā faciē horridā: et licet asinus a leone
occidat et ab apro saluet. Quidā tñ dicūt q nō faciūt hoc oues et as-
sinus p virtutē estimatiuā: sed p quandā virtutes naturalem q est
in omni rep quā fugit naturaliter sibi nociuū et appbendit cōmodū
que est in plantis etiā. sed isti falsum dicūt qā si sic asinus nō habi-
taret cum leone.

Particula v. de potēcia memoratiua

Memoratiua virtus ē vis ordinata in posteriori cō-
cauitate cerebri: retinens qd appbēdit vis estima-
tiua de intentiōibus sensibiliū. Cōpatio autē virtu-
tis estimatiue ad memoriā sūm Auicennā: est talis

qualis est ppatio ymaginatiōis ad sensus cōs: qā sicut ymagina-
tio retinet et est thesaurus formatū sensibiliū quas appbendit sen-
sus cōis: sic memoratiua est thesaurus pseruans intentiōes sensibi-
liū: quas appbendit virtus estimatiua. Ad maiore autē declara-
tionē virtutis memoratiue. querendū est. Que sit differētia memo-
rie et reminiscētie: an sit recordatio seu reminiscētia irrationabili-
um. Ad qd dicendū sūm Auicē. q est memoratiua in alijs aīalib?
sed reminiscētia q est remotio ingenij ad querendū qd oblitū est:
nō inuenit nisi in solo hōie. Cognoscere em̄ sibi aliquid affuisse qd
postea deletū est: nō est nisi virtutis rationalis. Sed si est alicuius
virtutis alteri ppter rōnālē poterit esse estimationis. sed in quā de-
corat et informat rationabilitate. Differētia ergo memoriē et remi-
niscētie ē qā memoria est retentio specierū sive intentiōū: cūse

Questio.

Respo.

Deia inter me-
moriā et remini-
scentiā.

Naturalium Alberti. Fol. lxx

bilium: sed reminiscētia est representatio formarū a memoria delata-
rū p obliuionē p ea que auertit actu z similia sicut si obliti alicuius
pſone quā vidimus. recurremus ad locū ad tpus z accipimus p
que recordamur pſone quā vidimus tali loco: tali tpe talia faciētē.
Notandū quoq; qd est etiā differentia inter recordari z adiscere. q
dā em̄ posuerūt qd nihil aliud sit adiscere q̄ reminisci. Cōueniunt
aut̄ hec duo i hoc qd vtrobiq; est mot⁹ ad incognita ad hoc vt sciāt
Sed in hoc differūt qd recordatio ē inquisitio incognitorū vt cog-
noscant in pñti vel futuro: que in pterito quoq; cognita fuerunt
Addiscere vero siue disciplina est extensio anime ad cognoscenda
incognita. que tñ nō fuerūt cognita prius. Itē ad maiore euiden-
tiā. Querit̄ ppter qd aliquid homines facilius addiscunt q̄ recor-
dent̄ quidā ecōuerso: z vniuersaliter ppter quid quidā sunt facilio-
ris recordatiōis: q̄ memorie. Alij ecōuerso. Ad quorū intelligenci-
am notandū est fm̄ Auice. Quod illi q sunt sicce pplexiōis: fortes
sunt in memoriter retinendo z debiles in recordando. Siccitas em̄
pueniēs est dispositio ad impressionū retentionē in habilis aut̄ est
ad motū. z ideo sicca pplexio puenit memorie: nō recordatiōis: qui
vero sunt calide pplexiōis facile recordant̄. Idē em̄ sunt q magis p-
cipiūt nutus. Nutus aut̄ opant̄ motū sensibilī: z q erit pceptior
nutus erit citius recordās. Itē caliditas pplexiōis/ pueniētissima
est ad motū dispositio. Illi vero q sunt pplexionis humide facili-
sunt discipline. Idūmiditas em̄ est dispositio pueniētissima ad fa-
cilitatē susceptiōis impressiōnū: q puenit facili discipline. z est pteraria
dispositio forti memorie: memorie em̄ necesse ē esse materiā a qua

Recordari.

Addiscere.

Questio.

Tractatus quintus.

Nota

difficulter delectat qđ impressum est in illa: et ad hoc opus est sicca materia pplexiōis. Nota ergo qđ bñ memores ptrarie sunt dispositiōis bñ addiscentibus. Illi em̃ bene memores sunt quorū aīe nō habent facīle motū: neq; dispergunt cogitatiōes eorū. Illa em̃ aīa q̃ue habet multos motus et multiplices cogitatus nō bene memorat. Est em̃ ptrarīa dispositio bone recordatiōis: bona em̃ recordatio exigit multiplices motus et agiles cogitatiōes. Itē bene memores sunt sicce pplexiōis: q̃ est dispositio difficilis ad suscipiendū impressiones: et ideo est ecōtraria dispositio facilis discipline. Bona ergo memoria est vel ex siccitate pplexionis vel excitatio circa vnū vel pauca: non circa multa. Inde ē qđ pueri q̃uis sint humidis firmiter tñ retinēt. Aīe em̃ eorū non occupāt circa multa sicut aīe maturarū psonarū sed sunt fixę circa vnū iuuenū aut ppter calozē suū: et ppter motus suos agiles: debilior est memoria. Q̃uis sint pplexionis sicce: senibus vero accidit ppter humorē qđ preualet in eis non memorari ea que vident.

Capitulū viij. de potēcijs motiuis.

Est virtutes apphensiuas sensibiles dicendū est de motiuis. Motiua ab Aristot. dī desideratiua vel appetitiua: a theologis vō sensualitas q̃ ē ppe motiua ei⁹ qđ sensualitas apphendit. Sciendū aut qđ qđā est motiua sensibilis cuius actus non ē sub libero arbitrio. vt est virtus pulsualis et fieri habet in corde: hec aut ad phisicos ptinet. Alia est motiua cuius actus subest rōi: hec est duplex. Qm̃ qđā est imperās: qđā impata. Impans est pcupiscibilis et ira

Naturalium Alberti Fo. lxxj.

scibilis. Concupiscibilis mouet ad modum et bonum appetens. Irascibilis mouet ad arduum et tristabile fugiendum. Sciendum quod eadem potestas esse motiue et apprehensiue de hoc tunc querat inferius. virtus impartita est quedam virtus sita in nervis et in musculis pertrahens et extendens se ad nutum impatiunt et mouet membra officilia ad opandum.

Capitulum ix. de potestatis intellectiuis

Am dictum est breuiter de potestatis anime sensibilis: quod nihil habet ultra estimatiuam et ymaginatiuam. Anima autem rationalis dignior est: habet omnia que dicta sunt: sed non inquantum rationalis: in quantum autem rationalis adhuc addit intellectum et rationem. Dicendum est igitur quod in anima rationali post estimatiuam sequitur intellectus. Diuidit autem Aristoteles intellectum in duas potestates: unam dicit quod est omnia facere et hanc vocat intellectum agentem: et aliam quod est omnia fieri: et hanc vocat intellectum possibilem. Dicit autem agens: quia abstrahit sensus a phantasmatibus et ponit eas in intellectu possibili. quod dicitur possibilis quia recipit eas possibiliter quoniam nec actu habet eas antequam recipiat species. et loquor de eo prout intelligit intellectus: in intellectu acquisito habet enim naturaliter intelligere primum ens aliquo modo Sed de hoc forsitan dicit inferius: Et si querit quare inter ymaginatiuam et intellectum possibilem est potentia media que abstrahit. Ratione quod sensus communis et ymaginatio sunt eiusdem anime. scilicet sensibilis: ymaginatio autem siue fantasia cum intellectu possibili non est eiusdem speciei: sed diuersarum diuersarum. Diuersarum quoniam altera est sensibilis: altera rationalis. Sciendum tamen quod intellectus diuiditur sicut intelligibile: intelligibile enim quod dicitur diuisibile. quod dicitur indiuisibile Si sit indiuisibile simplex ei correspondet in iij

3. de anima in text.
Com. 18.

Questionis solutio.

Intellectus sicut intelligibile
le diuiditur.

Tractatus quintus.

Lege Aristo. 3
de aia i te. c. 21

intellec^{us} sp^{iritus} receptiu^s fm qd sp^{iritus} q^{ui} p^{ri}o erat i sensu sit postea i ima
giatioe z vltio i intellectu Itē intelligibile sit diuisibile siue ppositū
hoc ē duplex aut ē ppositū ex simplicib^{us} iⁿminis aut expositū. si ex
simplicib^{us} sic ē enūciatio: h^{oc} enūciatōis duplex ē ap^{er}phēnsio s^{ed} dupli
cē ppositionē aut em ē ptingēs: sic ē opio aut necessaria sic facit itel
lectū: si vero intelligibile sit ex ppositū ppositū vt ē filogism^{us} vel alia
rōtiatio: aut ē ex necessarijs pclusuz: z sic accipit itellec^{us} pncipia cō
clusiōis: aut ex ptingētib^{us}: z sic intelligit ptingēs: z tūc vtrūq^{ue} acci
pit op^{er}ationē: fm q^{ui} op^{er}atio d^{icitur} virt^{us} op^{er}inatio: q^{ui} forte idē ē i hoīe cū
estimatio: h^{oc} credo q^{ui} tūc ptingit ponere duplicē estimatiuā: z dixi vir
tus op^{er}inatio ē op^{er}atio: q^{ui}a op^{er}atio ē habit^{us} generat^{us} ex mult^{is} pba
bilib^{us} nō necessarijs: aut ē pclusuz ex ptingētib^{us} z necessarijs. vlt^{er} vno
ptingēti z alia necessaria z sic accepta nō ē virt^{us} vna: z sic accepta nō
ē vna virt^{us} h^{oc} due virtutes: z pōt dici q^{ui} ea accipit rō q^{ui} est pstru^{ctio} etia z
ordiatia z exēdit se ad op^{er}abilia necessaria fm sui diuersas ptes.

Cap. r. de mltiplici acceptiōe z noib^{us}

Acceptiōes in
intellectus

Notandū itellec^{us} d^{icitur} multis mōis. Est aut aliqū i
tellectus potencie nomē z sic habet duas d^{istinctas}. s.
agens z possibilis. Aliqū est nomē speciei i intel
lectu possibili recepte: put ipa sp^{iritus} pficit possibi
le itellec^{us}: z sic tūc d^{icitur} itellec^{us} formal^{is}. z etiā itellec^{us} d^{icitur} quo itelligi
mus. Cū aut ipse possibil^{is} itellec^{us} iā est pfectus ex vniōe speciei
cū ipso tūc d^{icitur} itellec^{us} in effectu. Et tūc ē itellec^{us} q^{ui} itelligit. Et
hoc duplici^{ter}. qūq^{ue} pvertit cū ipa potencia supra ipam speciem quā
habet: z tūc est actū itellec^{us}. Vlt^{er} qūq^{ue} nō pvertit supra ipas sp^{iritus}.

Naturalium Alberti. Fo. lxxv.

hic est intellectus in habitu. Quod vero per cognitionem principiorum
per habitum venit intellectus ad cognitionem alicuius conclusionis tunc dicitur
intellectus adeptus. ¶ Sciendum autem quod anima rationalis/intellectus/
ratio/ingenium/visionalis voluntas/liberum arbitrium/idem sunt in re. sed
ratione differunt. Intellectus dicitur dum rem apprehendit per species in-
telligibiles. Ratio dum perfert Ingenium dum inuenit. Solertia autem
non dicit anime potentiam sed quandam bonam ingenii dispositionem.
Que est cause vel medij inuentio non in tempore prospecto. Sed vis ratio-
nalis dum discernit et deliberat et iudicat. Voluntas autem appetit et
eligit. Liberum arbitrium verumque facit. ¶ Sed hoc aduertendum quod
licet in anima rationali eadem vis sit apprehensiva et motiva: proprie
tamen apprehensiva dicitur intellectus: voluntas autem motiva dicitur.
Ratio putatur esse cognitiua et motiva differt ab intellectu in modo co-
gnoscendi et modo diuidendi. Quoniam intellectus apprehendit esse
rei absolute: et quiditatem absolute. Ratio autem est in collocatio-
ne vnius ad alterum. ¶ Intellectus ut est potentia cognitiua diuidi-
tur. Quia quidam est intellectus qui cognoscit verum sub ratione
veri: et talis est speculatiuus. Alius est qui cognoscit verum sub ratio-
ne boni existentis vel apparentis: et talis vocatur intellectus prac-
ticus. Ille autem qui cognoscit verum sub ratione boni diuiditur. Quia
bonum autem est vniuersale aut particulare. Si vniuersale sic vocatur
sinderesis. que semper tendit ad bonum vniuersale et malo remurmura-
rat: et de hoc potest dictum intelligi Boetij summusque tenens ac sin-
gula pendens. Alia pars que non semper stat in vniuersali habet duas op-
tes. Una quae preterit eternam et hec appropriato nomine dicitur intelligentia.

Differētia ali-
quorum.

Intellectus spe-
culatiuus.

Intellectus prac-
ticus.

Tractatus quintus.

Intelligentia. Alia que p̄siderat sup̄iora ⁊ inferiora: hec pp̄ie dicit ratio. Que
Ratio. etiā duas habet p̄tes sc̄z. virū ⁊ mulierē. Vir se extendit vsq; ad intellectu intelligentie. Vñ beatus Augu. sup̄ ap̄lo ad Corinthios xij. cap. Vir nō debet suū velare caput: quia vir inquit est pars rationis sup̄eminens que se extendit ad id qđ est eternā veritatem contemplando. ⁊ hec est imago dei que eternis ratiōib; conspiciēdo inheret. Sed in hoc ē differētia eius ad intelligentiam: quia intelligentianegociatur per modum intuitionis eomodo quo potest in hac vita. Ratio autem nō sed in rationando ⁊ p̄ferendo Vnde notabile est qđ dicit beatus augustinus. Eternis ratiōib; conspiciendo inheret: nō dicit eternis solum: ⁊ hoc etiam ip̄e dicit in scđo lib. de eternis. Vbi assignat differētiā inter virū ⁊ mulierē. Dicens vna fm̄ rationes incorruptibiles ⁊ sempiternas res iudicat. ⁊ ita intelligit illud qđ est sup̄ra se. Altera vero p̄ p̄p̄tiones ad res corpales et mutabiles iudicat in sup̄iori p̄sistit sapientia: sed i inferiori prudentia moralis. Item in sup̄iori est ymago trinitatis q̄ ymago est scđz memoria intelligentia ⁊ voluntates. ¶ Et nota qđ in hoīe memoria distinguit triplex. Vna est p̄servatio sensibiliū specierū ⁊ intentionū quas app̄hendit estimatiua in hoīe: ⁊ talis est scđz p̄rem sensibilib; ⁊ sequit estimatiuā. Alia est p̄servatio specierū sensibiliū ⁊ intelligibiliū ⁊ hec sequit rationes: vnde est in posteriori p̄te cerebri. Et has duas videt tangere Damascē. cū d̄t. Memoria est fantasia de relictā ab aliquo sensibili. vel p̄servatio sensus ⁊ intelligentie: credo etiā qđ p̄ma in hoīe nō sit alia ab ymaginatione. Tercia est memoria i p̄ter ratiōis sup̄iori. ⁊ d̄: retēcio vel p̄servatio essentialis similitudis

**Triplex i hoīe
distinguit me-
moriam.**

Naturalium Alberti Fol. lxxviii.

veri et boni: secundum quod anima est apta intelligere et amare bona. Conuersio
enim super illam similitudinem parit intelligentia boni. ex quibus duabus precedit
voluntas illius boni et amor sui. Omne enim bonum apprehensum mouet ad
ad sui amorem: et sic anima secundum hoc est recte similitudo trinitatis. vbi ex
vno nascitur aliud: ex quibus precedit tertium nature ordine. ¶ Sciendum
quod hec anima per se est separabilis: alia vero inseparabilis. Separabilis vocatur
nomine appropriato rationalitas: et licet anima per essentiam prius
gignitur toti corpori: ut fiat in natura vnum: tamen secundum essentiam non de
terminatur aliquam partem corporis secundum quod est rationalis. Nec secundum se
nec secundum suas potentias que sunt ei proprie: sed coniuncti ut loquitur
videre que conueniunt: non per se corpori neque anime per se. Sed ut
coniuncta sunt. ¶ Et si dicatur quod prouidet per anteriorem par
tem cerebri. et rationatur per medium hoc est verum per appropiationem
sensibilis anime. Nec autem non determinatur sibi aliquam partem secundum
essentiam: sed secundum potentias suas. Secundum aliam enim potentiam videt
oculo: et secundum aliam audit aure. Sed et autem sui essentiam non determi
nat aliquam partem corporis: quia secundum illam tota est in omni parte. Cuius
probatio est quia virtus: cum sit accidens anime sensibilis non est
sine eo cuius est virtus. Sed virtus anime sensibilis est esse in cor
pore secundum presens sui. quia esse in spiritibus determinatur secundum poten
cias et operationes: ergo ipsa essentia est in omni parte.

Capitulum xj. de dria sindereis

Incolligo ergo quod dicitur Intellectus agens et intelligens.
cum est deus siue intellectus quia sumus quod est in ea mouetur
deus: sindereis: et statim vbi ut deus est in cognoscendo.

¶ Non autem e
da separabilis q
da inseparabilis

Obiectiones sol
uit.

Sinderesis

Tractatus quintus

Differt intelle-
ctus agens et
sinderesis.

Etia agens intellectus stat in vniuersali. Sed notandū q agēs in-
tellectus dicitur fm q est abstrahens ab ymaginatiōe species. Po-
nense eas in intellectu possibili Sinderesis aut vt dictū est potentia
motiua est. Et Damascenus vocat eā voluntatē naturālē. Sed dif-
fert. put sic ac sic vocat: quia sinderesis solū recipit bona ratiōalia:
naturalis aut voluntas sicut Damascenus vult recipit bona natu-
ralia z vitalia. Post illam vero partē rationis que dicit vir sequit
intelligentia. Que intuetur eterna siue diuina eodem mō quo pōt.
Et differt a sinderesi: quia sinderesis nihil deliberat. Ista vero in-
telligentia bene deliberat. Item sinderesis sicut cōmuniter est effe-
ctiua boni ita cōmuniter est detestatiua mali. Vnde semp remur-
murat malo. Intelligentia aut non ita respicit malū: quia objectū
eius est eternū vbi nihil est mali. Et si dicat scōz hoc debet p̄oordi-
nari. Dicendū q nō quia ista deliberat z sic scit q bonū appetit. a-
lia semp stat in cōmuni.

Capitulū duodecimū z vltimū de distinctione rationis in ptē supiorē z inferiorē.

Est istam: est alia rationis pars que dicit vir quā
extendūt quidā intātū vt apphēdit eternitatē ip-
saz de qua iam dixim⁹: z maxie inquantū est yma-
go trinitatis increate de qua fuit breuiter dictū. q
a hoc breuitas erigit tractat⁹. Post illā ē mulier q sensualitati p̄iū-
eta est. z sepe allicit ab ea: habet em illecebrā siue delectationē vici-
osam iuxta quā semp videt peccatū sibi porigi. Vult aut b. Augu-
q ille due pres solū differūt fm officiū: z nō sic nisi in vna potēcia.
in ista potēcia siue in istis duab⁹ ptib⁹ ē ppe volūtas in q ē p̄sensio

Naturalium Alberti. Fol. lxxviii

69

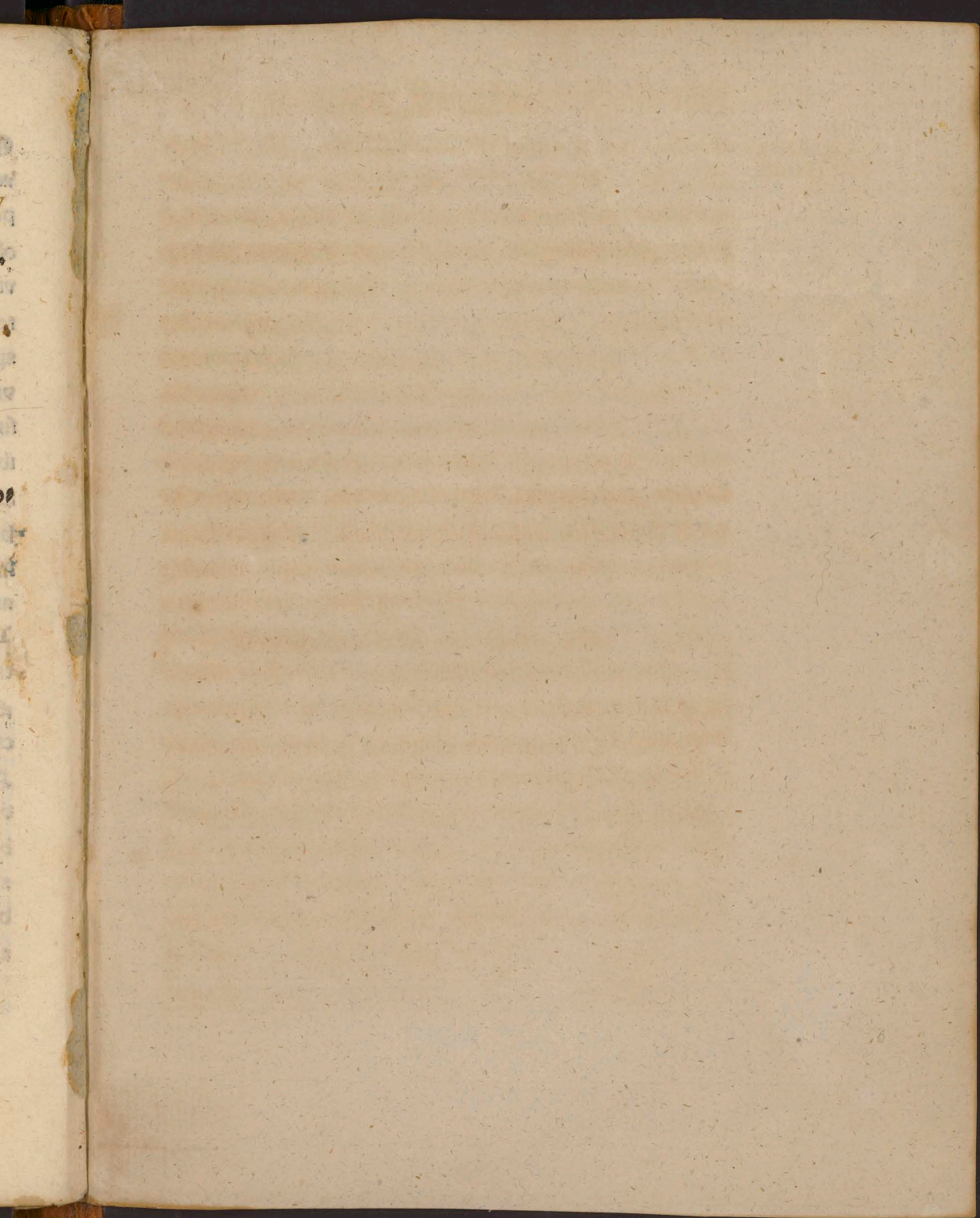
Sed duplex est consensus unus est sensus in verum sub ratione
 veri: et sic est cognitio rationis, cuius perfectio est verum, in quantum est
 potencia cognitiua, prope enim potencie cognitive perfectio est, siue cum
 obiectum ei coniungitur. Proprius autem alie perfectio est scientia vel cognitio per
 viam speculationis: et tunc ratio potest esse potencia cognitiua dicitur in
 intellectus. Sed differunt eo modo sicut dictum est. Quoniam intellectus
 apprehendit esse rei: et quiditate absolute: ratio autem est in collatione
 unius ad alterum. Est iterum sensus in bonum sub ratione veri: et dico
 sub ratione veri: quia tunc ratio iudicat esse bonum vel malum: et sinit
 ibi nec amplius preceedit. Si autem amplius preceedit: et iudicat esse bo-
 num, ut fiat quod appetitur, sic est motiva voluntas. Primo modo ad-
 huc est cognitiua, si autem adhuc non solum iudicat esse bonum ut fiat: sed
 iudicando afficit: et appetit illud, siue tendat ad finem: et sic dicitur liberum
 arbitrium: quia apprehendit rationem: et voluntatem primo modo dictam.
 Unde liberum arbitrium est in iudicio: et appetitu: et electione. Videndum
 ergo quod sensus de re quod sit: vel quid non sit cognitive: rationis est
 Et ut fiat vel non fiat voluntatis est. Sic enim est processus ratio iudi-
 cat esse bonum vel esse malum: et in illo iudicio sentit sensus rationis
 potest esse cognitiua seu in cognitione: et sequitur sensus voluntatis quod
 de fiat fiat, et dicitur tunc sensus rationis motiue. Vterque autem in verum: et
 bonum sensus dicitur liberum arbitrium vel liberi arbitrii sensus. Unde liberum
 arbitrium in sua diffinitione apprehendit voluntatem: et rationem. Est enim li-
 berum arbitrium rationis facultas: et voluntatis qua bonum eligit gratia
 assistente, et malum fugit gratia deficiente.

Consensus in ve-
 rum sub ratione veri

Consensus in bo-
 num sub ratione veri

liberum arbitrium

et finis.

Coll. K. 1-69. Brak K. [to] czyste.

